

## Woord vooraf

De interesse om mijn eindverhandeling te schrijven over de Democratische Republiek Congo is gegroeid uit het samenvallen van een drietal opportuniteiten die zich in mijn masterjaar haast gelijktijdig aan mij hebben aangeboden. Als eerste was er de studiereis naar Lubumbashi met de educatieve ngo UCOS, waarvoor ik het grote geluk had geselecteerd te worden. De mogelijkheid om in mijn masterjaar stage te lopen kwam als een tweede opportuniteit. Bij het maandblad MO\* voelde ik me enorm aangemoedigd om me verder te verdiepen in de Congolese politieke actualiteit. Bijgevolg was het voor mij dan bijna vanzelfsprekend om mijn verhandeling in het teken te stellen van Congo. Bovendien toont de viering van Congo's vijftigjarige onafhankelijkheid in 2010 aan dat de huidige politieke situatie in het land niet uit de actualiteit weg te branden is en nog veel stof tot debat oplevert.

Uiteraard was deze verhandeling niet tot stand kunnen komen zonder de hulp van een aantal mensen, tot wie ik nog graag een woord van dank richt. In eerste instantie bedank ik Prof. Dr. Steve Paulussen die het promotorschap over deze thesis op zich heeft genomen. Daarnaast dank ik Guy Capals en Raffi Aghegian van UCOS, Gie Goris en Stefaan Anrys van MO\*, VRT-journalist Peter Verlinden, Kris Berwouts van Eurac, Clothilde Aziza Bangwene, vertegenwoordigster van het Institut Panos Paris, journalist Raf Custers en Drs. Benjamin De Cleen voor hun deskundige hulp. Ik bedank ook mijn ouders, mijn broer Matthias en mijn zussen Lieve en Griet, mijn negen reisgenoten in Lubumbashi, en mijn vrienden, kotgenoten, collega's en de vele anderen.

Exact aantal woorden: 36.339

# Abstract

Karel Deneckere

## **Een Congolese democratie op papier**

Een casestudy omtrent de relatie tussen media en staat in de Democratische Republiek Congo

Vrije Universiteit Brussel

2009-2010

Promotor: Prof. Dr. Steve Paulussen

This dissertation attempts to make a description of the relationship between the government and the media - embodied in the written quality press - in the Democratic Republic of Congo. Using the interpretative method of content analysis and discourse theory, we have engaged in the reconstruction of the Congolese identity as it is embedded in the media coverage of two episodes of a recent climax in the spiral of violence in the province of North Kivu by the Congolese broadsheet *Le Potentiel*. This investigated relation appears to be more complex than anticipated and does not easily fit any of the classical normative models.

Key words: Democratic Republic of Congo, interpretative content analysis, discourse theory, Laclau & Mouffe, identity, social antagonism, hegemony

# Samenvatting

In deze verhandeling trachten we een beschrijving te maken van de relatie tussen de media en de staat in de Democratische Republiek Congo. Hierbij gaan we uit van de premisse dat de media in de ontwikkelingswereld in een belangrijke mate kunnen bijdragen aan de opbouw van de rechtsstaat, het promoten van de democratisering en de verzoening tussen etnische entiteiten. De voorwaarde is dat de pers kan functioneren in een open, onafhankelijk en pluralistisch klimaat. De huidige algemene tendens in Congo neigt niettemin naar het omgekeerde: een duidelijke instrumentalisering van mediakanalen door politieke partijen, het aantasten van de persvrijheid, censuur en bedreigingen van journalisten. In die zin kan de situatie in de media gezien worden als een weerspiegeling van de veralgemeende chaos in de Congolese politiek.

Om een dergelijke beschrijving te maken, waren we genoodzaakt enkele duidelijke keuzes te maken. Gezien de moeilijk te raadplegen archieven, kozen we ervoor ons onderzoeksterrein te beperken tot één krant, namelijk de kwaliteitskrant *Le Potentiel*. We besloten de berichtgeving omtrent een recent kookpunt in het conflict in de provincie Noord-Kivu tussen de Congolese regering en de rebelle van generaal Laurent Nkunda als casus te analyseren. Dit conflict is in tijd af te bakenen van 28 augustus 2008 tot en met 25 februari 2009. Deze casus heeft politieke en maatschappelijk relevantie, gezien de etnische spanningen en de betrokkenheid van buurland Rwanda.

Het centrale concept waarmee we ons onderzoeksopzet benaderen is identiteit. Voor dit onderzoek hebben we gebruik gemaakt van een interpretatieve (kwalitatieve) inhoudsanalyse in combinatie met de concepten ‘sociaal antagonisme’ en ‘hegemonie’ uit de discours Theorie van Ernesto Laclau en Chantal Mouffe. Met sociaal antagonisme concentreren we ons op het relationele aspect van identiteit. Hoe creëert de Congolese geschreven pers een ‘wij’ die tegenover een antagonistische ‘zij’ wordt geplaatst? Met hegemonie concentreren we ons op de ideologie die een identiteitsdiscours impliciet uitdraagt. We trachten de maatschappelijke strijd tussen de ideologie van de Congolese regering en die van *Le Potentiel* in kaart te brengen.

Het concept hegemonie vertrekt van de vooronderstelling dat een heersende klasse er steeds naar streeft zijn ideologie als vanzelfsprekend te doen aanvaarden in de maatschappij. Eerst gaan we hierbij na hoe de Congolese regering en *Le Potentiel* een Congolese identiteit creëren. Door,

vervolgens, beide identiteitsdiscours met mekaar te vergelijken kunnen we nagaan in welke mate de Congolese regering er in slaagt om zijn ideologie, zijn zogenaamde ‘hegemonisch project’, te naturaliseren.

In laatste instantie concentreren we ons op het contingente, procesmatige en niet-essentiële aspect van identiteiten. Onze casus omvat een periode van ongeveer zes maanden. Door de berichtgeving van de eerste maand te vergelijken met die van de laatste maand trachten we de evoluties in de opvatting van de Congolese identiteit op te sporen. In de eerste maand worden de gemoederen verhit door de herneming van de vijandelijkheden, na een periode van relatieve rust. De laatste maand van de crisis wordt gekenmerkt door een verrassende verandering van allianties, waarbij Congo en Rwanda overgaan tot een gezamenlijke militaire operatie.

De bevindingen van ons onderzoek tonen aan dat *Le Potentiel* een welgekomen uitzondering is op de veralgemeende trend die het Congolese medialandschap kenmerkt. Door haar specificiteit kan de relatie tussen media en staat in Congo in geen enkel van de klassieke normatieve modellen worden ondergebracht. We kunnen stellen dat de krant geen bepaalde etnische groepen viseert of aanzet tot etnische haat. De krant behoudt een grote afstand ten aanzien van de Congolese regering. Kritiek op het beleid lijkt in *Le Potentiel* zeker geen taboe: de tekortkomingen van de regering worden er onbevangen belicht, maar er is tevens ruimte voor appreciatie van overheidsinitiatieven. Er wordt een betrekkelijk grote diversiteit aan opiniemakers aan het woord gelaten die soms heel verschillende standpunten innemen. Bovendien toont de krant zich duidelijk voorstander van een doorgedreven democratisering van het land.

# 0. Inhoudstafel

<b>1. Inleiding</b>	<b>8</b>
1.1. Conflict in de regio van de Grote Meren	8
1.2. Probleemstelling	9
<b>2. Literatuurstudie</b>	<b>14</b>
2.1. Historische achtergrond bij de casus	14
2.1.1. Van Zaïre naar de Democratische Republiek Congo	14
2.1.2. Politieke herschikking in Noord-Kivu en het ontstaan van het CNDP	15
2.1.3. De snelle opkomst van Nkunda	17
2.1.4. Nieuwe schermutselingen en operatie “Umoja Wetu”	19
2.1.5. Algemene beschouwingen bij de historische achtergrond	20
2.2. Etniciteit in de Democratische Republiek Congo	21
2.2.1. De ‘Banyarwanda’ in Kivu	21
2.2.2. Inter-gemeenschappelijk conflict: drie terugkerende kwesties	22
2.2.3. Politieke mobilisering van etnische identiteiten	23
2.3. Massamedia en maatschappij	26
2.3.1. Normatieve modellen van de massamedia	26
2.3.2. Kanttekeningen bij de normatieve modellen	28
2.3.3. Massamedia en sociale en culturele verandering	30
2.3.4. Ideologie in de massamedia	30
2.4. De massamedia in de ontwikkelingswereld	33
2.4.1. Algemeen	33
2.4.2. Media-context in Congo	34
2.4.2.1. De Congolese massamedia voor 1990	34
2.4.2.2. Twee decennia van pluralisme	35
2.4.2.3. Het medialandschap in Congo	37
2.5. Wat is identiteit?	39
2.5.1 Een complex begrip	39
2.5.2. Het politieke niveau van identiteit	41
2.5.3. Het culturele niveau van identiteit	42
2.6. Identiteit in discours ingebed	45
2.6.1. Wat is ‘discours’?	45

2.6.2. Identiteit en discours	46
2.6.3. De discursieve constructie van identiteit	48
2.5. Naar een Congolese identiteit	50
<b>3. Methodologie</b>	<b>52</b>
3.1. Dataverzameling en materiaalselectie	52
3.1.1. Le Potentiel	52
3.1.2. Verantwoording en sampling	54
3.2 Onderzoeksmethode	56
3.2.1. Kwalitatieve inhoudsanalyse	56
3.2.2. Discourstheorie van Laclau en Mouffe	57
<b>4. Empirisch Onderzoek</b>	<b>58</b>
4.1. Sociale antagonismen	58
4.1.1. Casus 1: De herneming van de vijandelijkheden tussen de FARDC en het CNDP	59
4.1.1.1. Equivalentieketen tussen de Congolese regering en de Congolese bevolking	59
4.1.1.2. Equivalentieketen tussen het CNDP en Rwanda	60
4.1.1.3. Equivalentie tussen Kabila en Kagame	62
4.1.1.4. Equivalentie tussen Kabila en Nkunda	62
4.1.1.5. Equivalentieketen tussen Rwanda en Oeganda	63
4.1.1.6. Equivalentieketen tussen Congolese regering en FDLR	63
4.1.1.7. Equivalentie tussen Rwandofone en niet-Rwandofone Congolezen	64
4.1.1.8. Dichotomieën	64
4.1.2. Casus 2: Operatie Umoja Wetu	65
4.1.2.1. Equivalentieketen tussen Congo en Rwanda	66
4.1.2.2. Equivalentieketen tussen Congolese en Rwandese regeringen	67
4.1.2.3. Equivalentieketen tussen Nkunda en Kagame	69
4.1.2.4. Equivalentie tussen de Congolese regering en het CNDP	70
4.1.2.5. Equivalentieketen tussen de FDLR en de Rwandezen	70
4.1.2.6. Dichotomieën	71
5.1.3. Besluit: sociale antagonismen	72
4.2. Hegemonische strijd	74
4.2.1. Het hegemonische project van de Congolese regering	74
4.2.2. Knooppunten in het regeringsdiscours in casus 1	75
4.2.2.1. Vrede	75
4.2.2.2. Macht	76

4.2.2.3. Verantwoordelijk	77
4.2.2.4. Soeverein	78
4.2.3. Knooppunten in het regeringsdiscours in casus 2	79
4.2.3.1. Vrede	79
4.2.3.2. Macht	80
4.2.3.3. Verantwoordelijk	81
4.2.3.4. Soeverein	83
4.2.4. Besluit: hegemonisch project van de Congolese regering	85
4.2.5. Het ideologisch discours van Le Potentiel: Casus 1	86
4.2.5.1. Vrede	86
4.2.5.2. Macht	88
4.2.5.3. Verantwoordelijk	90
4.2.5.4. Soeverein	92
4.2.5.5. Hoop	93
4.2.6. Het ideologisch discours van Le Potentiel: Casus 2	94
4.2.6.1. Vrede	94
4.2.6.2. Macht	96
4.2.6.3. Verantwoordelijk	99
4.2.6.4. Soeverein	102
4.2.6.5. Hoop	106
4.2.7. Besluit: Het ideologisch discours van Le Potentiel	108
<b>5. Algemeen besluit</b>	<b>110</b>
5.1. Terugkoppeling naar de probleemstelling	110
5.2. Kritische nabeschouwingen	114
<b>6. Bibliografie</b>	<b>116</b>
<b>7. Lijst van bijlagen</b>	<b>122</b>

# 1. Inleiding

## 1.1. Conflict in de regio van de Grote Meren

De hedendaagse realiteit in de Midden-Afrikaanse regio van de Grote Meren is notoir om zijn complexiteit.<sup>1</sup> Talloze omstandigheden hebben daartoe op hun eigen manier bijgedragen. De moeizame staatsvorming in wat vandaag de Democratische Republiek Congo<sup>2</sup> heet, geldt hier als een zekere constante. De ineensstorting van de Zaïrese staat creëerde een context die het privatiseren van publiek geweld en het betwisten van landgrenzen bevorderde.<sup>3</sup> Volgens Reyntjens is het opbouwen van een bestel dat de essentiële functies van een staat vervult “*een noodzakelijke voorwaarde voor nationale ontwikkeling en regionale stabiliteit.*” Hij vervolgt dat de staat “*in de eerste plaats de controle over zijn grondgebied moet terugkrijgen en banden met de bevolking moet aangaan.*”<sup>4</sup> Ook Ngonzola-Ntalaya noemt het verval van staat en gezag in Congo de doorslaggevende factor voor het huidige conflict en de regionale instabiliteit.<sup>5</sup>

Van fundamenteel belang voor een benadering van het aanslepende conflict is de nog niet afgelopen Rwandese burgeroorlog, die tot twee maal toe - in 1996 en 1998 - werd geëxporteerd naar de DRC. Tot op vandaag speelt deze onopgeloste kwestie een rol. Enerzijds is er de aanwezigheid van de Hutu-rebellen van de *Forces Démocratiques pour la Libération du Rwanda* (FDLR) in het oosten van het land<sup>6</sup>, anderzijds was er tot begin 2009 de Rwandese steun aan de opstandige Congolese Tutsi-generaal Laurent Nkunda. Onlosmakelijk hiermee verbonden is de politiek van de identiteit in Rwanda, Burundi en het oosten van de DRC. Het betreft de verscheuring van de Banyarwanda - de Congolese gemeenschap van Kinyarwanda-sprekers - tussen hun plaatselijke en nationale loyaliteit

---

<sup>1</sup> Zie kaart p.124

<sup>2</sup> Zie kaart p.125 / ‘Democratische Republiek Congo’: Om praktische redenen zal voortaan gesproken worden over ‘Congo’. In geval er verwarring mogelijk is met de Republiek Congo (Congo-Brazzaville), zal daar rekening mee worden gehouden

<sup>3</sup> F. REYNTJENS, *De grote Afrikaanse oorlog. Congo in de regionale geopolitiek 1996-2006*, Amsterdam & Antwerpen, Meulenhoff/Manteau, 2009, pp.12-13

<sup>4</sup> *Ibid.*, p.258

<sup>5</sup> G. NZONGOLA-NTALAYA, *The Congo from Leopold to Kabila. A people's history*, London & New York, Zed Books, 2002, p.214

<sup>6</sup> Zie kaart p.126



enerzijds en hun etnische, grens overstijgende loyaliteit anderzijds, waarbij die laatste hun tegelijk (de illusie van) bescherming biedt en hen bedreigt.<sup>7</sup>

Regionale grootmachten legden in 2002 een regeling op en plaatsten de DRC onder een internationale voogdij. De onwillige binnenlandse politieke klasse zou ertoe gedwongen worden op termijn democratische verkiezingen te organiseren. Deze vonden plaats in juli en oktober 2006. De zwakte van dit democratisch experiment lag echter in haar buitenlandse oorsprong, waardoor een duurzame oplossing voor de conflicten niet gegarandeerd kon worden.<sup>8</sup> Tot op heden kampt de zwakke Congolese staat immers met problemen die zich vooral in de oostelijke Kivu-streek situeren. De democratische staat moet dus van binnen uit worden versterkt, iets waartoe de Congolese journalistiek in belangrijke mate kan bijdragen. Academics zijn het er over eens dat massacommunicatie een onmiskenbare rol kan vervullen bij het oplossen van het probleem van onderontwikkeling.<sup>9</sup> Welke specifieke invulling deze rol moet hebben in relatie tot de overheid en of de huidige Congolese pers op de goede weg is, blijft maar zeer de vraag.

## 1.2. Probleemstelling

In zijn boodschap ter gelegenheid van de werelddag van de persvrijheid op 3 mei 2009 vestigde algemeen directeur van de UNESCO, Koïchiro Matsuura, de aandacht van de internationale gemeenschap op *“het vermogen van de media om dialoog, wederzijds begrip en verzoening te stimuleren. (...) In de hedendaagse wereld, waar de krachten van de globalisering de interactie tussen de mensen versnellen, bestaat een van de voornaamste moeilijkheden eruit de culturele verschillen te overstijgen bij het communiceren. (...) In hun hoedanigheid als scheidsrechters moeten de media de belangrijke rol spelen die eruit bestaat deze communicatie aan te moedigen en te begunstigen en om aan alle betrokken partijen in de maatschappij een ruimte van debat te verschaffen die open moet staan voor iedereen.”*<sup>10</sup>

---

<sup>7</sup> F. REYNTJENS, *Op.cit.*, p.16

<sup>8</sup> *Ibid.*, pp.17-18

<sup>9</sup> C. E. ASANTE, *Press and development. A research guide and selected bibliography*, Westport, Connecticut & London, Greenwood Press, 1997, p.5

<sup>10</sup> JOURNALISTE EN DANGER, ‘La presse congolaise reste exposée aux menaces, aux pressions et à la censure qui minent sa crédibilité’, 03/04/2009, [http://www.jed-afrique.org/full\\_view.php?id\\_alerte=798](http://www.jed-afrique.org/full_view.php?id_alerte=798)

Hiermee wordt duidelijk het probleem centraal gesteld van de rol van de media bij de opbouw van de rechtsstaat, de versterking van de democratie en de bevestiging van de vrede. *“De manier waarop de pers moet worden aangemoedigd in haar streven naar vrede is door het versterken van de principes en de praktijken die de vrije en professionele media karakteriseren. (...) Alleen een dynamische, onafhankelijke, pluralistische, open en gelijke pers, die vrij is van alle redactionele druk, censuur en invloed van de eigenaars of van belangengroepen, kan bijdragen aan het dialoog en aan de verzoening tussen antagonistische partijen”*.<sup>11</sup>

Mr. Matsuura's ideaalbeeld contrasteert sterk met de hedendaagse situatie in Congo. Tot op de dag van vandaag wordt dit Midden-Afrikaanse land in de meeste van haar provincies geconfronteerd met latente of hoog oplaaierende etnische conflicten. Vaak zijn deze etnische spanningen als slapende vulkanen die elk ogenblik opnieuw kunnen uitbarsten. In onder meer de provincies Noord- en Zuid-Kivu, de Oostelijke Provincie, Noord- en Zuid-Kasaï, Katanga en de Evenaarsprovincie worden de culturele verschillen tussen plaatselijke etnieën zelfs aangewakkerd, verscherpt en uitgebuit door politici die op deze manier hun politieke ambities willen najagen. In maatschappelijk gespannen situaties dragen de Congolese media idealiter een verzoenende boodschap uit. Niettemin blijken deze in de praktijk anders te werk te gaan: vele Congolese mediakanalen staan immers onder rechtstreekse of onrechtstreekse controle van politici, die er allerminst voor terugdeinzen om deze voor hun politieke kar te spannen. Nog vrijwel dagelijks is de Congolese pers onderhevig aan bedreigingen, druk en (zelf)censuur vanuit politieke kringen, wat haar geloofwaardigheid ernstig aantast. Bijgevolg is het thema van persvrijheid in Congo een fel bediscussieerde kwestie.<sup>12</sup>

Veelbesproken is het diepgewortelde conflict dat sinds 2004 aan de Congolees-Rwandese grens in alle hevigheid laait. In mei en juni van dat jaar had een militaire munitie onder leiding van generaal Laurent Nkunda in de regio rond Bukavu in de provincie Zuid-Kivu voor oproer gezorgd. Na de vredesovereenkomst in 2002 had generaal Nkunda steeds geweigerd om zijn rebellen bij het nationale leger te laten aansluiten. In 2004 haalde Nkunda voor het eerst de wereldpers na zijn inname van Bukavu. De generaal beweerde de plaatselijke Tutsi-gemeenschap te beschermen tegen genocide, een emotioneel beladen term sedert de slachting van 800.000 Tutsi's en gematigde Hutu's door extremistische Hutu's tien jaar eerder.<sup>13</sup> Tijdens deze opstand zochten verschillende Congolese

---

<sup>11</sup> *Ibid.*, s.p.

<sup>12</sup> JOURNALISTE EN DANGER, *Art.cit.*, s.p.

<sup>13</sup> BBC.CO.UK, 'Profile: General Laurent Nkunda', 23/01/2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3786883.stm>

journalisten noodgedwongen de bescherming op van de blauwhelmen van Monuc, de VN-vredesmissie in Congo. De rebellen beschuldigden namelijk alle media ervan 'haatmedia' te zijn ten aanzien van de plaatselijke Tutsi's, de zogenaamde Banyamulenge. Tegen het einde van 2004 creëerden deze vijandelijkheden tussen rebellen en het Congolese leger een klimaat van extreme spanningen, waar de journalisten en de persvrijheid uiteindelijk het gelag voor betaalden. Organisaties als *Reporters Sans Frontières* en *Journaliste En Danger* drukken al langer hun bezorgdheid uit omtrent de xenofobie en de oorlogszucht van bepaalde Congolese media.<sup>14</sup>

Nkunda's beschuldiging aan het adres van de Congolese media impliceert dat deze zouden meewerken aan de maatschappelijke uitsluiting van de Banyamulenge. Een terechte beschuldiging zou de rebellen in hun gelijk sterken en aldus een bijkomende motivatie geven. Inderdaad schuwen Congolese politici het niet om de pers naar hun hand te zetten, als ware het een politiek instrument.<sup>15</sup> Wie wie heeft beïnvloed in de moeilijke verhouding tussen Congolese media en Nkunda's rebellen is moeilijk te achterhalen, en daarbij ook zinloos. We menen dat, zolang de Congolese media de Banyamulenge symbolisch uitsluiten door negatieve beeldvorming, ze ook bijdragen aan hun maatschappelijke uitsluiting. Het bereiken van een duurzame oplossing voor dit aanhoudende conflict wordt dan verder gehypothekeerd. Omgekeerd menen we dat, als de Congolese media de Banyamulenge positief benaderen en een inclusief discours hanteren, dit hun maatschappelijke integratie kan bevorderen en de spanningen kan doen afnemen.

In deze verhandeling willen we ingaan op de rol van de geschreven pers in Congo ten opzichte van de Congolese staat tijdens een recent kookpunt van deze crisis. Deze wederopflakking kunnen we in de tijd ruwweg afbakenen vanaf 28 augustus 2008 tot en met 25 februari 2009. Ruimtelijk is het conflict te situeren in Noord-Kivu<sup>16</sup>, een provincie in het oosten van Congo, grenzend aan buurland Rwanda. De Congolese bevolking percipieerde de rebellie van Laurent Nkunda als een bedreiging van Congo's soevereiniteit en territoriale integriteit. Nkunda's rebellie werd immers vereenzelvigd met de verborgen agenda van Rwanda, Congo's gezworen aartsvijand.<sup>17</sup> Nkunda wilde echter laten uitschijnen dat zijn rebellie een militaire vertaling was van endemische maatschappelijke

---

<sup>14</sup> REPORTERS SANS FRONTIÈRES, 'République Démocratique du Congo - Rapport annuel 2005', [http://www.rsf.org/spip.php?page=impression&id\\_article=13325](http://www.rsf.org/spip.php?page=impression&id_article=13325)

<sup>15</sup> *Ibid.*, s.p.

<sup>16</sup> Zie kaart p.127

<sup>17</sup> BBC.CO.UK, 'Profile: General Laurent Nkunda', 23/01/2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3786883.stm> (Geraadpleegd op 26/08/2009)

spanningen. Aangezien de spanningen een voorwendsel opleverden voor Nkunda's militaire onderneming, is het voornamelijk op dit maatschappelijke niveau dat de grondoorzaken gezocht moeten worden.<sup>18</sup> Door de relatie tussen pers en staat in Congo te onderzoeken, willen we ons richten op een aspect van deze maatschappelijke dimensie van het conflict.

Gezien de huidige gepolariseerde situatie, waarbij de zogenaamde 'autochtone' Congolezen tegenover de 'allochtone' Tutsi- of Banyamulenge-gemeenschap staan, verwachten we dat vele persorganen een uitgesproken anti-Rwandeese en/of anti-Tutsi-standpunt zullen innemen. We veronderstellen in de berichtgeving een sterk 'wij/zij'- of 'vriend/vijand'-discours aan te treffen, waarbij nationale identiteiten worden gevormd door het benadrukken van de verschillen met de Ander, zoals 'Congolees' versus 'Rwandeese', ofwel een ongenueanceerde etnische vertaling hiervan 'Bantoe-ras' versus 'Hamitisch ras'. We gaan ervan uit dat een dergelijk vriend/vijand-discours in de pers de maatschappelijke desintegratie in de regio bevordert en de sociale stabiliteit en de prille Congolese democratie verder ondermijnt. We doelen hier in eerste plaats op het samenleven van de gemeenschappen in Noord-Kivu, maar op een ander niveau ook op het 'samenleven' tussen Congo en Rwanda. Gezien de te betreuren reële gevolgen van de maatschappelijke spanningen, lijkt het laakbaar identiteiten op een dergelijke, symbolische wijze tegen mekaar op te zetten.

Indien we met ons onderzoek een beschrijving willen maken van de relatie tussen de Congolese media en de nationale overheid, formuleren we onze hoofdvraagstelling als volgt: In welke mate dragen de Congolese media bij aan of bedreigen ze de uitbouw van de rechtsstaat en het democratiseringsproces in de Democratische Republiek Congo? We willen nagaan welke maatschappelijke rol de Congolese media vervullen binnen de uiterst gevoelige context. Met dit onderzoeksopzet richten we ons op het inhoudelijke en ontvanger-gerichte aspect van mediaboodschappen.

Om een antwoord te vinden op deze hoofdvraagstelling, hebben we drie onderling gerelateerde bijvragen geformuleerd, waarmee we willen peilen naar hoe de geschreven pers een Congolese identiteit construeert. Hiermee gaan we uit van de vooronderstelling dat de politieke werkelijkheid - althans voor een deel - afhankelijk is van de wijze waarop aan een nationale identiteit wordt vormgegeven. De eerste bijvraag benadert identiteit vanuit het impliciet relationele karakter: hoe

---

<sup>18</sup> INTERNATIONAL CRISIS GROUP, 'Congo: Bringing peace to North Kivu', *The Africa Report*, N°133, 31/10/2007, pp. i-ii, <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=5134>

creëert de Congolese geschreven pers een 'wij' die tegenover een antagonistische 'zij' wordt geplaatst? Deze relationele benadering richt politieke grenzen op tussen maatschappelijke actoren.

We dienen nog te benadrukken dat ons onderzoek zich enkel zal richten op de interetnische relaties binnen Congo en op de relatie tussen Congo en Rwanda. Laatstgenoemde speelt namelijk een belangrijke rol in deze kwestie. Uiteraard hoeft dit niet uit te sluiten dat ook relaties met andere actoren interessante inzichten kunnen opleveren. Naar aanleiding van de vijftigjarige onafhankelijkheid van het land in 2010, bijvoorbeeld, kan de evoluerende relatie met de voormalige Belgische kolonisator een relevant onderzoeksvoorwerp zijn. Een ander voorbeeld betreft de relatief recente banden die Congo met China, als opkomende economische macht, heeft aangehaald.

In het tweede deel gaan we ervan uit dat identiteiten bepaalde politieke ideologieën impliceren. Door het identiteitsdiscours in de geschreven pers te vergelijken met dat van de Congolese regering, leggen we een maatschappelijke strijd tussen ideologieën bloot. De tweede bijvraag luidt dan: In welke mate slaagt het identiteitsdiscours van de Congolese regering erin om als vanzelfsprekend aanvaard te worden door de geschreven pers? Naturaliseert de geschreven pers het regeringsdiscours of verzet het zich ertegen? Hiertoe moeten beide identiteitsdiscours worden gereconstrueerd en onderling vergeleken.

Het derde luik gaat uit van het contingente, procesmatige en dus niet-essentiële karakter van identiteiten. De derde bijvraag luidt: Welke veranderingen zijn aan te merken in de Congolese identiteit zoals deze in de Congolese geschreven pers worden geconstrueerd doorheen de tijd? Om hier zicht op te krijgen, zal een vergelijking van identiteitsdiscours doorheen de tijd worden gemaakt.

## 2. Literatuurstudie

### 2.1. Historische achtergrond bij de casus

#### 2.1.1. Van Zaïre naar de Democratische Republiek Congo

Aangezien een goed begrip van het heden kennis van het verleden impliceert, vangt dit onderdeel aan bij de machtsovername in Kinshasa door Laurent Désiré Kabila en diens rebellenleger *Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo* (AFDL) tussen oktober 1996 en mei 1997. Twee omstandigheden verklaren het succes van hun veldtocht tegen Mobutu: enerzijds was er Rwanda's behoefte om zijn grenzen te beveiligen tegen gevluchte Rwandese Hutu-strijders, die verantwoordelijk worden geacht voor de genocide in 1994. Hiertoe zag het land zich genoodzaakt de grens met Zaïre<sup>19</sup> te overschrijden, iets waartoe het aanleiding vond bij de Banyamulenge, Zaïrese Tutsi's die vanuit Kinshasa politiek in het nauw werden gedreven. Rwanda, waar Tutsi's politiek dominant zijn, ging over tot een etnische mobilisatie van deze Banyamulenge. Een alliantie tussen Kabila, Rwanda en de Banyamulenge stond in de sterren geschreven. Ten tweede was ook de wanorde binnen het Zaïrese leger een factor die Kabila's succes bepaalde.<sup>20</sup>

Al was Mobutu in 1997 verdreven, de interetnische oorlog tussen gevluchte Hutu's en Tutsi's, die na 1994 naar Kivu was verhuisd, zou nog lang verder woeden. Binnen Kabila's regime zorgde de alliantie voor een bevoorrechting van de Tutsi. Zowel Congolese als Rwandese Tutsi's zouden posities gaan innemen in de presidentiële entourage, de veiligheidsdiensten en het bankwezen.<sup>21</sup> Later zou Kabila zich echter van zijn 'onhandelbare' bondgenoten distantiëren: om zijn binnenlandse aanhang niet te verliezen, hield hij de buitenlandse invloed op de Congolese politiek binnen de perken. Misnoegd over niet nagekomen overeenkomsten, vielen duizenden Rwandese en Oegandese troepen in augustus 1998 Congo binnen.<sup>22</sup>

---

<sup>19</sup> 'Zaïre' is de benaming van het land vanaf 1971. Vanaf 1997 spreekt men terug van de 'Democratische Republiek Congo'

<sup>20</sup> G. DE VILLERS, 'Identifications et mobilisations politiques au Congo-Kinshasa', in: *Politique Africaine*, (1998), 72, p.85

<sup>21</sup> *Ibid.*, p.89

<sup>22</sup> K. VLASSENROOT, 'Identity and insecurity. The building of ethnic agendas in South Kivu', in: R. DOOM & J. GORUS (Eds.), *Politics of identity and economies of conflict in the Great Lakes region*, Brussel, VUBpress, 2000, p. 264

Deze gebeurtenissen vormden de basis van een nieuwe rebellie tegen het centrale gezag. Net zoals in 1996 en 1997 werd ook deze oorlog gedomineerd door Rwandese en Congolese Tutsi's. De Congolese bevolking percipieerde deze aanval als een zuiver buitenlandse agressie. Dat leidde tot een verscherping van het Congolese nationalisme en kristalleerde in anti-Tutsi gevoelens. Dit impliceerde meteen ook dat alle Tutsi's als buitenlanders werden aanzien, als de belichaming van de meest radicale en meest bedreigende 'allochtonie'. Overal in het land werden klopjachten tegen Tutsi's gehouden. De toon voor de Congolese aversie jegens de Tutsi's was gezet.<sup>23</sup>

Naast deze politieke gebeurtenissen werd uit Rwanda eveneens een racistische ideologie geïmporteerd, die het Bantoe-ras - waartoe de Hutu's behoren én dat een deel uitmaakt van de zogenaamde 'Zairese authenticiteit' - tegenover het Hamitische ras plaatste, waartoe de Tutsi's behoren. Over de oorlog, die de AFDL voerde vanaf oktober 1996, schreef Kabuy-Lumuna Sando: *"Er is in deze oorlog van Tutsi's een verklaring die tegelijk eenvoudig en vreselijk is: het is het moeilijke samenleven tussen twee rassen (...). Er is een afbakening getrokken en geïnterioriseerd door de protagonisten zelf in termen van Bantoe's en Hamieten"*.<sup>24</sup>

In 2002 slaagden de strijdende partijen erin tot een vredesakkoord te komen in het Zuid-Afrikaanse Sun City. De meeste rebellen werden ontwapend en geïntegreerd in het nationale Congolese leger. Het land kwam de democratische overgangperiode (2003-2006) zonder al te veel kleerscheuren door, en organiseerde uiteindelijk met succes verkiezingen.<sup>25</sup> Deze verkiezingen, die werden gewonnen door Joseph Kabila en diens *Parti Populaire pour la Réconstruction et le Développement* (PPRD), verliepen vrij en eerlijk. In december legde Kabila de presidentiële eed af. In januari 2007 werden de beide kamers van het parlement geïnstalleerd en in februari trad de nieuwe regering aan. Dit betekende het formele einde van de periode van de democratische transitie.<sup>26</sup>

### 2.1.2. Politieke herschikking in Noord-Kivu en het ontstaan van het CNDP

Hoewel de geschiedenis van Noord-Kivu een belangrijke achtergrond voor dit conflict vormt, is de opkomst van Laurent Nkunda en zijn CNDP direct toe te schrijven aan de politieke veranderingen

---

<sup>23</sup> *Ibid.*, p.90

<sup>24</sup> G. DE VILLERS, *Op.cit.*, pp.89-90

<sup>25</sup> G. PRUNIER, 'The eastern DR Congo: dynamics of conflict', 18/11/2008, op: <http://www.opendemocracy.net/article/war-in-the-dr-congo-group-nation-power-state>

<sup>26</sup> F. REYNTJENS, *Op.cit.*, p.18

in de provincie sinds politieke transitie vanaf 2003 en de daaropvolgende verkiezingen in juli en oktober 2006. Na een decennium van dominantie van de economische en politieke scène in Goma en de omliggende gebieden, verloor de door Rwanda gesteunde *Rassemblement Congolais pour la Démocratie* (RCD) de macht aan een coalitie van partijen geleid door de Kabila-gezinde Nandegemeenschap. Deze veranderingen vormden een vruchtbare bodem voor Nkunda's succes. Honderden Banyarwanda - de Hutu- en Tutsi-gemeenschappen in Noord-Kivu - die prominent waren geworden in het zakenleven en de politiek tijdens de rebellie, zagen hun verworvenheden teloorgaan. Hun bondgenoot, Rwanda, zag in Goma bestuursleden aan de macht komen die hen van oudsher ongunstig gezind waren en banden hadden met hun vijanden van de *Forces Démocratiques de Libération du Rwanda* (FDLR).<sup>27</sup> De FDLR is een rebellenleger van voormalige FAR/Interahamwe-strijders en hun aanverwanten. Deze Rwandese Hutu's vonden na de Rwandese genocide, waar ze verantwoordelijk voor worden geacht, een toevluchtsoord in Congo.<sup>28</sup>

Het slagen van de verkiezingen had dus niet alle problemen uit de weg kunnen ruimen. Op 25 juli 2006, enkele dagen voor de eerste verkiezingsronde, kondigde rebellenleider Laurent Nkunda de oprichting aan van het *Congrès National pour la Défense du Peuple* (CNDP). Enerzijds zou hij 'de Congolese politiek opruimen'<sup>29</sup>, anderzijds wilde hij zich opwerpen als politieke 'beschermer' van de Congolese Tutsi's. Nkunda's exclusieve Tutsi-agenda vormde niettemin een gevaar voor de Tutsi. Het vergrootte hun angst en bevestigde de perceptie door de andere Congolezen dat de Tutsi 'anders' waren, niet loyaal aan Congo, en zelfs gevaarlijk. De clandestiene Rwandese steun aan de CNDP versterkte dit beeld alleen maar.<sup>30</sup> Nkunda ging zo ver te beweren dat de Tutsi's in Congo voortdurend leefden met de dreiging van een genocide - iets wat Kigali gretig beaamde. Ironisch genoeg dreigde hierachter een 'self-fulfilling prophecy' schuil te gaan<sup>31</sup>: International Crisis Group stelt dat "hoewel Nkunda de Tutsi-gemeenschap in Noord-Kivu heeft verdedigd, is hij een potentieel gevaar voor de veiligheid van de ganse gemeenschap geworden."<sup>32</sup>

---

<sup>27</sup> J. STEARNS K., 'Laurent Nkunda and the National Congress for the Defence of the People (CNDP)', in: S. MARYSSE, F. REYNTJENS & S. VANDEGINSTE (Eds.), *L'Afrique des Grands Lacs. Annuaire 2007-2008*, Parijs, L'Harmattan, 2008, pp.245-246

<sup>28</sup> INTERNATIONAL CRISIS GROUP, 'Congo: A comprehensive strategy to disarm the FDLR', in: *The Africa Report*, 09/07/2009, 151, pp.1-2, op: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6209&l=1>

<sup>29</sup> G. PRUNIER, *Art.cit.*, s.p.

<sup>30</sup> F. REYNTJENS, *Op.cit.*, p.197

<sup>31</sup> *Ibid.*, p.198

<sup>32</sup> INTERNATIONAL CRISIS GROUP, 'Congo: bringing peace to North Kivu', in: *The Africa Report*, 31/10/2007, 133, p.8, op: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=5134>



### 2.1.3. De snelle opkomst van Nkunda

In mei 2002 was Nkunda voor het eerst in opspraak gekomen. Als officier in de militia RCD-Goma had hij in Kisangani hardhandig een volksopstand neergeslagen tegen de Rwandese bezettingstroepen en hun Congolese bondgenoten van de RCD. Dit leverde hem de bijnaam op van 'slager van Kisangani'. Het begin van de transitieperiode was gepaard gegaan met een integratie van Nkunda's troepen in het Congolese leger. In 2004 deserteerde hij echter, en nam hij met een groep muitende soldaten Bukavu in. Officieel kende Congo op dat moment sedert een jaar weer vrede. Net zoals Nkunda zelf, waren de muiters Banyamulenge - Congolese Tutsi's - die ervan overtuigd waren dat ze hun gemeenschap moesten beschermen tegen etnisch geweld. Niettemin distantiëerden vele Banyamulenge in Zuid-Kivu zich van hun zelfverklaarde 'beschermers'.<sup>33</sup> Het aanhoudende geweld wekte echter wel anti-Tutsi gevoelens op bij de bevolking.<sup>34</sup>

Vanwege zijn misdaden tegen de menselijkheid en wapeninvoer in Congo, werd in september 2005 een internationaal aanhoudingsbevel tegen Nkunda uitgevaardigd.<sup>35</sup> Een daadwerkelijke aanhouding bleef praktisch onmogelijk en was bovendien geen prioriteit.<sup>36</sup> Met de oprichting van zijn CNDP in 2006, verklaarde hij te willen ijveren voor de ontmanteling van de FDLR en de terugkeer naar Noord-Kivu van de 45.000 Congolese Tutsi's in Rwandese vluchtelingenkampen.<sup>37</sup> Ondanks de spanningen in Noord-Kivu, was de opkomst voor de verkiezingen er groot en haalde Kabila een glansrijke overwinning in Masisi en Rutshuru, zelfs onder de Hutu's en Tutsi's. Dit verzwakte Nkunda's ideologische uitgangspunt. De verkiezingen hadden geleid tot een radicale politieke herschikking in de provincie. Hoewel de Tutsi geen vertegenwoordiging kregen in het parlement, deden alle partijen een inspanning om verzoening te promoten.<sup>38</sup> Naarmate de bedreiging van de Tutsi-gemeenschap onwaarschijnlijker werd, heroriënteerde het CNDP zich tot een beweging die diverse leden uit de politieke oppositie verzamelde. Dit wijst erop dat Nkunda meer was dan een marionet van Rwanda, een vermoeden dat geopperd werd door de Congolese

---

<sup>33</sup> R. CUSTERS, 'Congo blijft onder buitenlandse druk', op: [http://www.uitpers.be/artikel\\_view.php?id=1791](http://www.uitpers.be/artikel_view.php?id=1791), 05/10/2007

<sup>34</sup> J. STEARNS K., *Op.cit.*, p.247

<sup>35</sup> G. PRUNIER, *Art.cit.*, s.p.

<sup>36</sup> R. CUSTERS, *Art.cit.*, s.p.

<sup>37</sup> J. STEARNS K., *Op.cit.*, p.261

<sup>38</sup> *Ibid.*, pp.251-251

media, naar aanleiding van Monuc-rapporten waaruit bleek dat Rwanda het CNDP van wapens voorzag.<sup>39</sup>

In november 2006 viel het CNDP Goma aan, ondanks waarschuwingen van de Monuc. Voor het eerst reageerde de vredesmacht daadkrachtig tegen Nkunda en bracht ze hem zware verliezen toe. Dit keer volgden er onderhandelingen en aanvaardde Nkunda de integratie van zijn manschappen in het nationale leger. In januari 2007 werden CNDP-troepen in het regeringsleger geïntegreerd, in een proces dat ‘mixage’ wordt genoemd. Nkunda's militairen vormden ‘gemixeerde brigaden’, ontvingen er soldij, voedsel en medische verzorging. Evenwel bleven ze onder Nkunda's bevel. Het gebrek aan organisatie, formele overeenkomsten, een tijdschema of opvolging, deed het integratieproces in het midden van 2007 mislukken. Het CNDP kwam er versterkt uit.<sup>40</sup> De gemixeerde brigaden dreven hun militaire activiteit op en voerden op eigen houtje operaties uit tegen de FDLR. Op beschuldiging van collaboratie met de vijand, werd ook de autochtone bevolking onder handen genomen. Hiermee namen in de lente van 2007 de klachten toe van zware schendingen van mensenrechten in Noord-Kivu, met een zeventienhonderdduizendtal vluchtelingen als gevolg. Ook president Kabila kwam onder vuur te liggen vanwege zijn onmacht om het staatsgezag in de getroffen regio te doen gelden.<sup>41</sup> Kranten en internet-sites maakten zich kwaad in verschillende artikels, en droegen daardoor bij aan de hysterie door te alluderen op denkbeeldige complotten waarbij oostelijk Congo onder Rwandese hegemonie zou worden geplaatst.<sup>42</sup>

De militaire afgang noopte de Congolese regering ertoe de CNDP en andere militieën in Kivu diplomatiek te benaderen. De Goma-conferentie in januari 2008 mondde uit op een reeks aanbevelingen voor de regering, maar leverde ook, onder druk van de Verenigde Staten en de Europese Unie, een uitgebreid vredesplan op.<sup>43</sup> Dit zogenaamde ‘Amani-programma’ voorzag in een staakt-het-vuren en vrijwillige demobilisering voor strijders. Hoewel de Verenigde Staten en de Afrikaanse Unie deze overeenkomst steunden, werd de verantwoordelijkheid al snel doorgeschoven naar de Monuc. Hetzelfde was gebeurd met de Nairobi-verklaring van 2007, die voorzag in de

---

<sup>39</sup> *Ibid.*, p.258

<sup>40</sup> J. STEARNS K., *Op.cit.*, pp.253-254

<sup>41</sup> R. CUSTERS, *Art.cit.*, s.p.

<sup>42</sup> J. STEARNS K., *Op.cit.*, p.255

<sup>43</sup> *Ibid.*, p.266

normalisering van de relaties tussen Congo en Rwanda, de ontwapening van Rwandese Hutu-rebellen, en het beëindigen van de Rwandese steun aan Nkunda.<sup>44</sup>

#### 2.1.4. Nieuwe schermutselingen en operatie “Umoja Wetu”<sup>45</sup>

In de nacht van 28 op 29 augustus 2008 gaf een incident in Kanombé, nabij Rutshuru in Noord-Kivu aanleiding tot nieuwe vijandelijkheden tussen het regeringsleger en het CNDP, waarbij beide partijen elkaar de verantwoordelijkheid toeschrijven. Een nieuwe geweldscyclus werd zo in gang gezet, met nieuwe interne vluchtelingen als gevolg.<sup>46</sup> Enkele maanden hield het conflict aan zonder een echte doorbraak.<sup>47</sup> Op 7 november 2008 ontmoetten president Joseph Kabila en zijn Rwandese ambtsgeenoot Paul Kagame elkaar op een buitengewone regionale top in Nairobi om de nodige maatregelen te bespreken om een einde te maken aan de instabiliteit in Kivu. Een maand later verrasten Rwanda en Congo zowel de Congolese publieke opinie als de buitenlandse waarnemers: beide landen zouden een gezamenlijke militaire operatie ondernemen tegen de FDLR, en Kinshasa zou directe onderhandelingen met de CNDP aangaan. De operatie wordt “Umoja Wetu” gedoopt.<sup>48</sup> Op 20 januari 2009 overschreden Rwandese troepen de grens met Congo en neutraliseerde, in samenwerking met het Congolese leger, de voornaamste elementen van de CNDP. Op 23 januari 2009 slaagde de alliantie erin Nkunda in Rwanda aan te houden.<sup>49</sup> De Monuc werd tijdens deze operatie grotendeels in het duister gelaten. Hoewel ongetwijfeld sprake was van een politiek succes, werden in de veldtocht tegen de FDLR slechts beperkte resultaten geboekt. Slechts vierhonderd strijders konden worden ontwapend, wat de rebellenbeweging nauwelijks verzwakte. Van hun kant ondernam de FDLR vergeldingsacties tegen de Congolese burgerbevolking. Tot op vandaag is de FLDR een factor van instabiliteit in de regio.<sup>50</sup>

---

<sup>44</sup>THE NEW YORK TIMES, ‘Feeding on War’, 07/11/2008, op: [http://www.nytimes.com/2008/11/07/opinion/07iht-edcampbell.3.17624476.html?\\_r=1](http://www.nytimes.com/2008/11/07/opinion/07iht-edcampbell.3.17624476.html?_r=1)

<sup>45</sup> ‘Umoja Wetu’ betekent zoveel als ‘Onze eenheid’

<sup>46</sup> LE POTENTIEL, ‘Les FARDC et le CNDP s’affrontent à Rutshuru’, 29/08/2008, op: [http://www.lepotentiel.com//////////afficher\\_article\\_archive.php?id\\_article=69608&id\\_edition=4422&yearID=2008&monthID=08&dayID=29](http://www.lepotentiel.com//////////afficher_article_archive.php?id_article=69608&id_edition=4422&yearID=2008&monthID=08&dayID=29)

<sup>47</sup> BBC.CO.UK, ‘Timeline: Democratic Republic of Congo’, op: [http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country\\_profiles/1072684.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/1072684.stm), 03/10/2009

<sup>48</sup> INTERNATIONAL CRISIS GROUP, ‘Congo: A comprehensive strategy to disarm the FDLR’, in: *The Africa Report*, 09/07/2009, 151, p.3, op: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6209&l=1>

<sup>49</sup> THE GUARDIAN, ‘Profile: Laurent Nkunda’, 23/01/2009, op: <http://www.guardian.co.uk/world/2009/jan/23/profile-laurent-nkunda-congo>

<sup>50</sup> INTERNATIONAL CRISIS GROUP, *Op.cit.*, 09/07/2009, p.3

### 2.1.5. Algemene beschouwingen bij de historische achtergrond

Een analyse van de huidige situatie in oostelijk Congo toont een politieke crisis, gekenmerkt door diepe sociale desintegratie, een verandering van patrimoniale naar militaire controle over grondstoffen, een toenemend belang van gewapende militias als uitweg uit verdere sociale vervreemding. Tenslotte is er ook sprake van een terugkeer naar de tribalisering van politiek en samenleving als gevolg van de zoektocht naar controle en verzet, iets waartoe de etnische identiteit een perfect instrument biedt. Het is duidelijk dat een louter militaire aanpak hier niet kan voldoen. Het huidige conflict is het resultaat van een politiek proces waarbinnen de manipulatie van etniciteit de voornaamste mobiliserende strategie werd van lokale machthebbers. Daarnaast heeft het conflict ook structurele wortels. Zo heeft de aard van de zogenaamde *soft state* in voormalig Zaïre niet alleen veel kansen geboden voor lokale gezagsdragers, maar is het nu tevens een sleutelbegrip om de historische dimensie van de sociale, politieke en economische vervreemding van grote delen van de samenleving te verklaren. Dit vervreemdingsproces is cruciaal om de recente toename van geweld en de vorming van lokale militias te begrijpen.<sup>51</sup>

Een aanpak van het conflict moet oog hebben voor deze grondoorzaken. Er wordt gewag gemaakt van een inter-gemeenschappelijk conflict, een conflict tussen identiteiten. De militaire optie leverde een radicalisering op van verscheidene gemeenschappen tegen de Tutsi en de reactivering van de gewapende groepen in de Kivu's. De expeditie tegen Nkunda's troepen berustte op anti-Tutsi-gezinde groepen wiens extremistische agenda even onaanvaardbaar is als die van Nkunda. Beide zijden veroorzaakten een vreselijk lijden, ondermijnden het staatsgezag en verhinderden de stabilisering van de provincies. Een omvangrijk vredesinitiatief dat zich concentreert op zowel de ontwapening van de gewapende groepen in de regio, op het stimuleren van een inter-gemeenschappelijk dialoog, als het aanpakken van de grondoorzaken van het conflict, moet worden opgezet.<sup>52</sup>

---

<sup>51</sup> K. VLASSENROOT, *Op.cit.*, p.264

<sup>52</sup> INTERNATIONAL CRISIS GROUP, *Op.cit.*, 31/10/2007, p.15

## 2.2. Etniciteit in de Democratische Republiek Congo

Bijzonder relevant binnen de Midden-Afrikaanse context is het concept van *etniciteit*. Pinxten en Verstraete beschouwen etniciteit als een bepaalde vorm van gemeenschapsidentiteit. Volgens Hutchinson en Smith vormen zes elementen de kern van een ‘etnie’: zo zijn er een gemeenschappelijke naam en een mythe van een gemeenschappelijke afstamming, die in ruimte en tijd is vastgelegd. Vervolgens zijn er gedeelde historische herinneringen en (meerdere elementen van) een gemeenschappelijke cultuur, waarmee doorgaans religie, gebruiken en/of taal worden bedoeld. Verder is er de veronderstelde band met een reëel thuisland en, ten slotte, is er een gevoel van solidariteit.<sup>53</sup> Volgens Hall verwijst ‘etniciteit’ naar de historisch, culturele en politieke constructie van het zwarte subject en de zwarte ervaring, aangezien ze niet gestabiliseerd zijn door de natuur of door een andere essentiële garantie.<sup>54</sup> In wat volgt, zullen we het vooral hebben over de specifieke situatie in de oostelijk Congo, gezien de relevantie voor onze verhandeling.

### 2.2.1. De ‘Banyarwanda’ in Kivu

Geografisch onderscheidt de Kivu-streek zich in twee opzichten van de rest van de Democratische Republiek Congo: enerzijds wonen aan weerszijden van de grens met Rwanda volkeren van verschillende etnische afkomst. Anderzijds zijn er, binnen de Congolese grenzen, de volkeren van Rwandese afkomst, een etnische groep die door hun autochtone landgenoten meestal niet als ‘echte’ Congolezen worden gezien. Zij worden meestal aangeduid met de term *Banyarwanda*, ter onderscheiding van de Rwandezen die in Rwanda wonen. Al sinds de onafhankelijkheid van het land vormt deze bijzonderheid de aanleiding voor een nationaliteitskwestie die zich vooral in Noord-Kivu voordoet. Om beter inzicht te krijgen in deze omstandigheid kan het nuttig zijn eerst enkele zaken op een rijtje te plaatsen.<sup>55</sup>

Hoe zijn deze bevolkingsgroepen van Rwandese afkomst in de Kivu-streek beland? Een aantal fenomenen motiveerden de komst van de Banyarwanda in Kivu. Eerst en vooral was er de afbakening van een nieuwe grens. Zo strekte het prekoloniale Rwanda zich uit voorbij haar huidige westelijke grens, waardoor het vroeger dus een deel van het huidige Congo omvatte. In 1910 legde

---

<sup>53</sup> R. PINXTEN & G. VERSTRAETE, *Op.cit.*, pp.33-34

<sup>54</sup> S. HALL, ‘New ethnicities’, in: D. MORLEY & C. KUAN-HSING (Eds.), *Stuart Hall: Critical dialogues in cultural studies*, London & New York, Routledge, 1996b, p.146

<sup>55</sup> J.-P. PANABEL, ‘La question de la nationalité au Kivu’, in: *Politique Africaine*, (1991), 41, p.32

een conventie de grenzen vast tussen de Belgische en de Duitse koloniale gebieden. Voormalige Rwandese provincies werden hierdoor aangehecht bij de Belgische kolonie. Reeds aanwezige Rwandezen werden zo, juridisch gezien, Congolezen. Het tweede fenomeen heeft betrekking op de Belgische kolonisten. Zij beschouwden het overbevolkte Rwanda als een reservoir aan arbeidskrachten die ingezet konden worden in de dunbevolkte Congolese gebieden. Het spreekt voor zich dat de lokale bevolking niet met deze implantatiepolitiek was opgezet. De nieuwkomers voerden immers hun eigen organisatiestructuren in en palmde grond in voorbij de hen toegewezen zones. Ten derde rekruteerden de Belgen ook Rwandese werkkrachten voor de koloniale land- en mijnbouwbedrijven. Ten vierde vormden politieke en etnische troebelen in Rwanda in de jaren 1959-1960 de aanleiding voor een golf van vluchtelingen. Een vijfde vorm van migratie betrof de zogenaamde ‘clandestiene migranten’. De demografische verzadiging van Rwanda en de beschikbare ruimte in het buurland, zetten tal van Rwandezen aan zich heimelijk in Congo te vestigen.<sup>56</sup> Tijdens en na de Rwandese burgeroorlog in 1994 kwamen daar nog een groot aantal Hutu- en Tutsi-vluchtelingen bij.

### *2.2.2. Inter-gemeenschappelijk conflict: drie terugkerende kwesties*

Uit voorgaande moge duidelijk de interne diversiteit van de Banyarwanda blijken. Wat hen verenigt, hun rwandofonie, is net datgene waarin ze zich onderscheiden van de zogenaamde ‘autochtone’ bevolking. De kwestie van de Banyarwanda wordt beschouwd als de duidelijkste, maar tevens gewelddadigste uitdrukking van de identiteitsproblematiek in de regio van de Grote Meren. Dat deze mix van bevolkingsgroepen conflicten uitlokte, lijkt achteraf beschouwd, bijna onvermijdelijk. Vandaag ziet men de motieven van conflict rond drie assen draaien. Een eerste as is de aloude grondkwestie in het overbevolkte Kivu, met enerzijds de tegenstelling tussen landbouwers en veetelers, en anderzijds twee botsende visies op landbezit en -toegang, waarbij de een het gewoonterecht volgt en de ander het moderne rechtssysteem.<sup>57</sup>

De tweede as is het ontbreken van integratie en het probleem van de dubbele nationaliteit. Dit probleem kwam aan de oppervlakte tijdens het democratiseringsproces dat aanving in 1990 en nieuwe mogelijkheden bood tot machtsverwerving. Nationaliteit werd hierbij een belangrijke factor, daar alleen Congolese staatsburgers politieke rechten hebben. In de regio's met een grote

---

<sup>56</sup> *Ibid.*, pp.33-34

<sup>57</sup> F. REYNTJENS, *Op.cit.*, p.22

Banyarwanda-bevolking zorgde dit voor problemen, aangezien velen onder hen zowel een Zaïrese/ Congolese als een Rwandese nationaliteit hadden. Een dubbele nationaliteit biedt het dubbele voordeel te kunnen ontsnappen aan nationale plichten, en te kunnen genieten van nationale rechten, tot groot ongenoegen van de autochtone bevolking.<sup>58</sup>

De derde as is de confiscatie van politieke posten en het economische succes. Bepaalde migrantengroepen neigen zich te onttrekken aan het gezag van traditionele, plaatselijke gezagsdragers. Hiermee bedreigen ze de positie van deze laatsten en onderscheiden ze zichzelf alweer van de ‘autochtone’ bevolkingsgroepen. Deze houding wordt doorgaans aangenomen door herdersgemeenschappen van Tutsi-origine (en dus met Rwandese roots). Het ontzeggen van het staatsburgerschap wordt in deze omstandigheden een manier om de Banyarwanda economisch en politiek uit te sluiten.<sup>59</sup> Terwijl andere vluchtelingen en immigranten hun nationaliteit zouden behouden en zich tevreden zouden stellen met economische activiteiten, worden de Banyarwanda ervan beschuldigd alle verkiesbare posten te willen bezetten en in de administratie en het bedrijfsleven te willen infiltreren.<sup>60</sup> De eerste twee assen, de controle over de landbouwgrond en het staatsburgerschap, worden doorgaans als de belangrijkste beschouwd. Om te komen tot een oplossing werd in het verleden al vaak verwezen naar machtsdeling, maar tevens het oplossen van alomtegenwoordige misverstanden.

### 2.2.3. Politieke mobilisering van etnische identiteiten

De culturele en materiële levensomstandigheden van de massa's zijn steeds bepalende factoren geweest voor het slagen of falen van de democratische beweging in Congo. De groeiende armoede waarmee de meerderheid van de arbeiders en de lagere burgerij zich geconfronteerd zagen sinds de afbraak van de moderne economische sector in 1991, maakte politieke mobilisering en activisme zeer moeilijk vol te houden. Armoede heeft met andere woorden bijgedragen tot het ondermijnen van de strijdvaardigheid en de veerkracht van de democratische beweging.<sup>61</sup>

---

<sup>58</sup> J.-P. PANABEL, *Op.cit.*, p.37

<sup>59</sup> F. REYNTJENS, *Op.cit.*, p.23

<sup>60</sup> J.-P. PANABEL, *Op.cit.*, p.38

<sup>61</sup> G. NZONGOLA-NTALAYA, *Op.cit.*, pp.256-257

Wat de culturele factoren betreft, kan aangetoond worden dat specifieke elementen die tegenstanders hielpen verzwakken en de democratische beweging op korte termijn sterkten, deze op langere termijn ook kunnen ondermijnen. Met name de politieke mobiliseerbaarheid van etnische en regionale identiteiten kwam vanaf het begin van de jaren 1990 duidelijk naar voren tijdens de zogenaamde ‘democratische transitie’, een overgangperiode die het einde van Mobutu’s dictatoriale bewind en het begin van het politieke pluralisme en de komst van de democratie zou inluiden. Hoewel vele van de politieke partijen die in die periode het levenslicht zagen, louter door opportunisme of winstbejag gedreven waren, hadden andere een duidelijke socio-politieke identiteit, een specifiek publiek en een zeker vermogen te mobiliseren. Dit gold vooral voor de partijen met een regionaal of etnisch karakter.<sup>62</sup>

Bepaalde kloven in de Congolese samenleving, die tijdens deze periode van democratische transitie gemaskeerd bleven door de democratische retoriek, werden zichtbaar vanaf de machtsgreep van Laurent Désiré Kabila in 1997 en de daaropvolgende terugkeer naar een politiek braakland. De evoluties tijdens Kabila’s regime wijzen namelijk op het belang van vier factoren van identificatie en politieke mobilisering die deze kloven vergrootten: de ‘autochtonie’, de ‘Zaireesheid’, het ‘etnisch-regionalisme’ en de ‘generatie’.<sup>63</sup> In het kader van deze verhandeling is vooral ‘autochtonie’ als factor van politieke mobilisatie relevant. Autochtoon zijn is een belangrijke voorwaarde om de Congolese nationaliteit te verwerven. Dit betekent dat ‘ware’ Congolezen afstammen van voorouders die reeds sinds de ‘oorsprong’ in het land gevestigd waren. De eerste grondwet van de onafhankelijke staat (1964) omschrijft de Congolese nationaliteit als “*wordt toegekend, op de datum van 30 juni 1960, aan elke persoon waarvan een van de ascendanten lid is of is geweest van een stam of een deel van een stam, gevestigd op het Congolese territorium vòòr 18 oktober 1908*”. Deze ideologie, die het nationale lidmaatschap verbindt aan de voorouderlijke wortels zal leiden tot verdenkingen en verwerping van diegenen waarvan de autochtonie (en daarmee ook het staatsburgerschap) in twijfel kan worden getrokken.<sup>64</sup> De allochtoon/autochtoon-tegenstelling manifesteerde zich ook op het regionale niveau en had naast een interne, ‘affectieve’ en identiteitszijde, ook een externe, gedragsmatige zijde. Zo werd, bijvoorbeeld, tijdens de periode van de democratische transitie van de jaren 1990 in verschillende regio’s in het land steun verleend

---

<sup>62</sup> G. DE VILLERS, *Op.cit.*, p.81

<sup>63</sup> *Ibid.*, pp.85-86

<sup>64</sup> *Ibid.*, p.88



aan de mobilisering van autochtonen tegen zogenaamde allochtonen, gericht op het terugwinnen van delfplaatsen van grondstoffen en van politieke en administratieve functies.<sup>65</sup>

De politieke mobilisering van etnische identiteiten en het daaropvolgende geweld in Kivu, vanaf 1991 en vooral na 1993, is duidelijk van een bijzondere slag. Opvallend is dat de nationaliteitskwestie er voorkomt in combinatie met de autochtoon/allochtoon-tegenstelling. Deze laatste neemt in Kivu bijzonder scherpe vormen aan doordat de demografische druk en de competitie om de grond er sterker is dan in de rest van het land. De politieke vertaling van deze tegenstelling manifesteerde zich in de nationaliteitskwestie. Het kwam erop neer dat de Congolese nationaliteit van de Hutu's en Tutsi's in Kivu - de Banyarwanda - ter discussie werd gesteld. Daarbij kwamen nog de concurrentie om de zeldzame delfstoffen en de komst van meer dan een miljoen Rwandese Hutu-vluchtelingen in Kivu (1994), wat uiteindelijk een golf van geweld uitlokte van 'autochtone' Zaïrezen/Congolezen tegen de Banyarwanda en de Rwandese vluchtelingen. Dit geweld, dat aanvankelijk gericht was tegen de samengesmolten Hutu's en Tutsi's, zou weldra deze laatsten bevoorrechten (*cf. supra*).<sup>66</sup>

---

<sup>65</sup> S. VAN HOYWEGHEN & K. VLASSENROOT, 'Ethnic ideology and conflict in Sub-Saharan Africa. The culture clash revisited', in: R. DOOM & J. GORUS (Eds.), *Politics of identity and economics of conflict in the Great Lakes region*, Brussel, VUBpress, 2000, p.96

<sup>66</sup> G. DE VILLERS, *Op.cit.*, p.89

## 2.3. Massamedia en maatschappij

### 2.3.1. Normatieve modellen van de massamedia

Niet alleen worden massamedia verondersteld om maatschappelijke effecten te hebben, ze moeten ook een bepaalde sociaal doel dienen. Dit betekent dat sommige waargenomen effecten bedoeld zijn en positief worden gewaardeerd.<sup>67</sup> De ideeën over hoe de massamedia zouden moeten opereren in de maatschappij, of wat er van hen kan verwacht worden onder een heersende set van voorwaarden en waarden, worden voornamelijk uitgedrukt door normatieve theorieën. Elke theorie is grotendeels verbonden met een vorm van politieke theorie of een set van politiek-economische omstandigheden. Ondanks de verhouding met het politieke systeem, lijkt het dat deze theorieën meer impliciet dan expliciet zijn en vaak weinig gecodificeerd zijn. Vandaar de nood aan interpretatie en reconstructie. Een eerste lijst van normatieve theorieën werd opgesteld in 1956, maar werd sindsdien herhaaldelijk herzien en aangepast. Een belangrijk aspect van het ganse project was de propositie dat de pers steeds de vorm en de kleur aanneemt van de sociale en politieke structuren waarbinnen ze werkzaam is. In het bijzonder reflecteert het het systeem van sociale controle.<sup>68</sup>

De meest exhaustieve lijst van normatieve mediatheorieën is die van Denis McQuail, die twee modellen aan de vier oorspronkelijke heeft toegevoegd. Deze laatstgenoemden zijn het *autoritaire model*, het *Sovjet-model*, het *libertijnse model* en het *model van sociale verantwoordelijkheid*. We bespreken ze hier kort. Het autoritaire model verwijst naar een grote set van persregelingen, gaande van deze waarin neutraliteit wordt verwacht van de pers ten aanzien van de regering en de staat, tot deze waarbij de pers opzettelijk en rechtstreeks gebruikt wordt als instrument voor repressieve staatsmacht. Dit was van toepassing gedurende twee eeuwen van perscontrole door (voornamelijk Europese) repressieve regimes. Het libertijnse model wordt geassocieerd met de hedendaagse liberale democratieën. Waarheid, welvaart en vrijheid moeten samen gaan en controle van de pers kan uiteindelijk alleen maar leiden tot irrationaliteit of repressie, zelfs indien het op korte termijn te rechtvaardigen zou zijn. Het pleit ervoor dat een individu vrij zou moeten zijn te publiceren wat het wil en is zodanig de extensie van andere rechten, zoals vrije meningsuiting en vrijheid van organisatie. Dit model roept echter vragen op over de reikwijdte van deze vrijheid.<sup>69</sup>

---

<sup>67</sup> D. McQUAIL, *McQuail's mass communication theory*, London, SAGE Publications, 2005, p.162

<sup>68</sup> *Ibid.*, pp.176-177

<sup>69</sup> D. McQUAIL, *Mass communication theory. An introduction*, London, Beverly Hills & New Delhi, SAGE Publications, 1983, pp.84-88

De theorie van sociale verantwoordelijkheid komt uit een groeiende bewustwording omtrent het feit dat de vrije markt er niet is in geslaagd de belofte van de te vervullen en de verwachte maatschappelijke weldaden te leveren. Volgens dit model hebben de media verplichtingen ten aanzien van de maatschappij, en is media-eigenaarschap een publieke aangelegenheid. De pers moet een volledig, waarheidsgetrouw, uitgebreid en intelligent verslag geven van de gebeurtenissen van de dag in een context die er betekenis aan verleent. Het Sovjet-model is gebaseerd op theorieën van Marx, Engels en Lenin. Het schrijft voor dat de arbeidersklasse de controle heeft over de middelen van ‘mentale productie’. Daarom zouden alle media onderworpen moeten worden aan de controle van de arbeidersklasse (dit is de Communistische Partij). De pers is daarom niet gestructureerd volgens de lijnen van politiek conflict. De pers vervult een positieve rol in de vorming van de maatschappij, wat een aantal belangrijke functies voor de media inhoudt in de socialisatie, informele sociale controle en mobilisatie voor geplande sociale en economische doelstellingen. In tegenstelling tot de theorieën van de vrije pers en sociale verantwoordelijkheid zijn censuur en bestraffing hier gerechtvaardigd.<sup>70</sup>

Aan deze vier oorspronkelijke theorieën, voegde McQuail nog twee andere modellen toe die worden gezien als reacties op voorgaande modellen. Het eerste is het *ontwikkelingsmodel*, waarbij wordt erkend dat maatschappijen, die transformeren van onderontwikkeling en kolonialisme naar onafhankelijkheid, vaak het nodige geld, infrastructuur, vaardigheden en publiek ontberen om liberale media in stand te houden. Het ontwikkelingsmodel focust op nationale en ontwikkelingsdoelstellingen, evenals de behoefte aan autonomie en solidariteit met andere naties in gelijkaardige situaties. In dergelijke omstandigheden kan het legitiem zijn voor regeringen om middelen selectief te besteden en om de journalistieke vrijheid op bepaalde wijzen te beperken. Sociale verantwoordelijkheid gaat aan mediarechten en -vrijheden vooraf. Een tweede aanvulling biedt het *democratisch-participatieve model*. Het centrale punt van een democratisch-participatieve theorie ligt bij de behoeften, belangen en verzuchtingen van de ‘ontvanger’ in een politieke samenleving. Het verwijst naar het recht op relevante informatie, op weerwoord, op het gebruik van de communicatiemiddelen voor interactie in kleinschalige settings van de gemeenschap, belangengroep of subcultuur. De theorie verwerpt uniforme, gecentraliseerde, dure, hoog geprofessionaliseerde en staatsgecontroleerde media. Het verkiest veelvuldigheid, kleinschaligheid,

---

<sup>70</sup> *Ibid.*, pp.88-93

plaatsgebondenheid, de-institutionalisering, uitwisseling van zender-ontvanger rollen, horizontale communicatie en interactie op alle maatschappelijke niveau's.<sup>71</sup>

### 2.3.2. Kanttekeningen bij de normatieve modellen

Weinig disciplines zijn zo gevangen in de spanning tussen normatief en empirisch als journalistiek. In de jaren negentig stelde James Carey journalistiek gelijk aan democratie. Journalistiek zonder democratie resulteert dan in 'iets dat lijkt op nieuwsbusiness' of iets dat louter de schijn van journalistiek ophoudt. Volgens een dergelijke definitie hebben vele van 's werelds naties geen journalisten, maar informatieverschaffers en blijft journalistiek het voorrecht van vrije, Westerse landen. Hierin komt niettemin verandering: ten eerste door het zogenaamde 'einde van het romantiseren van democratie', wat inhoudt dat 'vrijheid' sinds 9/11 het doel is geworden van conservatieve krachten. Dit heeft democratie in sommige landen veranderd in een regeringsvorm die opgedrongen is door externe krachten. Daarnaast leverde de rol van geld, de markt en *public relations* bij verkiezingen een minder fraai beeld op van de meest gelijke bestuursvorm. Ten tweede wijzigde ook globalisering de relatie tussen journalistiek en democratie. Meer dan ooit is de wereld zich vandaag bewust van zijn delen. Dit aspect wekt nieuwe benaderingen op voor journalistiek en mediasystemen. Ten derde tast de kloof tussen theorie en praktijk de aanvaarde journalistieke normen en theorieën aan. Het ideaal van de objectieve, professionele reporter wordt steeds meer gezien als een voorgehouden model, dat zelden wordt bereikt. Waarom zou een model dan moeten aanblijven als het zo ver staat van dat wat wordt beoefend op redacties wereldwijd?<sup>72</sup>

De Anglo-Amerikaanse dominantie van normatieve modellen - die 'vrijheid' definieert in termen van regeringsinmenging - werd aangepakt door Hallin en Mancini, die twee bijkomende modellen van de mediasystemen in Europese landen hebben ontwikkeld. Hierin werden ze gedreven door het herstel van een evenwicht waarin de Anglo-Amerikaanse geleerdheid niet domineert; het aantonen van de onbruikbaarheid van het professionele model op de meeste landen; en het opnieuw bedenken van de plaats van journalistieke normatieve theorie. Volgens Hallin en Mancini kan de huidige staat van de media enkel worden begrepen door de historische ontwikkeling en de politieke settings te waarderen. De auteurs willen dan ook empirische en geen normatieve journalistieke modellen leveren, door ervan uit te gaan dat er in essentie geen waarde vrije bepaling van journalistiek

---

<sup>71</sup> D. McQUAIL, *Op.cit.*, 1983, pp.94-97

<sup>72</sup> B. JOSEPHI, 'Journalism in the global age. Between normative and empirical', in: *Gazette: The International Journal for Communication Studies*, SAGE Publications, (2005), 6, pp.575-576

mogelijk is. De normen van de journalistiek zijn betwistbaar en mogen niet zo veel benadrukt worden omdat zo elke discussie over journalistiek verandert in een klaagzang om de onvermijdelijke tekortkomingen. Daarom ijveren Hallin en Mancini - naast de relatie tussen media en democratie - voor de erkenning van andere patronen en verbanden. De auteurs reiken een blauwdruk aan voor de studie van mediasystemen in elk land: een korte geschiedenis van de laatste twee eeuwen; het alfabetiseringsniveau; de ontwikkeling van de media; de rol van de staat in de ontwikkeling van de media; de politieke en literaire wortels van journalistiek; de huidige staat van pers en omroepen; media-eigendomsstructuren; juridische kaders voor pers en omroep; professionele vorming; professionele organisatie; sterktes en zwaktes; journalistieke autonomie versus instrumentalisatie en cliëntelisme. Onderzoek van deze punten leverde Hallin en Mancini drie patronen op van mediasystemen in de bestudeerde landen: een liberaal model, een democratisch corporatistisch model en een gepolariseerd pluralistisch model.<sup>73</sup>

De auteurs wijzen op het sterke politieke parallellisme in de media, die de notie 'objectiviteit' tegenspreekt. Elke krant heeft een politieke strekking die manifest is van informatievergaring tot het rekruteren van journalisten. Ze stellen ook aanvaarde noties van professionalisering in vraag door concepten van journalistieke autonomie, verschillende professionele normen en *public service*-oriëntatie te contrasteren met het instrumentaliseren door politieke en/of commerciële krachten. Zo vertoont hun 'democratisch corporatistische of Noord-Europese model' een hoge krantencirculatie en een vroege ontwikkeling van een massale perscirculatie. Een historisch sterk partijpolitieke pers die nu overgegaan is naar een neutrale commerciële pers, heeft een extern pluralisme in de nationale pers veroorzaakt. Publieke omroepen zijn er sterk, evenals de professionalisering en staatsinterventie om de persvrijheid en -diversiteit te beschermen. Het 'liberale of noord-Atlantische model' toont vandaag een gemiddelde krantencirculatie. De pers is een neutraal commerciële pers met een nadruk op informatie-gerichte journalistiek. Kranten tonen een intern pluralisme. De professionalisering is sterk, en de omroepen zijn doorgaans commercieel. Het 'gepolariseerde pluralistische of mediterrane model' vertoont een kleine krantencirculatie en elite-georiënteerde pers. Hoog politiek parallellisme heeft geleid tot een extern pluralisme en opinie-georiënteerde journalistiek. Professionalisering is zwak, maar staatsinterventie is sterk. Verschillende landen, zoals Griekenland, Spanje en Portugal, hebben periodes van censuur gehad na Wereldoorlog II, gevolgd door een bruuske de-regularisatie. Bij het ontwerpen van deze modellen en bij het aantonen van hun geldigheid, hebben Hallin en Mancini van het dominante liberale model tot één van de

---

<sup>73</sup> *Ibid.*, pp.580-581

verschillende gemaakt. Deze correctie is de meest beslissende uitdaging voor de ‘universalistische benadering’ en maakt de weg vrij om modellen te ontwikkelen voor clusters van Aziatische, Afrikaanse en Latijns-Amerikaanse landen.<sup>74</sup>

### 2.3.3. *Massamedia en sociale en culturele verandering*

Massacommunicatietheorieën beschrijven allen op een bepaalde manier een variëteit aan significante sociale en culturele effecten. Deze effecten lijken zich echter geleidelijk voor te doen, een lange termijn te beslaan en moeilijk te meten. Vaak zijn er ook uiteenlopende en zelfs onsamenhangende mogelijkheden. Sommige theoretici schreven de media het uitdragen van homogeniteit en sociale cohesie toe, soms zelfs buitensporige conformiteit. Zij beschuldigden de media voor het verlagen van culturele standaarden, en hemelden de verspreiding van traditionele en eigentijdse cultuur op. Ondanks de plausibiliteit van ideeën over de invloed van de massamedia op cultuur en maatschappij, is er weinig hard bewijs voor deze algemeen veronderstelde effecten. Centraal in het proces van sociale en culturele verandering is de capaciteit van de media om situaties te omschrijven, van referentiekaders te voorzien en om beelden van sociale groepen te verspreiden. Ze lijken ook een ‘collectief geheugen’ te vormen van gegeven nationale maatschappijen, in de afwezigheid van veelomvattende historische kennis. De media brengen dat alles samen in meer of minder samenhangende en herhalende verhalen, die de secundaire bronnen voor ideeën zijn die mensen hebben over hun maatschappij en hun plaats daarin. De media hebben een onverzadigbare appetijt voor nieuwigheid en continuïteit, en dragen bij tot verandering door elke nieuwe trend, angst of significant feit op te nemen, dat tot een groter geheel zou kunnen leiden. Voor velen zijn media de ‘gatekeepers’ van verandering, in het bijzonder wanneer ze lijken overeen te komen in selectie en perceptie over wat er gaande is. Er is voortdurende interactie tussen media en maatschappij, zonder dat er echter een aanwijsbaar oorzakelijk verband is. De resultaten van deze interactie zijn onvoorspelbaar en verschillen naargelang de omstandigheden. Algemeen is de invloed van de media eerder indirect te noemen. Ze werken om publieke verwachtingen te veranderen, evenals de mogelijkheden om aan behoeften te beantwoorden, en de wijze waarop dingen gedaan worden in andere sociale instellingen.<sup>75</sup>

### 2.3.4. *Ideologie in de massamedia*

---

<sup>74</sup> *Ibid.*, pp.582-583

<sup>75</sup> D. McQUAIL, *Op.cit.*, 2005, pp.498-500

In de negentiende eeuw wezen Marx en Engels er reeds op dat de wereld waarin we handelen en denken een complexe en diepgaande politieke maatschappij is. Volgens hen hebben diegenen die de macht hebben om de maatschappij te vormen ook de macht om ons bewustzijn vorm te geven: de ideeën van de heersende klasse zijn in elk tijdperk de heersende ideeën. Elke nieuwe klasse die zichzelf in de plaats stelt van de voorafgaande heersende klasse, zal zich - teneinde zijn doelstellingen door te drukken - aldus verplicht zien om zijn belangen voor te stellen als het algemeen belang van alle leden van de maatschappij. Anders gezegd moet elke nieuwe heersende klasse zijn ideeën voorstellen als ware ze de enige rationele en universeel geldende.<sup>76</sup>

Vandaag stapt ook het sociaal constructivisme af van de notie die de maatschappij ziet als een objectieve realiteit die op de individuen drukt. Het gaat, integendeel, uit van een alternatieve en meer bevrijdende visie die stelt dat de structuren van, krachten in en ideeën over de maatschappij gecreëerd zijn door mensen, en voortdurend worden gereproduceerd en openstaan voor uitdaging en verandering. Dit zorgt voor een algemene benadrukking van de handelingsmogelijkheden en voor de keuzes bij het begrijpen van ‘werkelijkheid’. De sociale realiteit is iets dat geconstrueerd moet worden en waaraan betekenis wordt verleend die wordt geïnterpreteerd door menselijke actoren.<sup>77</sup> Dit impliceert dat de realiteit pas vorm krijgt door het sociale proces van communicatie: wat men weet is gevormd door het communicatieproces.<sup>78</sup>

Het sociaal constructivisme wees er op dat massamedia datgene beïnvloeden wat de mensen zien als werkelijkheid. Hierbij kan men, bijvoorbeeld, denken aan het onophoudelijke promoten van nationalisme, patriottisme, sociaal conformisme en religie. De Marxistische kritische traditie heeft aandacht besteed aan nieuws en actualiteit, net omwille van hun vermogen om de sociale wereld te definiëren. Volgens Stuart Hall produceert de praktijk van betekenisverlening door taal kaarten van culturele betekenissen, die de dominantie van de ideologie van de heersende klasse promoot. Dit gebeurt in het bijzonder door het produceren van een hegemonisch wereldbeeld, waarbinnen beschouwingen van de werkelijkheid geframed worden. Nieuws draagt hiertoe bij op verschillende wijzen. Een daarvan is door het ‘maskeren’ van aspecten van de werkelijkheid. Een ander is de ‘fragmentatie’ van belangen door het nieuws, die de solidariteit van de ondergeschikte klassen

---

<sup>76</sup> K. MARX & F. ENGELS, ‘From the German ideology’, in: S. Duncombe (Ed.), *Cultural resistance reader*, London, Verso, pp.41-42, 49

<sup>77</sup> *Ibid.*, p.101

<sup>78</sup> K. JOHNSON-CARTEE S., *New narratives and news frames. Constructing political reality*, Lanham (Md.), Rowman & Littlefield, 2005, pp.1-2

ondermijnt. Ten derde legt nieuws een ‘denkbeeldige eenheid of coherentie’ op - bijvoorbeeld door concepten te gebruiken van gemeenschap, natie, publieke opinie en consensus.<sup>79</sup>

Hoewel kritische culturele theorie nu verder gaat dan de vroegere bezorgdheid omtrent ideologische dominantie, blijft de studie van ideologie in media-cultuur centraal staan. Ideologie verwijst doorgaans naar een georganiseerd overtuigingsstelsel of waardeset die verspreid of versterkt wordt door communicatie. Hoewel media meestal niet opzettelijk een bepaalde ideologie gaan propageren, doen de meeste media-inhouders dit altijd impliciet door bepaalde waarden en normen selectief te gaan benadrukken. Met de term *preferred reading* in Hall's theorie van codering en decodering wordt hiernaar verwezen. Vaak weerspiegelen deze de nationale cultuur die de context verschaft van het mediasysteem, maar ook de klasse-positie en de vooruitzichten van deze die de media bezitten, controleren en maken.<sup>80</sup> Zelden, echter, is de voorkeursbetekenis in media-inhouders hermetisch gesloten. Dit wil zeggen dat er doorgaans meerdere interpretaties van een mediatekst mogelijk zijn.<sup>81</sup> Mensen kunnen echter aan dergelijke ideologieën weerstaan en ze betwisten; ze beschikken over een vermogen om hegemonische boodschappen te herinterpreteren. In dit geval beschouwt de kritische theorie de massamedia als verspreider van een selectieve en vertekende werkelijkheidsvisie.<sup>82</sup> Mediateksten worden niet gezien als doorgevers van de werkelijkheid, maar als makers van ervaring en vormers van identiteiten.<sup>83</sup> Naast de bedoelde *preferred meaning*, onderscheidt Hall ook een *negotiated meaning* en een *oppositional meaning*, waarbij media-inhouders respectievelijk worden onderhandeld en weerstaan.<sup>84</sup>

---

<sup>79</sup> D. McQUAIL, *Op.cit.*, 2005, p.342

<sup>80</sup> *Ibid.*, p.558

<sup>81</sup> L. VAN ZOONEN, *Media, cultuur & burgerschap. Een inleiding*, Amsterdam, Aksant, 2002, p.15

<sup>82</sup> D. McQUAIL, *Op.cit.*, 2005, p.101

<sup>83</sup> *Ibid.*, p.342

<sup>84</sup> L. VAN ZOONEN, *Op.cit.*, p.16



## 2.4. De massamedia in de ontwikkelingswereld

### 2.4.1. Algemeen

In debatten omtrent de maatschappelijke rol van de massamedia staat doorgaans het concept van vrijheid van meningsuiting centraal. Hiermee bedoelt men doorgaans het vrij zijn van overheidsdruk en -tussenkost. Hoewel vrijwel alle landen persvrijheid en vrijheid van meningsuiting in hun grondwet hebben opgenomen, zijn er aanzienlijke verschillen in de interpretatie ervan, naargelang de heersende politieke ideologie.<sup>85</sup> De rol van de pers verschilt misschien van land tot land, toch is deze verhouding steeds symbiotisch: de aard van de pers in elke maatschappij is grotendeels een weerspiegeling van de aard van deze maatschappij. De mate van vrijheid in een gegeven land hangt steeds af van de visie van de leiders op de politieke en de veiligheidsbehoeften. Zo geldt de westerse rol van de media als bewakers van de vrijheid vaak niet in ontwikkelingslanden. De politieke instabiliteit is er immers te groot en overheidsinstellingen fragiel.<sup>86</sup> In de ontwikkelingswereld wordt van de massamedia verwacht de modernisering en opbouw van de staat te begunstigen. Persvrijheid wordt er gezien als een luxeproduct dat ze zich niet kunnen veroorloven zolang natie-opbouw prioritair is. Dit kan worden verklaard door de hoge graad van ongeletterdheid, de schaarse hulpbronnen, tribale en etnische rivaliteiten, en een ondergeschikte positie in het wereldeconomische en -informatiesysteem. Een vrije pers kan in dit opzicht gemakkelijk leiden tot interne chaos en tot het onvermogen van de overheid om te functioneren. Een bepaalde vorm van perscontrole wordt dus noodzakelijk geacht ten behoeve van de nationale ontwikkeling en de politieke stabiliteit.<sup>87</sup>

Verschillende academici benadrukten reeds het gunstige effect dat communicatiemiddelen kunnen hebben op de nationale ontwikkeling. Vooral kranten en radio spelen in de ontwikkelingswereld een centrale rol in de nationale ontwikkeling. Niettemin zijn misbruiken er niet ongewoon, bijvoorbeeld ten behoeve van een personencultus.<sup>88</sup> Volgens Francis P. Kasoma heeft de private pers, na decennia van dictatuur, het democratisch bestuur op het Afrikaanse continent nieuw leven ingeblazen en in stand gehouden. Democratie met een meerpartijenstelsel was in de jaren 1990 niet naar Afrika kunnen komen zonder onafhankelijke media. Alleen deze zouden immers persvrijheid kunnen

---

<sup>85</sup> C.E. ASANTE, *Op.cit.*, pp.11-12

<sup>86</sup> *Ibid.*, p.31

<sup>87</sup> *Ibid.*, pp.3, 28, 30

<sup>88</sup> *Ibid.*, pp.30

garanderen.<sup>89</sup> Media-eigenaarschap verschilt van land tot land en hangt af van de economische, ideologische en politieke oriëntatie. Doorgaans worden drie types van eigenaarschap onderscheiden: regerings- of regeringspartij-, semi-officieel statutaire media (ondersteund door de overheid met een vergunningsmonopolie) en private eigendom (gecontroleerde media). In Afrika worden de media meestal beheerd en gecontroleerd door de overheid. De media staan er ten dienste van de heersende elite en zij moeten er het officiële beleid kritiekloos steunen. Gezien de grote financiële kost kan enkel de overheid, of in zeldzame gevallen individuen of groepen, er een persorgaan oprichten en leefbaar houden.<sup>90</sup>

#### 2.4.2. Media-context in Congo

##### 2.4.2.1. De Congolese massamedia voor 1990

Om de hoedanigheden van de massamedia in hedendaags Congo beter te begrijpen, is het zinvol om een beknopt historisch overzicht te geven. Het perslandschap, zoals het bestond aan het einde van de koloniale periode, was onder te verdelen in drie categorieën. Ten eerste was er de gecontroleerde pers of *la presse abritée* die volledig in handen was van de koloniale overheid. Bladen bestemd voor de Congolezen, zoals *La Voix du Congolais* en *Nos Images*, werden nauwlettend door de koloniale administratie gecontroleerd. Alle informatie over emancipatiebewegingen en antikolonialisme werd geweerd. De tweede categorie was de missionaire pers, waarin de katholieke Kerk een belangrijk aandeel had. Het katholieke persagentschap *Dokumentatie en Informatie over Afrika* verspreidde nieuwsberichten en publiceerde bladen in alle grote steden van de kolonie. De Kerk trachtte haar bladen een populair karakter te geven. Niettemin werden (doorgaans inlandse) journalisten onder druk gesteld om zich te onthouden van elke verwijzing naar etnische of partijpolitieke kwesties. De derde categorie betrof de onafhankelijke of vrije pers, dewelke dikwijls banden onderhield met bepaalde Belgische groepen. Zo werd, bijvoorbeeld, *L'Avenir* en *Centre Afrique* ondersteund door de *Société Générale de Belgique*. De meeste van deze bladen voorzagen wel in een rubriek die bestemd was voor de zwarte évolués.<sup>91</sup>

In de euforie van de onafhankelijkheid in 1960 kende de Congolese pers aanvankelijk een grote verscheidenheid aan titels door de oprichting van talrijke publicaties gecontroleerd door de tribale

---

<sup>89</sup> *Ibid.*, p.32

<sup>90</sup> *Ibid.*, pp.39-40

<sup>91</sup> Z. A. ETAMBALA, Congo '55-'65. Van koning Boudewijn tot president Mobutu, Tielt, Lannoo, 1999, pp.55-56

politieke partijen of door buitenlandse financiële groepen. Het uitvaardigen van perswetten werd verhinderd door de politieke problemen die het land doorheen schudden. Een periode van een moeilijk aanleren van persvrijheid ving hiermee aan. Wanneer Mobutu in 1965 de macht grijpt, integreert hij niet enkel de pers in de enig toegelaten partij de Mouvement Populaire de la Révolution (MPR), maar ook de magistratuur, het onderwijs, het leger, enzovoort. De pers werd de spreekbuis van de partij. Het was de regering die besliste over wat de bevolking diende te weten. Quasi alle massacommunicatiemiddelen stonden onder controle van de regering, wat ervoor zorgde dat de rol van de media beperkt was tot het dienen van de overheid in de plaats van het informeren van het publiek. Een corrupte, volgzaam en leugenachtige pers stond uitsluitend in dienst van de macht, verspreidde voortdurend partijpropaganda en censureerde alle informatie die hinderlijk werd geacht. Geen enkele juridische tekst gaf een precieze omschrijving van de vrijheid van meningsuiting. De autoritaire pers culmineerde in de personencultus rond Mobutu.<sup>92</sup>

#### **2.4.2.2. Twee decennia van pluralisme**

De laatste twee decennia heeft de Congolese pers een lange weg afgelegd. Het jaar 1990 markeerde voor het voormalige Zaïre het einde van het éénpartijstelsel van dictator Mobutu en zijn MPR. De hervorming van het politieke landschap tot een meerpartijenstelsel zorgde voor pluralisme in het medialandschap, wat ook beloftevol leek voor de persvrijheid. Het gevolg van het pluralisme was echter een ware proliferatie van mediakanalen, iets wat al gauw dreigde te ontsporen.<sup>93</sup> Het nieuwe Congolese medialandschap werd grotendeels gedomineerd door politici en klerikalen, die hun media voor hun politieke kar spanden. Censuur en persmisdrijven werden daardoor geen ongewone gang van zaken. Wat de media betreft bracht de democratisering in Congo dus minder veranderingen teweeg dan gewenst, want ook Mobutu stond bekend om zijn brutale omgang met de media en journalisten. Ondanks de democratisering, bleef Mobutu tot 17 mei 1996 aan de macht. Tegen alle verwachtingen in zou de machtsgreep van Laurent Kabila de situatie van de persvrijheid gevoelig verslechteren. Deze nieuwe machthebber dulde geen enkele tegenspraak. Alle politieke partijen werden verboden en de staat van de persvrijheid kende een teruggang. Vrijheid maakte opnieuw plaats voor absolute dictatuur. In januari 2001 werd Laurent Kabila vermoord en kwam zijn zoon Joseph aan de macht. De breuk met de oorlogspolitiek van zijn voorganger zou een

---

<sup>92</sup> D. J. M'PERENG, *Presse et histoire du Congo-Kinshasa: le discours de la presse et son rôle dans le processus de démocratisation (1990-1995)*, Paris, L'Harmattan, 2006, p.162

<sup>93</sup> P. LIGODI, 'Liberté de la presse en RDC du 24 avril 1990 à nos jours: bilan et perspectives d'avenir', 28/04/2009, op: <http://ligodi.blogspot.com/2009/04/liberte-de-la-presse-en-rdc-du-24-avril.html>

positieve impact hebben op de situatie van de persvrijheid in 2001, met ‘slechts’ 49 gevallen van schending van de persvrijheid, oftewel een verbetering van 61% in vergelijking met 2000. Helaas kon deze verandering niet worden bestendigd. Vanaf 2002 zou de situatie weer verslechteren.<sup>94</sup>

De aanloop naar de eerste vrije verkiezingen in 2006 zorgde voor spanningen met een negatieve impact op de persvrijheid. Meer nog dan in 1990 gingen Congolese politici in de mediasector investeren. Sommigen richtten een krant, televisie- of radiozender op, anderen pompten geld in bestaande mediakanalen in de hoop zo de redactionele lijn te beïnvloeden. Hierin werden ze niet gedreven door een passie voor informatie, noch door geldzucht, maar door hun politieke ambities waarvoor deze mediakanalen uitstekende instrumenten zijn. Men spreekt in deze context van “een minister, een krant”, een fel bekritiseerd principe dat onrustbarende proporties aanneemt. Dat een politicus dagelijks de redactionele lijn bepaalt, doet vragen rijzen omtrent de democratie, de ethiek en de journalistieke deontologie.<sup>95</sup> Maar ook op een andere manier wordt de persvrijheid er met de voeten getreden. Het is namelijk geen uitzondering dat politici en zakenlui journalisten inschakelen om over hun reputatie te waken. Om de eindjes aan elkaar te knopen treden journalisten, ongeacht hun verantwoordelijkheden binnen hun redactie, dikwijls op als persattaché of communicatieadviseur voor politieke kabinetten. Deze onverzoenlijkheid van beide functies tast onvermijdelijk de journalistieke geloofwaardigheid aan.<sup>96</sup>

Na de verkiezingen, in 2007, meldde Journaliste En Danger (JED), een ngo die de persvrijheid promoot en verdedigt, 163 gevallen van aantasting van de persvrijheid, waaronder twee vermoorde journalisten: de hoogste piek in de voorbije tien jaar. Voor het eerste trimester van 2009 tekende JED minstens zeven gevallen op van opsluiting van journalisten; negen mediaprofessionals werden bedreigd en de media werden op verschillende manieren onder druk gezet, waaronder vijf keer door censuur. Alles bij elkaar betrof het 31 gevallen van aantasting van de persvrijheid.<sup>97</sup> In de provincies wordt het werk van journalisten bemoeilijkt door het geweld en de onveiligheid die er sedert jaren heersen. De onophoudelijke gewapende confrontaties aan de Congolees-Rwandese grens leidden tot talrijke aantastingen van de persvrijheid. *Reporters Sans Frontières* (RSF) en partnerorganisatie

---

<sup>94</sup> *Ibid.*, s.p.

<sup>95</sup> JOURNALISTE EN DANGER, ‘La presse congolaise reste exposée aux menaces, aux pressions et à la censure qui minent sa crédibilité’, 03/04/2009, op: [http://www.jed-afrique.org/full\\_view.php?id\\_alerte=798](http://www.jed-afrique.org/full_view.php?id_alerte=798)

<sup>96</sup> *Ibid.*, s.p.

<sup>97</sup> *Ibid.*, s.p.

JED drukten reeds hun ongerustheid uit over de xenofobie en de strijdlust van bepaalde Congolese media.<sup>98</sup> Het moge duidelijk zijn dat de persvrijheid in Congo in de laatste twee decennia niet de minste vooruitgang heeft gemaakt. De in de grondwet verankerde persvrijheid is in werkelijkheid niet meer dan een goedgegelovige eis, gezien de toenemende doodsbedreigingen, folteringen en moorden in de mediawereld. Daarbij komt dat vrije toegang tot openbare media van alle politieke stromingen niet wordt gewaarborgd. De openbare media doen nauwelijks moeite hun partijgebonden aard te verhullen. Het zijn veeleer verlengstukken van de machthebbers, dan autonome openbare diensten.<sup>99</sup> Het is dus niet verrassend dat de politieke wantoestanden vandaag in de media weergalmen.<sup>100</sup>

### 2.4.2.3. Het medialandschap in Congo

Het socio-economische leven in het land wordt bezoedeld door corruptie en nepotisme. Toch twijfelen de journalisten er niet aan om de talrijke affaires uit te spitten, ongeacht een rechtssysteem dat erop gericht is de eer van de machtigen hoog te houden. Soms gaan aanvallen op de rechtbank en doodsbedreigingen hand in hand. Om het hoofd te bieden aan deze situatie, maar eveneens aan een overbelast medialandschap hebben de Congolese journalisten zich verenigd in een nationaal congres in maart 2004. Dit leidde tot de oprichting van enerzijds het *Observatoire des médias congolais* (OMEC), dat een zelfregulerende rol moet vervullen en de verzoening moet verzekeren tussen de persorganen en personen die zich benadeeld voelen door de media.<sup>101</sup> Ook de oprichting van de *Conseil Supérieur de l'Audiovisuel et de la Communication* (CSAC), zoals voorzien in de grondwet van 18 februari 2006, is een stap in de goede richting. Deze moet de vrijheid en de juridische bescherming van de pers waarborgen en waken over de naleving van de deontologie inzake informatie en de gelijke toegang voor politieke partijen, verenigingen en burgers tot officiële informatie- en communicatiekanalen.<sup>102</sup>

---

<sup>98</sup> REPORTERS SANS FRONTIÈRES, 'République Démocratique du Congo - Rapport annuel 2005', op: [http://www.rsf.org/spip.php?page=impression&id\\_article=13325](http://www.rsf.org/spip.php?page=impression&id_article=13325)

<sup>99</sup> P. LIGODI, *Art.cit.*, s.p.

<sup>100</sup> J. WHITE & D. BUJITU, *Revue du droit des médias: République Démocratique du Congo. Le droit des médias des pays de la SADEC: manuel destiné aux professionnels des médias*, Johannesburg, Konrad Adenauer Stiftung, 2006, p.4

<sup>101</sup> REPORTERS SANS FRONTIÈRES, *Art.cit.*, s.p.

<sup>102</sup> *Ibid.*, s.p.

Het aantal kranten en pershuizen in Congo bedraagt maar liefst 175. De meeste kranten worden uitgegeven in Kinshasa, enkele andere in Lubumbashi en elders. In Kinshasa publiceren minstens acht private pershuizen op dagelijkse basis: *L'Analyste*, *Boyoma*, *Elima*, *Le Palmarès*, *Le Potentiel*, *L'Ouragan*, *L'Avenir* en *Le Soft*. De rest van de kranten verschijnt een tot drie keer per week. Hoewel het aantal kranten indrukwekkend lijkt, toch genieten weinigen onder hen autonomie. De meeste pershuizen zijn afhankelijk van steun van buitenaf en slecht enkelen durven het aan om openlijk de regering te bekritisieren. Eerder dan het beschrijven van feiten of dagelijkse gebeurtenissen, gaat de voorkeur uit naar het schrijven van opiniestukken en analyses.<sup>103</sup> Essentiële kwesties omtrent het dagelijks leven van de bevolking, zoals de kostprijs van het leven, werkloosheid, de kwaliteit van het water, elektriciteit, gezondheid, onderwijs en openbaar vervoer blijven onderbelicht in de media.<sup>104</sup>

Vandaag bedraagt de graad van alfabetisering in Congo slechts 62,7%. De nationale kranten zijn allemaal geschreven in het Frans, de officiële taal van het land. De taal van de voormalige Belgische kolonisator heeft het voordeel dat ze geen inheemse bevolkingsgroep vertegenwoordigt en dus bevoordeelt. Naast deze officiële taal, bezit het land nog een groot aantal nationale talen waarvan Lingala, Swahili, Tshiluba en Kikongo de belangrijkste zijn. Verder zijn er nog een vierhonderdtal kleinere talen en dialecten.<sup>105</sup> In de hoofdstad Kinshasa verschijnt een rijke schare aan titels op onregelmatige tijdstippen. Ernstige dagbladen, rioolblaadjes, confessionele of politiek gebonden media, satirische blaadjes of tabloids: het ganse gamma van de geschreven pers is beschikbaar in de Congolese kiosken.<sup>106</sup>

---

<sup>103</sup> J. WHITE & D. BUJITU, *Op.cit.*, pp.4-5

<sup>104</sup> JOURNALISTE EN DANGER, *Art.cit.*

<sup>105</sup> COURRIER INTERNATIONAL, 'République Démocratique du Congo', 19/05/2009, op: <http://www.courrierinternational.com/fiche-pays/republique-democratique-du-congo-rdc>

<sup>106</sup> REPORTERS SANS FRONTIÈRES, 'République Démocratique du Congo - Rapport annuel 2005', op: [http://www.rsf.org/spip.php?page=impression&id\\_article=13325](http://www.rsf.org/spip.php?page=impression&id_article=13325)

## 2.5. Wat is identiteit?

### 2.5.1 Een complex begrip

Identiteit is een ingewikkeld begrip met vele dimensies. Een eenduidige definitie geven van het concept is moeilijk, zo niet onmogelijk. Volgens filosofen is identiteit, in de breedste zin van het woord, datgene wat een ding maakt wat het is. In het kader van deze verhandeling wordt identiteit behandeld als een eigenschap van intentionele actoren. Dit impliceert dat identiteit geworteld ligt in het zelfbegrip van een actor. Twee soorten ideeën maken deel uit van identiteit: enerzijds deze die het Zelf over zichzelf heeft, anderzijds deze die de Ander over het Zelf heeft. Identiteiten worden dus door interne en externe factoren opgebouwd. De betekenis van een identiteit hangt dan af van haar intersubjectieve kwaliteit, de mate waarin deze ideeën door het Zelf en de Ander worden gedeeld.<sup>107</sup>

Pinxten en Verstraete wijzen op een wijdverspreide misvatting omtrent identiteit. Binnen het politieke discours onderscheiden zij een duidelijke evolutie waarbij identiteit nu eens wordt uitgedrukt in termen van ras, dan weer cultuur, nationaliteit en dergelijke meer. Identiteit wordt hierbij vaak verkeerdelijk gezien als een onveranderlijke en gegeven essentie, die altijd heeft bestaan en niet voor verandering vatbaar zou zijn. Dergelijke essentialistische benaderingen gaan echter voorbij aan bepaalde eigenschappen van sociale entiteiten.<sup>108</sup> Tegenover dit essentialisme wordt een spanningsveld gesteld tussen een ‘gelijk-blijven-doorheen-de-tijd’ en een ‘veranderen-doorheen-de-tijd’. Beide componenten verlenen een identiteit zijn betekenis. Met andere woorden, identiteiten omvatten zowel een aspect van continuïteit als een van evolutie.<sup>109</sup> Een tweede kritiek op het essentialisme betreft de contextgebondenheid van identiteit. Identiteiten worden bepaald door de omstandigheden in tijd en plaats. Kortom, identiteit is niet alleen dynamisch en samengesteld, maar het kan ook nooit los gezien worden van de situaties en contexten waarin deze processen plaatsvinden.<sup>110</sup>

---

<sup>107</sup> A. WENDT, *Social Theory of International Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001, p.224

<sup>108</sup> G. VERSTRAETE & R. PINXTEN, ‘Identiteit & conflict. Een model en een perspectief’, In: R. PINXTEN & G. VERSTRAETE (Red.), *Cultuur en macht. Over identiteit en conflict in een multiculturele wereld*, Antwerpen / Baarn, Houtekiet, 1998, p.13

<sup>109</sup> *Ibid.*, pp.19-20

<sup>110</sup> *Ibid.*, p.22

Sinds de jaren 1990, met de opkomst van het constructivisme, is men binnen de sociale wetenschappen meer waarde gaan hechten aan identiteit als analytisch begrip. Onder wetenschappers rees consensus over de bevinding dat identiteit een bron is voor het gedrag van actoren en daarom van fundamenteel belang is. Zo legde, bijvoorbeeld, Ashizawa een oorzakelijk mechanisme bloot waarbij identiteit functioneert als bepalende factor voor het buitenlandbeleid van een staat: een staatsidentiteit genereert een specifieke waarde - een positieve houding ten aanzien van een bepaalde soort actie - wat de voorkeuren voor bepaalde opties bepaalt.<sup>111</sup> Identiteiten verwijzen naar wie of wat actoren zijn, duiden op sociale bestaansvoorwaarden en impliceren dus belangen. Belangen verwijzen naar wat actoren willen, duiden op motivaties die het gedrag helpen verklaren. Volgens Wendt veronderstellen belangen identiteiten omdat een actor niet kan weten wat het wil tot het weet wie het is.<sup>112</sup>

Binnen collectieve identiteiten hangt het altruïstische vermogen van het Zelf ten aanzien van de Ander samen met de affectieve dimensie van politiek. Sigmund Freud schetste een maatschappijbeeld van voortdurende bedreiging door desintegratie door de neiging tot agressie die voortdurend aanwezig is binnen de mens. Om deze agressieve instincten te controleren moet de beschaving gebruik maken van verschillende technieken. Een groep wordt samen gehouden door een soort macht die Freud 'Eros' noemt. Het wil sterke identificaties oprichten tussen de leden van de gemeenschap, hen binden in een gedeelde identiteit. Een collectieve identiteit, een 'wij', is het resultaat van een libidinale investering, maar impliceert noodzakelijkerwijs de bepaling van een 'zij'. Niettemin zag Freud niet alle opposities als vijandschappen, hoewel deze transformatie altijd mogelijk blijft. Volgens Freud is de evolutie van beschaving gekenmerkt door een strijd tussen twee basistypes van libidinale instincten: Eros als het instinct van de liefde en Dood als het instinct van agressie en vernietiging. Beide verschijnen zelden afzonderlijk.<sup>113</sup>

Ten slotte bespreken we nog kort de behoefte van elk individu aan voorspelbaarheid dat centraal staat in het werk van de sociaal-psycholoog Harold Kelly. Hij stelt dat mensen zich beelden vormen van de wereld, welke hen toelaten te anticiperen op gebeurtenissen, voorspellingen te doen en hun leven enigszins controleerbaar te houden. Ook van onszelf, als deel van de wereld, maken we een representatie. Kelly noemt dit systeem van onderling verbonden representaties met bepaalde

---

<sup>111</sup> K. ASHIZAWA, *Op.cit.*, pp.571-573

<sup>112</sup> A. WENDT, *Op.cit.*, p.231

<sup>113</sup> C. MOUFFE, *On the political*, London & New York, Routledge, 2007, pp.25-26



rangorde een *construct system*. Deze nood aan een zekere voorspelbaarheid maakt het begrijpelijk dat we in onze dagelijkse omgang niet zonder vooroordelen kunnen leven. Vooroordelen zijn intrinsiek aanwezig in dergelijke constructs. Constructs behoeden ons ervoor dat de wereld zich als een voortdurende chaos zou aandienen.<sup>114</sup>

### 2.5.2. *Het politieke niveau van identiteit*

Een overzichtelijke beschrijving van het verband tussen het politieke en identiteit kan gevonden worden in het werk van Chantal Mouffe. Zij vertrekt van het huidige onvermogen om maatschappelijke problemen op een politieke manier op te lossen. Volgens haar komt dit door de miskennis van het onuitroeibare karakter van antagonisme binnen de huidige liberale hegemonie. Dit gedachtegoed wordt gekenmerkt door individualisme en rationaliteit waardoor het de aard van collectieve identiteiten negeert. Deze benadering kan onmogelijk op toereikende wijze de pluralistische aard van de sociale wereld vatten. Mouffe doet beroep op de inzichten van Carl Schmitt. Het criterium voor het politieke is volgens Schmitt het onderscheid tussen vriend en vijand. Het is begaan met de vorming van een ‘wij’ als tegenpool van een ‘zij’ en heeft altijd betrekking op collectieve vormen van identificatie; het heeft te maken met conflict en antagonisme. Daarom is het politieke het rijk van de beslissing, niet van vrije discussie. Schmitt toont aan dat elke consensus gebaseerd is op een uitsluitingsmechanisme, wat de onmogelijkheid aantoont van een volledig inclusieve ‘rationele’ consensus. Mouffe bouwt hierop verder door te pleiten voor een hertekening van het wij/zij-onderscheid tot een dat verzoenbaar is met de essentiële erkenning van het pluralisme binnen de moderne democratie.<sup>115</sup>

Volgens Schmitt bestaan politieke identiteiten in een bepaald type van de wij/zij-relatie, namelijk de vriend/vijand-relatie, die tevoorschijn kan komen uit zeer verschillende vormen van sociale relaties. Als een van de eerste beklemtoonde Schmitt de relationele aard van politieke identiteiten, waardoor hij als wegbereider kan worden beschouwd van latere stromingen als het post-structuralisme. Om te theoretiseren omtrent identiteit maakt Mouffe gebruik van de notie ‘constitutieve buitenkant’, die ze ontleent aan Henry Staten. Hiermee wil ze aangeven dat de creatie van een identiteit gepaard gaat met de oprichting van een verschil. Zodra we begrepen hebben dat elke identiteit relationeel is en dat de bevestiging van een verschil een bestaansvoorwaarde is voor elke identiteit, dan zijn we in

---

<sup>114</sup> *Ibid.*, pp.23-24

<sup>115</sup> C. MOUFFE, *Op.cit.*, pp.10-14

een betere positie om Schmitt's punt te begrijpen van de steeds aanwezige mogelijkheid van antagonisme en om te zien hoe antagonisme latent aanwezig zit in elke sociale relatie.<sup>116</sup> Op het terrein van collectieve identiteiten hebben we dus altijd te maken met de creatie van een 'wij' die enkel kan bestaan dankzij de afbakening van een 'zij'. Dit betekent uiteraard niet dat een dergelijke relatie noodzakelijkerwijs een vriend/vijand- (en dus een antagonistische) relatie is. Maar in bepaalde omstandigheden kan deze wij/wij-relatie antagonistisch worden. Dit gebeurt namelijk wanneer de 'zij' als zodanig wordt gezien dat het de identiteit van de 'wij' in vraag stelt en zijn bestaan bedreigt. De uitdaging van de democratische politiek bestaat er, aldus Mouffe, net in om andere manieren van de politieke constructie van de wij/zij-relatie te bedenken.<sup>117</sup>

### 2.5.3. *Het culturele niveau van identiteit*

Een culturele benadering van identiteit legt de nadruk op het proces van het doorgeven van specifieke betekenissen. Deze aandacht wordt het 'culturalistisch perspectief' op massamedia genoemd. 'Cultuur' kan hier niet alleen omschreven worden in termen van teksten, maar relateert evenveel aan leef- en denkpatronen. De theorie van mediacultuur is niet alleen begaan met de inhoud van massamedia, maar ook met de productiecontext en de receptie met alle aanverwante praktijken. James Carey definieert het communicatieproces als een "*symbolisch proces waarbij werkelijkheid wordt geproduceerd, in stand gehouden, hersteld en vervormd.*" Carey omschrijft cultuur dus als een proces, maar het kan eveneens verwijzen naar een gedeeld kenmerk van een menselijke groep. McQuail omschrijft cultuur als iets collectiefs en gedeeld met anderen, dat een symbolische vorm van uitdrukking moet hebben. Deze symbolische vorm van uitdrukking heeft een patroon, orde of regelmaat, en daardoor enkele evaluatieve dimensies. Communicatie is het meest algemene en essentiële kenmerk van cultuur, aangezien cultuur zich zonder communicatie niet kan ontwikkelen, overleven, uitbreiden en slagen. Dit brengt duidelijke implicaties met zich mee voor het onderzoek van massacommunicatie, aangezien elk aspect van de productie en gebruik van massamedia een culturele dimensie heeft. In het onderzoek kan men zich concentreren op mensen als producenten van betekenisvolle teksten, of als lezers van deze teksten waaruit ze culturele betekenissen halen, met consequenties voor het sociale leven. Men kan zich ook concentreren op de teksten zelf, hun symbolische vormen en mogelijke betekenissen.<sup>118</sup>

---

<sup>116</sup> *Ibid.*, pp.14-15

<sup>117</sup> *Ibid.*, pp.15-16

<sup>118</sup> D. McQUAIL, *Op.cit.*, 2005, pp.112-113

Volgens Van Zoonen vervullen de media een rituele functie in de hedendaagse samenlevingen. Hiermee bedoelt ze dat de media verschillende soorten groepsverbanden construeren, mensen in- en uitsluiten van bepaalde collectiviteiten. Door die rituele functie hebben ze een diepe culturele betekenis, omdat ze gedeelde gebruiken, overtuigingen, normen en waarden veronderstellen, maar ook in omloop brengen, versterken en ondermijnen. Van Zoonen stelt dat de in- en uitsluitende werking van de massamedia geen diepgaande consequenties hoeft te hebben, aangezien we ons immers vrijwillig bij groepen aansluiten en indien we niet willen, moeten we er niet aan meedoen. In de postmoderne samenleving lijkt iedereen zijn of haar leven, levensstijl en -visie naar eigen goeddunken te kunnen invullen. Deze vrijheid is echter schijn, want doorgaans zijn de collectiviteiten die in media worden ge(re)construeerd minder onschuldig dan het lijkt. Wanneer, bijvoorbeeld, etnische of andere minderheidsgroepen slechts incidenteel voorkomen en in de context van problemen en criminaliteit, dan wordt de impliciete boodschap verspreid dat deze groepen er niet bij horen. Etnische minderheden worden zo op symbolische wijze uitgesloten van de dominante cultuur en daarmee wordt het moeilijker, enerzijds, voor hen om als volwaardige deelnemers in de maatschappij te functioneren, maar anderzijds ook voor de dominante groep om hen als dusdanig te beschouwen.<sup>119</sup>

Net zoals voor cultuur, is communicatie een noodzakelijke voorwaarde voor de vorming en het behoud van identiteit, maar het kan de identiteit evenzeer verzwakken of ondermijnen. Massacommunicatie wordt beschouwd als slechts één van de factoren die identiteit vormen. In sommige delen van de wereld is er een koortsachtige zoektocht geweest naar middelen om de gewaardeerde vormen van culturele diversiteit te beveiligen. De opkomst van televisie en zijn sterke aantrekkingskracht waren de bron van veel getheoretiseer over de consequentie voor de sociale ervaring. Een terugkerend thema is de mate geweest waarin het meeste van onze ervaring letterlijk doorgegeven wordt door woorden en beelden van het dominante medium van onze tijd. Anthony Giddens stelt dat gemedieerde ervaring *“in de hoge moderniteit de invloed van verre gebeurtenissen op nabije gebeurtenissen, en zelfs op de intimiteiten van het zelf (...) steeds gewoner wordt. De media, gedrukt en elektronisch, spelen een centrale rol in dit opzicht. Gemedieerde ervaring (...) heeft lang zowel de zelf-identiteit en de basisorganisatie van sociale relaties beïnvloed”*. Gerbner schreef over ‘publiceren’ - voornaamste activiteit van massamedia - als een overbrengen van private kennissystemen in publieke systemen, waardoor nieuwe basissen voor

---

<sup>119</sup> L. VAN ZOONEN, *Op.cit.*, pp.7-8

collectief gedachtegoed worden gecreëerd. McLuhan schreef over het *retribalizing* effect van televisie, wat impliceert dat identiteiten gehaald worden uit de systematische en wijd gedeelde boodschappen van de massamedia.<sup>120</sup> Binnen de literatuurkritiek en *cultural studies* zijn de ideologische structuren van cultuur een van de meest onderzochte onderzoeksgebieden geweest. Beide studies, die vetrekken van de restrictieve definitie van cultuur als hoge kunsten, en andere studies die gebruik maken van de meer omvattende definitie van cultuur als een “structuur van gevoel”, hebben ruime aandacht gegeven aan de onafscheidbaarheid van cultuur, politiek en ideologie.<sup>121</sup>

---

<sup>120</sup> D. McQUAIL, *Op.cit.*, 2005, pp.114-115, 129

<sup>121</sup> N. CARPENTIER & E. SPINOY, ‘Introduction: from the Political to the Cultural’, in: N. CARPENTIER & E. SPINOY (Eds.), *Discourse theory and cultural analysis. Media, arts and literature*, Cresskill (New Jersey), Hampton Press, Inc., 2008, p.3

## 2.6. Identiteit in discours ingebed

### 2.6.1. Wat is 'discours'?

De discoursstheorie van Laclau en Mouffe vertrekt van de vooronderstelling dat alle sociale fenomenen en objecten betekenissen krijgen door discours. Laclau en Mouffe zien discours als een structuur waarin betekenis voortdurend wordt onderhandeld en gestructureerd. De auteurs omschreven discours ook als "een gestructureerde entiteit die resulteert uit articulatie", waarbij articulatie op zijn beurt gedefinieerd wordt als een praktijk die een relatie opricht tussen (geschreven, gesproken of zelfs extra-linguïstische) elementen zodanig dat hun identiteit gewijzigd is als een resultaat van de articulerende praktijk.<sup>122</sup> Anders gezegd, articulerende praktijken voegen woorden en elementen samen tot een geheel dat discours wordt genoemd. Laclau en Mouffe noemen deze differentiële posities of identiteiten, die binnen een discours gearticuleerd worden, 'momenten'. Discours is aldus geen eenvoudig begrip, aangezien het zowel verwijst naar interactie als naar een eindresultaat.<sup>123</sup>

De omvorming van elementen tot momenten zorgt evenwel slechts voor een gedeeltelijke fixatie van betekenis. Dit wil zeggen dat de betekenis nooit volledig open, noch volledig gesloten of vastgelegd is. Deze onvolledigheid van articulerende praktijken genereert een surplus aan betekenis die beschikbaar blijft voor nieuwe articulaties. Er is steeds een overschot aan elementen die potentieel in een discours kunnen worden opgenomen. Op die manier kunnen ze ook gezien worden als een bedreiging voor een momentane discursieve articulatie. Dit overschot aan elementen noemen Laclau en Mouffe het 'discursieve veld'. Het is precies de openheid of contingentie van dit 'discursieve veld' dat de bestaansvoorwaarde is voor articulatie, daar het voortdurende heronderhandeling en verschuiving van betekenis mogelijk maakt. Een relatief stabiele schikking van elementen is echter wél mogelijk. Om de stabiliteit van discours te analyseren introduceerden Laclau en Mouffe het concept 'knooppunt'. Knooppunten zijn geprivilegieerde betekenaars die de betekenis van een keten van betekenaars (of momenten) gedeeltelijk vastleggen, en die een zekere mate van rigiditeit hebben. Deze knooppunten maken van een discours een samenhangend geheel met, minstens, een tijdelijke stabiliteit. Hieruit volgt dat betekenis nooit volledig kan vastliggen:

---

<sup>122</sup> N. CARPENTIER & E. SPINOY, *Op.cit.*, p.5

<sup>123</sup> N. CARPENTIER & P. DE VOS, 'De discursieve blik. De discoursstheorie van Laclau en Mouffe als denkkader en instrumentarium voor sociaal-wetenschappelijke analyse', in: *Ethiek & Maatschappij*, 2001, 4, pp.6-7

nieuwe interpretaties of articulaties zijn steeds mogelijk.<sup>124</sup> Laclau en Mouffe's omschrijving van discours kan beschouwd worden als discours-als-representatie of discours-als-ideologie, aangezien hun benadering eerder macrotekstueel en macrocontextueel is. Hun brede opvatting van teksten, kan beschouwd worden als materialisaties van betekenis en/of ideologie. De auteurs leggen de nadruk op betekenissen, representaties, of ideologieën die ingebed zijn in de tekst. Hun macrocontextuele benadering verwijst naar het sociale als het rijk waar de betekenisverlenende processen gesitueerd zijn.<sup>125</sup>

### 2.6.2. Identiteit en discours

Debatten over identiteit moeten worden gesitueerd binnen de specifieke historische ontwikkelingen die het relatief ingebedde karakter van vele volkeren en culturen hebben verstoord. Identiteiten gaan eigenlijk over kwesties van het gebruiken van de hulpbronnen van geschiedenis, taal en cultuur in het proces van *worden*, eerder dan in de situatie van *zijn*. Daarom kunnen we stellen dat identiteiten tevoorschijn komen uit de narrativisatie van het Zelf. Hoewel dit proces noodzakelijkerwijs fictieel is, ondermijnt geenszins zijn discursieve, materiële of politieke efficiëntie. Het is bovendien precies door de discursieve constructie van identiteiten, dat rekening moet worden gehouden met de specifieke historische en institutionele plaatsen van hun productie, en met de specifieke discursieve praktijken.<sup>126</sup>

Zoals reeds aangegeven, speelt de articulatie van discursieve elementen een vitale rol in de constructie van de identiteit, zowel van objecten als van individuele en collectieve actoren. Identiteit wordt op twee gerelateerde manieren opgevat. De eerste component ziet identiteit als de eenheid van elk object of subject. Het tweede component is van belang wanneer het concept toegepast wordt op de manier waarop sociale actoren geïdentificeerd worden en/of zelf identificeren binnen een bepaald discours. Naar deze laatste component van identiteit verwijzen Laclau en Mouffe met hun concept van 'subjectpositie'. De subjectpositie is het resultaat van de positionering van subjecten binnen een discursieve structuur.<sup>127</sup> Voor Hall is identiteit het ontmoetingspunt tussen, enerzijds de discours en praktijken die ons onze identiteit geven, en anderzijds, de processen die ons

---

<sup>124</sup> *Ibid.*, p.7

<sup>125</sup> N. CARPENTIER & E. SPINOY, *Op.cit.*, p.5

<sup>126</sup> S. HALL, 'Introduction: Who needs 'identity'?', in: S. HALL & P. DU GAY (Eds.), *Questions of cultural identity*, London, Thousand Oaks & New Delhi, SAGE Publications, 1996a, p.4

<sup>127</sup> N. CARPENTIER & E. SPINOY, *Op.cit.*, p.5

als subjecten construeren die *gesproken* kunnen worden. Discursieve praktijken construeren dus punten van tijdelijke vasthechting aan de subjectposities. Identiteit resulteert dan uit een succesvolle articulatie of aanhechting van het subject aan de stroom van discours. Identiteit is, als het ware, de positie die het subject verplicht moet opnemen. Niettemin beseft het subject dat het om een representatie gaat, en dat deze representatie altijd geconstrueerd is langsheen een gebrek, langsheen een scheiding van een Ander, en dus nooit adequaat - identiek - kan zijn aan de subjectprocessen die in hen geïnvesteerd zijn.<sup>128</sup>

Dit laatste gegeven, de constructie langsheen een scheiding van een Ander, geeft aan dat identiteit voorkomt binnen het spel van specifieke machtsmodaliteiten. Identiteit moet dus eerder worden gezien als het product van het aanduiden van verschil, dan als een natuurlijke eenheid, zoals in de traditionele betekenis.<sup>129</sup> Het is enkel in de relatie tot de Ander, tot zijn constitutieve buitenkant, dat een identiteit zijn positieve betekenis krijgt. De zogenaamd fundamentele eenheid van identiteit is geen natuurlijke, maar een geconstrueerde vorm van sluiting. Ook Laclau argumenteert dat de constructie van een sociale identiteit een daad van macht is. De eenheid die een identiteit veronderstelt is eigenlijk geconstrueerd binnen het spel van macht en uitsluiting; het is het resultaat van het genaturaliseerde, overgedetermineerde proces van 'sluiting'.<sup>130</sup>

Door dit 'overgedetermineerde' moet identiteit, volgens Laclau en Mouffe, ook gezien worden als iets veranderlijk, contingent en vloeiend. Identiteit is overgedetermineerd door een diversiteit aan discours en subjectposities die een veelheid aan identificatiepunten bieden. Het is tevens deze overdeterminering die menselijke subjectiviteit, actie en individualiteit mogelijk maakt. Op het culturele niveau krijgt een identiteit, als discursieve constructie, vorm door het verbinden, het articuleren van verschillende elementen in een discursieve structuur. Deze specifieke elementen worden geselecteerd uit een reservoir van potentiële elementen, het reeds vermelde 'discursieve veld'. In een discursieve structuur kunnen namelijk steeds elementen worden gedesarticuleerd en nieuwe elementen uit het discursieve veld worden opgenomen.<sup>131</sup>

---

<sup>128</sup> S. HALL, *Op. cit.*, 1996a, p.6

<sup>129</sup> *Ibid.*, p.4

<sup>130</sup> *Ibid.*, pp.5-6

<sup>131</sup> N. CARPENTIER, 'Identity, contingency and rigidity. the (counter-)hegemonic construction of the identity of the media professional', in: *Journalism*, (2005), 2, p.199

### 2.6.3. De discursieve constructie van identiteit

Sleutelconcepten uit de politieke identiteitstheorie van Laclau en Mouffe zijn sociaal antagonisme en hegemonie. Beide concepten vestigen de aandacht op de wijze waarop discours, identiteiten en hun knooppunten geconstrueerd worden en hun relatieve gefixeerdeheid verwerven.<sup>132</sup> Hegemonie verwijst naar een actief gezochte instemming met het politieke gezag en het leiderschap van een dominante maatschappelijke groep. Laclau en Mouffe omschrijven het concept als “(a)n articulatory practice instituting nodal points that partially fix the meaning of the social in an organized system of difference. The discursive system articulated by a hegemonic project is delimited by specific political frontiers resulting from the expansion of chains of equivalence” en “(it) is an articulatory practice which constructs an organic ideology in the shape of a collective will providing a surface of inscription for different subject positions.”<sup>133</sup>

Hegemonie kent zijn oorsprong bij Gramsci, maar wordt bij Laclau en Mouffe opnieuw gepositioneerd tot een concept waarmee de mechanismen van de discursieve maatschappelijke strijd worden beschreven.<sup>134</sup> Verschillende identiteiten worden door hegemonische praktijken gearticuleerd tot één gemeenschappelijk project en zijn aldus een kenmerkende vorm van politieke activiteit. Hegemonische formaties kunnen beschouwd worden als het resultaat van pogingen om een nieuwe sociale orde te scheppen uit allerlei verspreide elementen. Het welslagen van deze pogingen wordt gemeten door zijn vermogen om betekenis - minstens tijdelijk - vast te leggen binnen een specifieke context. Hegemonie vooronderstelt enerzijds de aanwezigheid van antagonistische krachten, anderzijds instabiele politieke grenzen die hen verdelen. Een succesvol hegemonisch project kan zijn voorgestelde logica's als vanzelfsprekend en natuurlijk doen aanvaarden, zodat het de sociale horizon van deze gemeenschap wordt. In die zin kan hegemonische articulatie gezien worden als een verschuiving van het specifieke naar het universele. Daarbij is een hegemonisch project pas succesvol als het er in slaagt om de discours die ze bestrijdt te deactiveren, te doen vergeten.<sup>135</sup> Hierbij moet worden opgemerkt dat, ondanks het streven naar stabiele betekenissen, geen enkel discours het volledige discursieve veld kan innemen. Totale hegemonie is onmogelijk. Bovendien slagen of mislukken niet alle discours in dezelfde mate in hun

---

<sup>132</sup> N. CARPENTIER & E. SPINOY, *Op.cit.*, p.9

<sup>133</sup> N. CARPENTIER & P. DE VOS, *Op.cit.*, p.10

<sup>134</sup> N. CARPENTIER, *Op.cit.*, 2008, p.30

<sup>135</sup> *Ibid.*, p.10



hegemonische ambitie. Laclau introduceert ter verduidelijking het onderscheid tussen mythes en sociale horizonten. Mythes bieden (nieuwe) vormen aan van maatschappelijke ordening en construeren (nieuwe) voorstellingswijzen die de gedислоceerde ruimte als het ware trachten te hechten, via een herarticuleren van gedислоceerde elementen. Aldus hebben mythes een hegemonische doelstelling. Een mythe die erin geslaagd is haar eigen beperktheid te overstijgen, de sociale dislocatie(s) te neutraliseren en een aanzienlijke hoeveelheid sociale eisen te incorporeren, wordt getransformeerd tot een sociale horizon.<sup>136</sup>

Van een sociaal antagonisme is er, volgens Laclau en Mouffe, sprake wanneer de aanwezigheid van de Ander een sociale actor, een Zelf, verhindert om volledig zichzelf te zijn. Dit impliceert dat antagonismen een positief en een negatief aspect bezitten, aangezien ze identiteiten zowel vormen als destabiliseren. Antagonistische identiteiten hebben mekaar nodig om te kunnen bestaan, maar tezelfdertijd bedreigen ze mekaar. Antagonismen onthullen niet enkel het onvermogen van sociale actoren om hun identiteit ten volle te ontwikkelen, ook vormen ze de sociale werkelijkheid als dusdanig, door politieke grenzen op te trekken tussen sociale actoren.<sup>137</sup> De specifieke betekenis die de auteurs aan dit begrip toekennen is gerelateerd aan dat van ‘binaire tegenstellingen’, zoals gebruikt door Derrida en Lévi-Strauss.<sup>138</sup> Om aan te tonen hoe antagonismen discursief worden geconstrueerd, maken Laclau en Mouffe gebruik van de noties logica van de equivalentie en logica van de differentie. Deze eerste werkt door zogenaamde equivalentieketens te creëren, die verschillende identiteiten gelijkschakelen en tegenover (een) andere negatieve identiteit(en) plaatsen. Deze logica functioneert door een systeem van verschillen, waardoor een politieke grens wordt opgetrokken tussen twee tegengestelde kampen. Precies het tegenovergestelde doet de logica van differentie. Bestaande equivalentieketens worden hier aangetast door de incorporatie van elementen, waardoor de discursieve orde uitbreidt. Waar de sociale ruimte wordt opgedeeld door de equivalentielogica door betekenissen te comprimeren tot twee antagonistische polen, zal de differentielogica de antagonistische polariteit verzwakken, om uiteindelijk één van de polen - of beide polen - naar de marges van de samenleving te verdrijven.<sup>139</sup>

---

<sup>136</sup> *Ibid.*, p.11

<sup>137</sup> N. CARPENTIER & P. DE VOS, *Op.cit.*, pp.7-8

<sup>138</sup> N. CARPENTIER, ‘Dichotomized media discourses of war: The construction of the Self and the Enemy in the 2003 Iraq war’, in: N. CARPENTIER & E. SPINOY (Eds.), *Discourse theory and cultural analysis. Media, arts and literature*, Cresskill (New Jersey), Hampton Press, inc., 2008, p.30

<sup>139</sup> N. CARPENTIER & P. DE VOS, *Op.cit.*, p.8

## 2.5. Naar een Congolese identiteit

Het bovenstaande leert dat identiteiten doorgaans begrepen worden in termen van een Zelf-Ander dialectiek. Niettemin is deze opvatting niet zonder ambivalenties. Voorafgaand onderzoek wees immers uit dat de relatie tussen het Zelf en de Ander veel ingewikkelder is, dan gelijk welk dichotoom onderscheid doet vermoeden. Enerzijds zijn er reeds tal van inspanningen gedaan om de complexiteit van Zelf-Ander relaties en de onzuiverheid van relationele identiteiten te vatten. Anderzijds blijven deze inspanningen het Zelf en de Ander als twee duidelijk afzonderlijke entiteiten opvatten. Een gevolg daarvan noemt Van Linthout een veronachtzaming van het onderscheid tussen het niveau van wat zou moeten zijn en dat van wat feitelijk is. De afbakening tussen het Zelf en de Ander begunstigen op voorhand constructies van *Sameness* en *Otherness*. Minder frequent is de exclusieve focus op de discursieve constructie van *Sameness*.<sup>140</sup>

Dit geeft aan dat men bij elke poging om een reconstructie te maken van de Congolese identiteit, zich bewust moet zijn van een dergelijk eenvoudig dualisme. Deze moeilijkheid van diversiteit binnen een eenheid, een *sameness*, komt ook aan bod in Stuart Hall's 'New ethnicities'. Dit artikel analyseert de constructie van de zwarte culturele politiek in Groot-Brittannië. De term 'zwart' verwees destijds immers naar de gemeenschappelijke ervaring van racisme en marginalisatie door groepen en gemeenschappen met zeer verschillende geschiedenissen, tradities en etnische identiteiten. 'The Black Experience', als een verenigend kaderwerk gebaseerd op het opbouwen van identiteit langsheen etnisch en cultureel verschil tussen de verschillende gemeenschappen, werd hegemonisch over andere etnische/raciale identiteiten, hoewel deze laatsten natuurlijk niet verdwenen.<sup>141</sup> 'The Black Experience' kan opgevat worden als een equivalentieketen tussen verschillende elementen, waarvan hun *sameness* wordt uitgedrukt door de ervaring van racisme en marginalisatie.

Hall's bevindingen zijn ook nuttig voor de Congolese context. De enorme diversiteit aan talen, culturen en etnische groepen in het land maakt van het construeren van een nationale identiteit geen eenvoudige opgave. De constructie van een Congolese identiteit behoeft in eerste plaats de erkenning van de immense diversiteit en differentiatie van de historische en culturele ervaring. Het is in essentie een politieke en culturele constructie, die niet gebaseerd kan zijn op een set van

---

<sup>140</sup> I. VAN LINTHOUT, *Op.cit.*, pp.335-337

<sup>141</sup> S. HALL, 'New ethnicities', in: MORLEY DAVID & KUAN-HSING CHEN (Eds.), *Stuart Hall: Critical dialogues in cultural studies*, London & New York, Routledge, 1996b, p.143

gefixeerde transculturele of transcendente raciale categorieën en heeft daarom geen waarborgen in de Natuur.<sup>142</sup> Het is niet gemakkelijk om te vatten hoe een politiek wordt geconstrueerd, die werkt met en door verschil; een politiek die vormen van solidariteit en identificatie kan bouwen die gemeenschappelijke strijd en verzet mogelijk maken, zonder de echte heterogeniteit van belangen en identiteiten te onderdrukken; een politiek die efficiënt de grenslijnen kan trekken, die politieke betwisting mogelijk maken, zonder dat deze voor eeuwig vastliggen. Het einde van een ‘essentieel’ Congolees subject impliceert zo de erkenning dat de centrale thema’s van nationale identiteit altijd historisch voorkomen in articulatie met andere categorieën en scheidingen en voortdurend worden doorkruist door andere categorieën zoals bijvoorbeeld etniciteit, gender, klasse.<sup>143</sup>

Niettemin, hoe meer een logica van equivalentie overheerst, des te belangrijk wordt het specifieke sociale antagonisme voor het structureren van het sociale. Bijgevolg zal de eindeloze expansie van een equivalentieketen ertoe neigen om een duidelijke politieke grens te trekken, die de discursieve ruimte in twee kampen verdeelt: vrienden en vijanden. Discourstheorie omschrijft deze twee kampen als ketens van elementen die niets gemeen hebben, behalve hun bevestiging of ontkenning van een bepaalde betekenaar. Hoe meer elementen in deze keten worden opgenomen, des te meer worden de individuele elementen van hun betekenis ontdaan. Het is dus belangrijk op te merken dat de logica van equivalentie zelf verschil veronderstelt. Identiteit worden opgevat in equivalentieketens die hen construeren in termen van een bepaalde *sameness*. Niettemin moeten ze verschillen om equivalent te zijn, zoniet zou er een eenvoudige identiteit tussen hen bestaan. Dit impliceert dat een project dat een Congolese identiteit wil construeren, de bestaande verschillen zal moeten integreren, maar tevens de indruk zal moeten handhaven dat de eigenheid van elk element intact blijft.<sup>144</sup>

---

<sup>142</sup> *Ibid.*, p.143

<sup>143</sup> *Ibid.*, p.144

<sup>144</sup> I. VAN LINTHOUT, *Op.cit.*, pp.339-340

## 3. Methodologie

### 3.1. Dataverzameling en materiaalselectie

#### 3.1.1. *Le Potentiel*

Naast de talloze mediakanalen die onder controle staan van politici of specifieke belangengroepen, bestaan er ook Congolese kwaliteitsmedia. We hebben ervoor gekozen om ons onderzoek te wijden aan de analyse van de kwaliteitskrant *Le Potentiel*. Het blad, dat bij de oprichting op 12 oktober 1982 *Safari aux pays des grands lacs* werd genoemd, telde aanvankelijk veertig bladzijden, verscheen maandelijks en verschaft economische en toeristische informatie. In oktober 1985 veranderde de naam naar *Le Potentiel*. Het blad behoort toe aan de journalist (en vandaag ook senator) Modeste Mutinga Mutwishayi, die met het blad beoogde de vrije meningsuiting te bevorderen en de strijd voor de democratisering te steunen, die gevoerd wordt door de *Union pour la démocratie et le progrès social* (UDPS) van Etienne Tshisekedi. In de late jaren 1990, toen oorlog het land verdeelde, weigerde Mutinga de etnische haat en xenofobie aan te wakkeren, zodat de krant een journalistieke kruistocht begon voor de vrede.<sup>145</sup>

Na de democratisering, die op 24 april 1990 gedecreteerd werd door Mobutu, werd *Le Potentiel* een weekblad. Op aandringen van de uitgever en een aantal journalisten heroriënteerde de krant zich ook inhoudelijk en ging het talloze pagina's wijden aan de politiek, een verandering die de Zaïrese machthebbers weinig zinde. Als gevolg werd, in de nacht van 24 op 25 december 1992, de drukkerij van *Le Potentiel* door de presidentiële garde in brand gestoken. Vastberaden begon Mutinga opnieuw en richtte hij *Le Potentiel* op als dagblad, wat aanvankelijk meer dan twintigduizend exemplaren verkocht. Na de bloedige jaren 1990 tiert vandaag de werkloosheid welig en likt het land zijn wonden. De kranten hebben geen geld meer, er is papierschaarste en de drukpersen zijn verouderd, waardoor *Le Potentiel* nog slechts acht bladzijden telt.<sup>146</sup>

---

<sup>145</sup> LE SOIR, 'Modeste Mutinga, patron de presse', 27/09/2007, op: <http://archives.lesoir.be/generation-congo-modeste-mutinga-patron-de-presse-t-20070927-00D4C0.html?queryand=le+quotidien+Le+Potentiel%2BCongo&firstHit=0&by=10&when=-1&sort=datedesc&pos=9&all=31&nav=1> (Geraadpleegd op 1 mei 2010)

<sup>146</sup> LE SOIR, 'Comment les couvercles ont fini par sauter', 19/01/2007, op: <http://archives.lesoir.be/comment-les-couvercles-ont-fini-par-sauter-les-annees-t-20070119-0098W1.html?queryand=le+quotidien+Le+Potentiel%2BCongo&firstHit=10&by=10&when=-1&sort=datedesc&pos=12&all=31&nav=1> (Geraadpleegd op 1 mei 2010)

Nochtans is *Le Potentiel* vandaag zonder twijfel de meest gelezen krant in Kinshasa, wat te maken heeft met gewoonlijk gehanteerde kritische toon.<sup>147</sup> Toch kampt de krant met enorme praktische problemen. Er is een nijpend tekort aan computers, en zonder telefoons (tenzij persoonlijke gsm's), zonder voertuigen en vaak zelfs zonder toegang tot het internet hebben de journalisten het moeilijk hun informatie te verzamelen, te verifiëren en te onderzoeken. De salarissen zijn uiterst laag en kunnen vaak niet eens worden uitbetaald. Deze onderbetaling maakt het verleidelijk om zich te bezondigen aan *coupage*, een woord dat zoveel betekent als corruptie. Het komt erop neer dat een politicus, die op zoek is naar een mooi artikel over zijn persoon, de bereidwillige journalist een bedrag zal betalen dat veel hoger ligt dan diens salaris. Hoewel dit begrijpelijk is, gezien de economisch desastreuze context in Congo, zijn dergelijke praktijken uiterst nefast voor de geloofwaardigheid van de kranten. Daarom verbindt *Le Potentiel*, dat zich als referentiekraant wil profileren, zich ertoe dergelijke wantoestanden te bestrijden. Enerzijds moeten al zijn journalisten een redactioneel charter ondertekenen, anderzijds werd een verantwoordelijke aangesteld om dubieuze artikels te weerhouden. Om het professionalisme te vergroten, werd ook een redactievergadering opgericht, waar de journalisten hun onderwerpen kunnen verdedigen. De mogelijkheid om fatsoenlijke salarissen uit te betalen aan de journalisten zou dergelijke mechanismen grotendeels overbodig maken. Maar hiervoor moet de verkoop toenemen en de publiciteit terugkeren.<sup>148</sup>

Vandaag heeft het blad een oplage van 2500 exemplaren, die over slechts twee provincies (op een totaal van elf) worden verdeeld. Vanuit een Europees perspectief kan dit weinig lijken, maar elke krant wordt door meerdere burgers gelezen en becommentarieerd. Men spreekt in deze context over "*les parlementaires debout*".<sup>149</sup> *Le Potentiel* beschikt niet over de middelen of strategieën voor een verdere verspreiding in de andere provincies. Sommige exemplaren dringen er soms door op vaak risicovolle wijze, dankzij klanten die exemplaren opkopen in Kinshasa. Ook de verspreiding via internet vult de leemtes in de andere provincies. De website is beknopt, maar duidelijk en

---

<sup>147</sup> COURRIER INTERNATIONAL, 'Le Potentiel', 19/06/2009, op: <http://www.courrierinternational.com/notule-source/le-potentiel> (Geraadpleegd op 03/01/2010)

<sup>148</sup> LE SOIR, 'La presse écrite galère à Kinshasa', 29/10/2003, op: [http://archives.lesoir.be/congo-manque-de-moyens-salaires-de-misere...-la\\_t-20031029-Z0NPJ1.html?queryand=le+quotidien+Le+Potentiel%2BCongo&firstHit=10&by=10&when=-1&sort=datedesc&pos=18&all=31&nav=1](http://archives.lesoir.be/congo-manque-de-moyens-salaires-de-misere...-la_t-20031029-Z0NPJ1.html?queryand=le+quotidien+Le+Potentiel%2BCongo&firstHit=10&by=10&when=-1&sort=datedesc&pos=18&all=31&nav=1) (Geraadpleegd op 1 mei 2010)

<sup>149</sup> LE SOIR, 'Modeste Mutinga, patron de presse', 27/09/2007, op: [http://archives.lesoir.be/generation-congo-modeste-mutinga-patron-de-presse-\\_t-20070927-00D4C0.html?queryand=le+quotidien+Le+Potentiel%2BCongo&firstHit=0&by=10&when=-1&sort=datedesc&pos=9&all=31&nav=1](http://archives.lesoir.be/generation-congo-modeste-mutinga-patron-de-presse-_t-20070927-00D4C0.html?queryand=le+quotidien+Le+Potentiel%2BCongo&firstHit=0&by=10&when=-1&sort=datedesc&pos=9&all=31&nav=1) (Geraadpleegd op 1 mei 2010)

gemakkelijk te navigeren. Op de website zijn de webversies terug te vinden van alle opiniestukken en artikels die tot op de vorige dag in de krant verschenen zijn.<sup>150</sup>

### 3.1.2. Verantwoording en sampling

Verschillende argumenten kunnen de keuze voor *Le Potentiel* als casestudy voor ons onderzoeksoptzet verantwoorden. Ten eerste is er, zoals Asante benadrukt, het argument dat het in de ontwikkelingswereld, naast de radio, vooral de kranten zijn die een zeer centrale rol spelen in de nationale ontwikkeling.<sup>151</sup> Ten tweede verleent *Le Potentiel* door haar kritische, niet-meegaande toon een stem aan het sociale middenveld, de maatschappelijke groep die, volgens Georges Nzongola-Ntalaya, de democratisering van het land moet verdedigen en promoten.<sup>152</sup> Ten derde werd deze keuze ingeboezemd door de bevinding van Ralph Negrine, die stelt dat lezers van een kwaliteitskrant doorgaans een groter vertrouwen hebben in hun medium, dan de lezers van kranten die op sensatie gericht zijn.<sup>153</sup> Kwaliteitskranten hebben, met andere woorden, een grotere geloofwaardigheid, iets wat doorgaans wordt geassocieerd met professionalisme en journalistieke codes.<sup>154</sup> Ten vierde zijn er argumenten van pragmatische aard. *Le Potentiel* biedt bovendien het heuristische voordeel dat het een van de weinige Congolese kranten is met een online-archief, wat het opvragen en raadplegen van de artikels enorm vergemakkelijkte.

Uit *Le Potentiel* werden 201 artikels verzameld. Deze artikels werden geraadpleegd via de website van de krant en afgedrukt wat het lezen en markeren vergemakkelijkte. Van elk relevant geachte artikel werd tevens een elektronische versie opgeslagen. In het online-archief werd in eerste instantie gezocht op datum. Per dag wordt een overzicht gegeven van de toen verschenen artikels. In tweede instantie werd afgegaan op casus-gebonden trefwoorden in de titels, zoals ‘CNDP’, ‘FDLR’, ‘Nord-Kivu’, ‘intégrité territoriale’, ‘Monuc’, ‘Rwanda’ / ‘Rwandais’, ‘FARDC’, en andere formuleringen die verwijzen naar de conflictsituatie. In ons corpus hebben we ons niet beperkt tot bepaalde rubrieken.

---

<sup>150</sup> Uit e-mailcorrespondentie met mw. Clothilde Aziza Bangwene, vertegenwoordigster van het Institut Panos Paris, 05/05/2009

<sup>151</sup> C. E. ASANTE, *Op.cit.*, p.3

<sup>152</sup> G. NZONGOLA-NTALAYA, *Op.cit.*, p.255

<sup>153</sup> J. STREET, *Op.cit.*, p.84

<sup>154</sup> *Ibid.*, p.40

De artikels gaan allemaal over het recente kookpunt in de crisis in de provincie Noord-Kivu die reeds uitgebreid werd besproken. Aangezien dit kookpunt een aanzienlijke tijdspanne behelst van ongeveer zes maanden, achtten we het zinvol om daarbinnen twee afzonderlijke episodes af te bakenen. De eerste episode komt ongeveer overeen met de eerste maand van de wederopflakking van het gewapende conflict tussen de CNDP-rebellen van Laurent Nkunda en het regeringsleger. Deze periode vangt aan op 29 augustus 2008 en laten we eindigen op 30 september 2008. De vijandelijkheden flakkerden opnieuw op in de nacht van 28 op 29 augustus. Op 29 augustus verscheen het eerste artikel omtrent deze nieuwe schermutselingen. Over een periode van 31 dagen troffen we 87 artikels aan die over de crisis berichtten. De relevantie van deze periode vanuit onze vraagstelling, is de ondubbelzinnig oppositionele opstelling van de krant tegenover Nkunda en zijn rebellenbeweging, die heimelijk zou worden gesteund door het Rwandese regime. Minder vanzelfsprekend, maar daarom des te meer interessant, is de omgang van de krant met Nkunda en de CNDP, aangezien deze beweren een Congolese minderheid te vertegenwoordigen.

De tweede episode loopt van 21 januari 2009 tot en met 25 februari 2009 en komt overeen met operatie “Umoja Wetu”, de gezamenlijke militaire operatie tussen het Congolese en het Rwandese leger. Op 20 januari 2009 viel het Rwandese leger het oosten van Congo binnen op uitnodiging van de Congolese regering om er samen de rebellengroeperingen te bestrijden. De berichtgeving hieromtrent begon uiteraard pas een dag later, op 21 januari. Tijdens deze 36-dagen durende periode verschenen 114 artikels over deze gebeurtenissen. Deze tweede episode is interessant ten opzichte van het begin van de crisis (de eerste episode), omdat Rwanda niet meer ondubbelzinnig als de gedoodverfde vijand of als Congo’s belangrijkste bedreiging kan worden bestempeld. Beide landen lijken nu samen te werken en dat veroorzaakt verwarring in de Congolese publieke opinie.

Het spreekt vanzelf dat we met de keuze om twee episodes af te bakenen een vergelijking doorheen de tijd voor ogen houden van de beeldvorming omtrent de Congolese identiteit. Dit moet ons toelaten om inzichten te verwerven in de evolutie van de constructie van de Congolese identiteit, waarbij de antagonistische relatie met (voornamelijk) Rwanda een belangrijke vormgevende component vormt. Ook verwachten we evoluties te ontdekken in de wijze waarop de *Le Potentiel* de Congolezen een spiegel voorhoudt, een verandering in de invulling van de voornaamste betekenaars die de Congolese (politieke) identiteit schragen.

## 3.2 Onderzoeksmethode

In ons onderzoek naar de discursieve constructie van een Congolese identiteit in de massamedia, zullen we gebruik maken van een kwalitatieve inhoudsanalyse in combinatie met de zogenaamde *sensitizing concepts* sociaal antagonisme en hegemonie uit de discours Theorie van Laclau en Mouffe.

### 3.2.1. Kwalitatieve inhoudsanalyse

Kwalitatieve of interpretatieve inhoudsanalyse wil een reconstructie maken van latente betekenisstructuren in mediateksten en wordt doorgaans gebruikt in verkennend of beschrijvend onderzoek. Hoewel het hier kan gaan om het reconstrueren van de betekenissen van producenten wordt meestal gezocht naar patronen in het materiaal zelf om aldus recente cultuur aan te geven of om voorspellingen te doen over (vermoede) media-effecten. Vanuit de vraagstelling wordt bepaald welke betekenissen relevant zijn, wat toelaat dergelijke patronen te ontdekken. Een analyse beoogt deze vanzelfsprekende van de bewust bedoelde makers- of gebruikersbetekenissen te scheiden.<sup>155</sup>

Niettemin ontbreekt inhoudsanalyse een gestandaardiseerde *reconstructed logic*. Fred Westers ondernam een poging om een navolgbare werkwijze uit te denken, waarbij hij het belang benadrukt van het actorperspectief in de situaties die de onderzoeker analyseert. Dit actorperspectief moet dus deel worden van het analytische kader waarmee de onderzoeker die werkelijkheid benadert. De onderzoeker start vanuit een globale invalshoek (*sensitizing concepts*), die door middel van strategisch gekozen waarnemingssituaties en voortdurende vergelijking van de observaties zodanig wordt uitgewerkt, dat hij past bij de onderzochte werkelijkheid en de onderzoeksvraagstelling van antwoorden voorziet.<sup>156</sup>

We baseerden ons grotendeels op Westers' uitgewerkte *reconstructed logic*. Om relevante actoren, plaatsen, thematieken in kaart te brengen, werden in de eerste stap de geselecteerde artikels doorgelezen. Tijdens dit doorlezen werden relevante fragmenten gemarkeerd. Deze relevantie werd bepaald vanuit de vraagstellingen. Daarna werden de artikels samengevat in een tekstbestand waarbij een tabel werd voorzien voor het labellingsproces. Vervolgens werden twee lijsten

---

<sup>155</sup> F. WESTERS, *Inhoudsanalyse: theorie en praktijk*, Kluwer, Kluwer, 2006, pp.26-29

<sup>156</sup> *Ibid.*, pp.191-194



opgesteld - elk overeenkomend met een van de casussen - met de titels van de artikels, hun respectievelijke datums, evenals een overzicht van de actoren die erin aan bod komen. Deze actoren deelden we in categorieën in, zoals 'Regering/leger', 'Oppositie', 'Maatschappelijk middenveld', 'Internationale gemeenschap', 'Burgerbevolking/ooggetuigen' en 'Rebellen'. Dit zou ons helpen om een - weliswaar beknopte - reconstructie te maken van het overheidsdiscours. Daarna werden codes, relevante interpretatiekaders, geformuleerd, waarbij actoren met thema's werden verbonden en hun onderlinge relaties werden geëxpliciteerd. Om de geldigheid van deze codes uit te testen werden de fragmenten twee maal gelabeld: eerst bij wijze van test en vervolgens als controle. Tekstfragmenten met hetzelfde label werden vervolgens samengevoegd om een overzicht te krijgen volgens thema. In een volgende stap formuleerden we in de berichtgeving. Daarna vergeleken we de gevonden betekenis-kaders uit het overheidsdiscours met die uit het verzetsdiscours. Ten slotte vergeleken we de beeldvorming over de verschillende thema's.

### 3.2.2. *Discourstheorie van Laclau en Mouffe*

Om interpretatief onderzoek te verrichten naar de Congolese identiteit, zullen we de inhoudsanalyse combineren met inzichten uit de discourstheorie van Laclau en Mouffe. Bij de inhoudsanalyse zullen we namelijk gebruik maken van sociaal antagonisme en hegemonie als *sensitizing concepts*. Beide concepten laten toe om dieper in te gaan op de mechanismen van de constructie van politieke identiteiten. Aangezien we beide concepten eerder al besproken hebben, geven we hier aan op welke manier we ze concreet zullen toepassen. Met hegemonie trachten we na te gaan in welke mate het discours van de Congolese overheid, het hegemonisch project, omtrent de Congolese identiteit erin slaagt een breed maatschappelijke instemming te verwerven. Dit zullen we doen door knooppunten te identificeren in het overheidsdiscours en na te gaan hoe *Le Potentiel* daarmee omgaat: instemmend of betwistend.

Met sociaal antagonisme richten we ons tot de dialectiek tussen het Zelf en de Ander als mechanisme dat identiteit zijn positieve en negatieve invulling geeft. We gaan na hoe antagonismen het sociale verbreken en politieke grenzen optrekken. Antagonistische identiteiten bedreigen mekaar niet alleen, ze geven mekaar ook vorm. In het bijzonder gaan we na hoe de logica's van equivalentie en differentie aan het werk worden gezet in het overheidsdiscours en in het discours van *Le Potentiel*. Daarnaast trachten we ook een beeld te geven van de binaire tegenstellingen die de antagonistische relatie tussen het Zelf en de Ander kenmerken.

## 4. Empirisch Onderzoek

Dit empirisch onderzoek stelt zich tot doel een beschrijving te maken van de verhouding tussen de krant *Le Potentiel* en de Congolese overheid. Deze verhouding kan concreet worden onderzocht door na te gaan hoe de discours van beide maatschappelijke actoren vorm geven aan een Congolese identiteit. In een eerste luik zullen we ons concentreren op de identiteitsconstructie aan de hand van het *sensitizing concept* van sociale antagonismen. In een tweede luik kijken we naar de maatschappelijke strijd op discursief niveau tussen het hegemonische project van de Congolese overheid en het discours van *Le Potentiel*. We vatten deze verhouding op als een strijd tussen twee ideologische discours en gaan na in welke mate het hegemonisch project van de overheid geslaagd is; dit wil zeggen, in welke mate zijn ideologie als vanzelfsprekend wordt aanvaard. Doorheen het tweede luik pakken we eveneens de derde onderzoeksvraag aan door voortdurend de twee casussen te vergelijken, waardoor we het contingente en dus niet-essentiële karakter van identiteiten willen aantonen. We beschouwen identiteitsvorming hiermee als een nooit voltooid proces.<sup>157</sup> Om steeds gemakkelijk naar de beide casussen te kunnen verwijzen, werden ze eenvoudigweg ‘Casus 1’ en ‘Casus 2’ genoemd, respectievelijk overeenkomend met de periode van 29 augustus tot en met 30 september 2008 en de periode van 21 januari tot en met 25 februari 2009. Casus 1 gaat over het begin van de herneming van de vijandelijkheden, terwijl Casus 2 overeenstemt met de gezamenlijke militaire operatie van de Democratische Republiek Congo en Rwanda tegen de FDLR.

### 4.1. Sociale antagonismen

In dit eerste luik gaan we in op de relationele aard van identiteitsvorming. Hiermee wordt bedoeld dat de eenheid van de “wij”-categorie (het Zelf) wordt vormgegeven door het differentiëren van een antagonistische “zij”-categorie (de Ander). Beide componenten hebben mekaar nodig om te bestaan, maar vormen tezelfdertijd een bedreiging voor mekaar. Collectieve identiteiten worden gevormd door de oprichting van een equivalentieketen. Een equivalentieketen construeert een keten van equivalente identiteiten langs verschillende elementen, die verondersteld worden een bepaalde gelijkheid uit te drukken. Deze logica van equivalentie functioneert binnen een differentieel

---

<sup>157</sup> I. VAN LINTHOUT, ‘Both Self and Other. The construction of “Flanders” in National Socialist literary discourse’, in: N. CARPENTIER & E. SPINOY (Eds.), *Discourse theory and cultural analysis. Media, arts and literature*, Cresskill (New Jersey), Hampton Press, Inc., 2008, p.351

systeem waarbij een duidelijk politieke grens wordt gevestigd tussen tegengestelde kampen.<sup>158</sup> Discourstheorie omschrijft deze twee kampen als ketens van elementen die niet gemeenschappelijk hebben, behalve hun bevestiging of hun ontkenning van een bepaalde betekenaar. Hoe meer elementen in deze ketens worden opgenomen, des te meer worden de individuele elementen van hun betekenis ontdaan.<sup>159</sup> Het concept van binaire tegenstellingen laat een duidelijke focus toe op de antagonistische identiteitsconstructie. Concreet betekent dit dat we in het empirisch corpus ook op zoek zullen gaan naar wij/zij-dichotomieën.<sup>160</sup>

#### 4.1.1. Casus 1: De herneming van de vijandelijkheden tussen de FARDC en het CNDP

De artikelen uit deze casus beschrijven de herneming van de vijandelijkheden in Noord-Kivu tussen het Congolese regeringsleger, de FARDC, en de rebellen van Laurent Nkunda's CNDP, die begonnen in de nacht van 28 op 29 augustus 2008. Alvorens we met de analyse van start gaan, formuleren we enkele verwachtingen. Zo vermoeden we binnen het regeringsdiscours een equivalentieketen te zullen aantreffen tussen het CNDP en Rwanda. Een andere te verwachten equivalentieketen is deze die de Congolese regering, het regeringsleger en de Congolese bevolking gelijkstelt. Daarnaast verwachtten we ook een woordgebruik aan te treffen dat de dichotome oppositie tussen beide kampen karakteriseert. De bevindingen bleken echter veel rijker dan verwacht. De analyse leverde een schare van meer of minder voor de hand liggende equivalentieketens op en een intens gebruik van de logica van differentie.

##### 4.1.1.1. Equivalentieketen tussen de Congolese regering en de Congolese bevolking

Deze eerste equivalentieketen is wellicht de meest voor de hand liggende en, daarom wellicht, meteen ook de meest voorkomende. Ze veronderstelt dat de Congolese regering en de bevolking op één lijn staan in dit conflict. Vanuit het overheidsperspectief kan het gaan om een oprechte bezorgdheid of een manier om hun positie te legitimeren: "*Les affrontements récurrents (...) préoccupent ainsi les autorités*"<sup>161</sup> en "*le gouvernement va prendre ses responsabilités*".<sup>162</sup> Vanuit

---

<sup>158</sup> L. LAMS, 'Embedded identity building in Chinese/Taiwanese English-language press narratives', in: N. CARPENTIER & E. SPINOY (Eds.), *Discourse theory and cultural analysis. Media, arts and literature*, Cresskill (New Jersey), Hampton Press, Inc., 2008, pp.76-77

<sup>159</sup> I. VAN LINTHOUT, *Op.cit.*, pp.339-340

<sup>160</sup> N. CARPENTIER, *Op.cit.*, 2008, pp.30-31

<sup>161</sup> Le Potentiel, 'Une délégation gouvernementale en visite à Rutshuru', 8 september 2008

<sup>162</sup> Le Potentiel, 'Le gouvernement demande à la Monuc d'imposer la paix au Nord-Kivu', 9 september 2008

het perspectief van de getroffen bevolking is de overheid ook de eerste instantie die hen bescherming moet verschaffen: *“Les déplacés (...) ont bénéficié d’une assistance en vivres et non vivres, apport du gouvernement central.”*<sup>163</sup> De gelijkstelling tussen de Congolese regering en de bevolking gebeurt doordat beide zich tegenover de rebellen plaatsen. De equivalentieketen suggereert dat beiden de acties van de rebellen afkeuren. Niettemin laat *Le Potentiel* deze equivalentieketen niet onaangetast. Wanneer de krant de regering op zijn fouten wijst, volgt het een logica van differentie en maakt het de regering los van de bevolking. Het onvermogen van de overheid om de rust en stabiliteit te doen terugkeren wordt aangegrepen door *Le Potentiel* om te spreken in naam van de bevolking: *“(…), le pouvoir central et la rébellion ruinent tous les espoirs de notre peuple en engageant de nouveau des hostilités désastreuses.”*<sup>164</sup>

Deze lezing van de feiten, waarbij de bevolking onvoorwaardelijk achter de regering zou staan, wordt niet overal zomaar bevestigd. Aangezien *Le Potentiel* erop wijst dat beide strijdende partijen mekaar de verantwoordelijkheid voor de hernomen vijandelijkheden toeschuiven, lijkt ze zich te distantiëren van beide strijdende partijen: *“Les deux formations s’accusent par ailleurs l’une l’autre d’avoir violé en premier la cessation des hostilités”*<sup>165</sup> en *“Les deux camps se rejettent la responsabilité de ces attaques.”*<sup>166</sup> Stilzwijgend lijkt de krant rekening te houden met de mogelijkheid dat het regeringsleger verantwoordelijk is.

#### **4.1.1.2. Equivalentieketen tussen het CNDP en Rwanda**

Een tweede veelvoorkomende equivalentieketen betreft die tussen het CNDP en Rwanda. Hoewel voor de betrokkenheid van Rwanda lang geen zwart-op-wit bewijs bestaat, is de gelijkstelling van de belangen van Laurent Nkunda’s CNDP en Rwanda voor *Le Potentiel* een voor de hand liggend gegeven. Samen worden beide actoren geplaatst tegenover de Congolese regeringstroepen, de regering, de bevolking en zelfs tegenover de Monuc. Voor *Le Potentiel* is het duidelijk: Rwanda is uit op de Congolese bodemrijksdommen, maar kan niet zomaar de grens oversteken. Daarom heeft dit door Tutsi’s gedomineerde Rwandese regime beroep gedaan op manipuleerbare Congolese Tutsi’s, onder het mom van bescherming tegen onderdrukking door Kinshasa, om zijn economische

---

<sup>163</sup> Le Potentiel, ‘Nord-Kivu: des vivres du gouvernement pour les déplacés de Kibumba, Kalengera et Rutshuru’, 22 september 2008

<sup>164</sup> Le Potentiel, ‘L’Est de la RDC: en finir avec une guerre absurde et honteuse’, 10 september 2008

<sup>165</sup> Le Potentiel, ‘Nord-Kivu: après les combats, le calme revient’, 1 september 2008

<sup>166</sup> Le Potentiel, ‘De nouveaux combats éclatent au Nord de Goma’, 29 september 2008

belangen te behartigen. Laurent Nkunda wordt door *Le Potentiel* verguisd als “*l’ex-général pro-rwandais*”<sup>167</sup>, “*une simple marionnette d’une ‘rwandaisation’ de la RDC*”<sup>168</sup> en zijn rebellie wordt “*une rébellion téléguidée*”<sup>169</sup> genoemd. Niettemin blijft de krant benadrukken dat Nkunda de Congolese identiteit bezit: “*notre compatriote Nkunda.*”<sup>170</sup> De oprichting van deze equivalentieketen laat ook toe om de oprechtheid van de motivaties voor Nkunda’s rebellie in twijfel te trekken: “*A considérer la protection des Tutsi congolais, je me suis demandé s’il n’a pas ravivé des réflexes identitaires préjudiciables à la coexistence pacifique entre les communautés qu’il prétendait vouloir obtenir.*”<sup>171</sup> Hiermee wordt het verband gelegd met de zogenaamde *self-fulfilling prophecy* waarin de rebellie dreigt te resulteren (*cf. supra*).

Belangrijk voor de constructie van deze equivalentieketen is het interview van de Belgische journaliste Colette Braeckman met de Rwandese president Paul Kagame in *Le Soir*. Dit interview werd besproken in *Le Potentiel*. Volgens de commentator wordt in het interview de relatie tussen Kagame en het CNDP blootgelegd: “*(...), il venait de donner le feu vert à Nkunda de mettre ses menaces à exécution. (...), le président rwandais soutient visiblement Nkunda.*”<sup>172</sup> Dat *Le Potentiel* afkerig is van één absolute waarheid, wordt verder aangetoond door een logica van differentie, waarbij het CNDP wordt losgekoppeld van Rwanda. Het CNDP zou op die manier zelfs opgevat kunnen worden als een logische gevolg van de in Kinshasa welig tierende corruptie; als ware het een rebellie tegen een despotisch regime: “*un Congolais qui veut libérer le Congo d’une dictature*”<sup>173</sup> en “*leader défendant les valeurs de la démocratie contre un régime de despotisme destructeur.*”<sup>174</sup> Deze interpretatie van Nkunda’s rebellie, activeert tevens een logica van differentie tussen de Congolese bevolking en zijn regering, aangezien eerstgenoemde hier de werkelijke democratische waarden zou aanhangen. De krant beveelt de rebellenleider niettemin aan om zijn

---

<sup>167</sup> *Le Potentiel*, ‘Nord-Kivu: après les combats, le calme revient’, 1 september 2008

<sup>168</sup> *Le Potentiel*, ‘L’Est de la RDC: en finir avec une guerre absurde et honteuse’, 10 september 2008

<sup>169</sup> *Le Potentiel*, ‘L’Est de la RDC: en finir avec une guerre absurde et honteuse’, 10 september 2008

<sup>170</sup> *Le Potentiel*, ‘Le sénateur Pus Isoyongo Lofete: “Les motivations de Nkunda me paraissent chaque jour floues”’, 25 september 2008

<sup>171</sup> *Le Potentiel*, ‘Le sénateur Pius Isoyongo Lofete: “Les motivations de Nkunda me paraissent chaque jour floues”’, 25 september 2008

<sup>172</sup> *Le Potentiel*, ‘Guerre du Kivu: feu vert de Kagame à Nkunda’, 10 september 2009

<sup>173</sup> *Le Potentiel*, ‘L’Est de la RDC: en finir avec une guerre absurde et honteuse’, 10 september 2008

<sup>174</sup> *Le Potentiel*, ‘L’Est de la RDC: en finir avec une guerre absurde et honteuse’, 10 september 2008

strijd te democratiseren en te verbreden tot een bescherming van alle Congolezen en niet enkel de Congolese Tutsi's.

#### 4.1.1.3. Equivalentie tussen Kabila en Kagame

Er zijn ook een aantal equivalentieketens die eerder sporadisch voorkomen en minder voor de hand liggen, maar die daarom niet minder interessant zijn. Het gelijkstellen van de Congolese president Joseph Kabila en de Rwandese president Paul Kagame getuigt van een weinig meegaande ingesteldheid van *Le Potentiel* ten aanzien van de Congolese regering. De krant schrijft hierbij de huidige instabiliteit in Noord-Kivu toe aan het duistere opzet van Kabila, die geïnstrumentaliseerd is door Kagame: “(...), *j'ai cru que j'étais moi aussi devenu victime d'un certain discours idéologique congolais, qui voit dans le président Kabila Kabange l'instrument d'une politique conçue à Kigali pour dépiécer la RDC et imposer une hégémonie rwandaise dans la région des Grands Lacs.*”<sup>175</sup> Een dergelijke gelijkstelling activeert meteen ook de logica van differentie die de Congolese president opnieuw loskoppelt van de Congolese bevolking, aangezien beider belangen onverzoenbaar zijn. Eerstgenoemde wordt - samen met Rwanda - ervan verdacht een samenzwering te beramen, waarvoor de Congolese bevolking nu het gelag zou betalen. Deze bewering lijkt echter in te spelen op een angst die leeft onder de Congolese bevolking. Verder in hetzelfde artikel worden beide presidenten opnieuw tegenover mekaar gesteld. De commentator lijkt het lezerspubliek (en zichzelf) te willen geruststellen: “(...), *j'en viens à me convaincre que Kagame et Museveni ne peuvent pas venir à Kinshasa comme des patrons, des 'parrains'.*”<sup>176</sup>

#### 4.1.1.4. Equivalentie tussen Kabila en Nkunda

Een andere minder voor de hand liggende equivalentieketen, is deze die Kabila en Nkunda gelijkstelt: “*Et de plus en plus, nos compatriotes de l'Est du Congo soutiennent que les complices de Nkunda se retrouvent dans les institutions de Kinshasa.*”<sup>177</sup> Een duidelijke verklaring wordt voor deze bewering niet gegeven. Het blijft beperkt tot hypothesen, waarbij ofwel wordt verondersteld dat de president persoonlijk voordeel zou halen uit de criminalisering van de Congolese economie

---

<sup>175</sup> Le Potentiel, ‘La RDC et l’Afrique des Grands Lacs: Du destin tragique au bonheur communautaire’, 3 september 2008

<sup>176</sup> Le Potentiel, ‘La RDC et l’Afrique des Grands Lacs: Du destin tragique au bonheur communautaire’, 3 september 2008

<sup>177</sup> Le Potentiel, ‘Joseph Kabila dit que le Rwanda est derrière Nkunda’, 29 september 2008

(*“le gouvernement assiste impuissant à la criminalisation de l’économie congolaise”*<sup>178</sup>), ofwel dat hij dit doet in opdracht van het kapitalistische Westen (*“Il fait de la guerre et de la terreur des moyens pour atteindre une fin: un marché criminalisé et autorégulé.”*<sup>179</sup>). Hoewel deze bewering hypothetisch is, is ze niet helemaal uit de lucht gegrepen. Voormalig president Laurent-Désiré Kabila was indertijd aan de macht gekomen met behulp van, onder meer, Congolese Tutsi’s. Deze hadden onder zijn heerschappij voorname posten toegewezen gekregen in het Congolese bestuur en het economische leven (*cfr. supra*).

#### **4.1.1.5. Equivalentieketen tussen Rwanda en Oeganda**

Sinds de twee invallen in de jaren 1990, wordt het reilen en zeilen van buurlanden Rwanda en Oeganda vanuit Congo met argusogen gevolgd. Deze bedreiging, die in *Le Potentiel* als een constante wordt beschouwd, is de aanleiding voor de oprichting van deze vierde equivalentieketen. Van beide landen wordt heel vaak hun betrokkenheid verondersteld in een duistere project dat de balkanisering van Congo beoogt: *“Au fait, ce n’est pas la RDC qui se sent victime, mais bien le Rwanda qui s’est appuyé sur le prétexte sécuritaire pour déstabiliser toute la région des Grands Lacs avec la complicité de l’Ouganda.”*<sup>180</sup> Om deze bewering over de dreiging kracht bij te zetten, wordt vaak verwezen naar gebeurtenissen uit het laatste decennium van de twintigste eeuw: *“(…), les séquelles de l’affrontement entre armée rwandaise et armée ougandaise à Kisangani, avaient eu un impact profond en moi.”*<sup>181</sup>

#### **4.1.1.6. Equivalentieketen tussen Congolese regering en FDLR**

Wat de Congolezen aan Rwanda verwijten - namelijk de steun aan een rebellenbeweging - kan omgekeerd ook worden gedaan. Voor Rwanda blijft de aanwezigheid van de Rwandese Hutu-rebellen van de FDLR in Congo een veiligheidsaangelegenheid en een voorwendsel om maatregelen te treffen om zijn grenzen te beveiligen. Om het CNDP te bekampen heeft de Congolese overheid het niet geschuwd om de FDLR te instrumentaliseren: *“(…) il [Kigali] cherche*

---

<sup>178</sup> Le Potentiel, ‘Joseph Kabila dit que le Rwanda est derrière Nkunda’, 29 september 2008

<sup>179</sup> Le Potentiel, ‘Joseph Kabila dit que le Rwanda est derrière Nkunda’, 29 september 2008

<sup>180</sup> Le Potentiel, ‘Guerre du Kivu: feu vert de Kagame à Nkunda’, 10 september 2008

<sup>181</sup> Le Potentiel, ‘La RDC et l’Afrique des Grands Lacs: Du destin tragique au bonheur communautaire’, 3 september 2008

*à maintenir une pression militaire pour obliger les autorités congolaises à régler le problème des FDLR que notre pays abrite et soutient, malgré nos dénégations purements rhétoriques.*"<sup>182</sup>

#### **4.1.1.7. Equivalentie tussen Rwandofone en niet-Rwandofone Congolezen**

In een laatste equivalentieketen worden de rwandofone gemeenschappen in Congo, de zogenaamde Banyarwanda, gelijkgesteld met de andere Congolese gemeenschappen. De krant lijkt zich bewust van de gevaren die een uitsluiting van de Congolese Rwandofone gemeenschappen inhoudt. Iedere Congolees, ongeacht zijn etniciteit, verdient een gelijke behandeling. *"Il y a des moments où tous les Rwandophones reçoivent un même traitement de la part de ceux qui ne se réclament pas Rwandophones. En ce moment là, ils se comportent comme tels. Mais ils sont nos compatriotes; ils sont nos concitoyens."*<sup>183</sup> In een ander artikel drukt de Congolese Hutu-gemeenschap zijn steun uit ten aanzien van de Congolese regering voor zijn inspanningen om de vrede in het land te herstellen. Hierdoor lijkt de Hutu-gemeenschap zijn vaderlandsliefde en afkeer voor etnisch geweld uit te drukken. De veronderstelde equivalentie met de andere Congolezen, lijkt de Hutu-gemeenschap te willen herbevestigen: *"(...), la communauté hutu veut participer formellement à la résolution de cette crise qui n'a que trop duré."*<sup>184</sup> De Hutu's zijn eveneens een bevolkingsgroep die geassocieerd wordt met de structurele wortels van de geweldcyclus. *Le Potentiel* lijkt hiermee de beeldvorming te willen nuanceren, door de Hutu's als vredelievend en vaderlandslievend te tonen.

#### **4.1.1.8. Dichotomieën**

De meest voorkomende oppositie is wel deze die de Congolese regering en het leger tegenover de rebellen van het CNDP plaatsen. Bij wijze van illustratie, stelden we de volgende tabel op met veelvoorkomende adjectieven waarmee de krant beide partijen omschrijft en tegenover mekaar plaatst.

<b>Congolese regering/ FARDC</b>	<b>CNDP / Laurent Nkunda</b>
----------------------------------	------------------------------

<sup>182</sup> Le Potentiel, 'La RDC et l'Afrique des Grands Lacs: Du destin tragique au bonheur communautaire', 3 september 2008

<sup>183</sup> Le Potentiel, 'Philippe Biyoya: "Si nous voulons être forts, nous devons développer une politique de cohésion"', 22 september 2008

<sup>184</sup> Le Potentiel, 'La Communauté hutu de la RDC préoccupée par la reprise des combats au Kivu', 29 september 2008



armée / forces régulières / forces loyalistes	groupes armés / rebelles / partisans
rétablissement de la paix	violation du cessez-le-feu
innocents / naïveté	complices / complot internationale
démocratie / légitimité électorale	inacceptable politique
rétablir la sécurité	déstabilisation
paisible	guerrière
intégrité territoriale	balkanisation

Een discours dat gebruikt maakt van dichotomieën, lijkt gemakkelijk te begrijpen en hapklaar, maar er ontbreekt nuancering en het geeft blijk van een gebrek aan kritische ingesteldheid. Het gebruik van de logica van differentie door *Le Potentiel*, zorgt voor de nodige nuancering in de beeldvorming omtrent het conflict en de betrokken partijen. Doorgaans laat het discours van de krant zich niet in eenvoudige dichotomieën vatten.

#### 4.1.2. Casus 2: Operatie Umoja Wetu

Casus 2 omvat de berichtgeving omtrent de periode van 21 januari tot en met 25 februari 2009. Op 20 januari viel het Rwandese leger, op uitnodiging van de Congolese overheid, Congo binnen om er samen met het Congolese regeringsleger jacht te maken op de Rwandese Hutu-rebellen van de FDLR. Opnieuw creëren de gebeurtenissen verwachtingen over bepaalde equivalentieketens die we in de artikels over deze casus menen aan te treffen. De meest voor de hand liggende equivalentieketen lijkt deze die de Congolese en Rwandese regeringen (en hun legers) gelijkstelt. Deze “wij” wordt dan tegenover de FDLR (en, in mindere mate, het CNDP) geplaatst. Het nieuwe bondgenootschap tussen Congo en Rwanda werd evenwel bezegeld in het grootste geheim in december 2008. De Rwandese intocht kwam hierdoor, op zijn zachtst gezegd, als een verrassing voor de bevolking. Daarnaast leek het CNDP, dat met het overlopen van generaal Bosco Ntaganda naar de regeringszijde reeds tekenen van ontbinding vertoonde, volledig onschadelijk gemaakt te worden met de aanhouding van Laurent Nkunda in Rwanda. Vervolgens werd werk gemaakt van de integratie van de ontwapende CNDP-strijders in het reguliere leger. Tevens wordt een activering van de logica van differentie verwacht, waardoor de Congolese bevolking zich zal distantiëren van

de regering. Daarnaast lijkt de krant ook de mogelijkheid te opperen van een equivalentieketen tussen voormalige CNDP-rebellen en het reguliere leger.

#### 4.1.2.1. Equivalentieketen tussen Congo en Rwanda

Een eerste equivalentieketen die we willen bespreken, betreft deze die het Congolese volk met het Rwandese verbindt. In deze equivalentieketen wordt de bevolking tevens met de beide regeringen gelijkgesteld. In desbetreffende artikels wordt steun uitgedrukt ten aanzien van het initiatief van de gezamenlijke militaire operatie. De jarenlange vete tussen beide landen wordt er afgekeurd en de heroriëntering van de diplomatieke relaties tussen beide landen, teneinde opnieuw harmonie en stabiliteit in de woelige regio van de Grote Meren te brengen, wordt toegejuicht: “*Nous sommes persuadé même que les citoyens de deux côtés de la frontière ne souhaitent que vivre en harmonie.*”<sup>185</sup> Beide landen worden tegenover de bedreiging van de rebellenbewegingen gesteld.

Aangezien de operatie snel resultaten boekt, zoals de overgave van FLDR-strijders en de aanhouding van Nkunda - “*le premier fruit palpable du travail de la coalition militaire rwandocongolais*”<sup>186</sup> - wordt de nieuwe toenadering als een positieve evolutie gezien. Eerder dan op de wijze waarop de overheid harmonie en stabiliteit tracht te verkrijgen, legt deze benadering de nadruk op het mogelijke effect op lange termijn van deze militaire operatie: Er wordt hoopvol uitgekeken naar “*une nouvelle ère de cohabitation entre le Rwanda et la RDC*”<sup>187</sup>, waarvoor het nodig zal zijn “*(...) à transcender nos frustrations et nos douleurs pour établir une nouvelle ère dans l’histoire de nos relations avec le Rwanda.*”<sup>188</sup> De algemene houding van deze discours ten aanzien van de gezamenlijke militaire operatie is dus eerder optimistisch.

Niettemin betekent dit niet dat er nu al sprake is van een onvoorwaardelijk en wederzijds vertrouwen. Het is nodig om “*ramener la confiance entre la RDC et le Rwanda.*”<sup>189</sup> Rwanda is

---

<sup>185</sup> Le Potentiel, ‘Guerre dans le Kivu: Sarko jette le masque’, 21 januari 2009

<sup>186</sup> Le Potentiel, ‘L. Nkunda en voie d’extradition’, 24 januari 2009

<sup>187</sup> Le Potentiel, ‘L. Nkunda en voie d’extradition’, 24 januari 2009

<sup>188</sup> Le Potentiel, ‘Mbosho N’Kodia Pwanga: “La présence des troupes rwandaises en RDC est un risque majeur pris pour les impératifs de paix et de sécurité tant recherchées...”’, 10 februari 2009

<sup>189</sup> Le Potentiel, ‘Protocole de “Non agression et de Défense mutuelle” Kigali et Kinshasa face au destin des Grands Lacs’, 23 januari 2009

“*Manifestement mis en confiance par Kinshasa*”<sup>190</sup>, maar dit vertrouwen zal door Rwanda nog verdiend moeten worden. Onder meer wat betreft de uitlevering van Laurent Nkunda aan Kinshasa is er sprake van “*la détermination de Kigali de tester la bonne foi de Kinshasa.*”<sup>191</sup>

In enkele artikels wordt het bestaande wantrouwen ontmijsd door erop te wijzen dat ook Rwanda voordeel kan halen uit goede diplomatieke relaties met het grote buurland: “*Il est certain qu’au Rwanda, il existe des va-t-en-guerre qui ont toujours rendu difficile les bonnes relations entre nos deux Etats, mais on ne peut nier aussi qu’il existe des hommes de bonne volonté, et dont l’heure est peut-être arrivée.*”<sup>192</sup> Hieruit blijkt een relativering van het voormalige demoniseren van het buurland. Tenslotte worden een aantal essentiële politieke voorwaarden gesteld aan deze nieuwe diplomatie van goed nabuurschap, waaronder “*(...) les principes de réciprocité, de respect de la souveraineté et de l’intégrité territoriale de chaque Etat, en ce compris le caractère intangible des frontières héritées de la colonisation, la dignité de chaque peuple, une coopération bilatérale mutuellement avantageuse et dynamique.*”<sup>193</sup> Deze opsomming lijkt te verwijzen naar het complot van de balkanisering van Congo, waar Rwanda steeds van werd/wordt verdacht.

#### **4.1.2.2. Equivalentieketen tussen Congolese en Rwandese regeringen**

Anders dan in de vorige equivalentieketen, wordt de Congolese bevolking ditmaal losgeweekt van de beide regeringen en er tegenover geplaatst. De commentatoren klagen in deze artikels voornamelijk het gebrek aan transparantie aan tijdens de afwikkeling van de gezamenlijke militaire operatie. Het initiatief is niet in het parlement besproken en is ondemocratisch, wat de ware aard aangeeft van het Congolese regime. Dat “*(...) les autorités de la Monuc affirment qu’elles ne sont pas concernées par cette opération*”<sup>194</sup> is op zich al een duidelijk teken dat de regering liever eigenzinnig te werk gaat.

In dit discours is defaitisme voelbaar, in de vorm van een vermoeden van een nieuw Rwandees complot dat achter het ganse gebeuren zou schuilgaan. Het Congolese leger is notoir in zijn

---

<sup>190</sup> Le Potentiel, ‘L. Nkunda en voie d’extradition’, 24 januari 2009

<sup>191</sup> Le Potentiel, ‘L. Nkunda en voie d’extradition’, 24 januari 2009

<sup>192</sup> Le Potentiel, ‘Le temps du courage’, 28 januari 2009

<sup>193</sup> Le Potentiel, ‘Mbosso N’Kodia Pwanga: “La présence des troupes rwandaises en RDC est un risque majeur pris pour les impératifs de paix et de sécurité tant recherchées...”’, 10 februari 2009

<sup>194</sup> Le Potentiel, ‘Traque des FDLR: Entrée des troupes rwandaises au Kivu: Kinshasa piégé’, 21 januari 2009

gebrekkige organisatie, wat er volgens de commentatoren ertoe zal leiden dat “(...) *tout sera fait par l’armée rwandaise conjointement avec les éléments du CNDP. (...) Une opération qui prendra le temps qu’il faudra dans la mesure où le commandement échappe à Kinshasa.*”<sup>195</sup>

Het lijkt voor de hand te liggen dat, op het einde van de operatie, de Congolese bevolking het gelag zal betalen met “*la poursuite de cette exploitation illégale des minerais et non a restauration de la paix chez nous.*”<sup>196</sup> Daarom worden alle Congolezen uitgenodigd “*à exiger des autorités en place le retour des Rwandais d’où ils sont venus. Dans le cas contraire, nous ne pourrons plus avoir une quelconque forme de solidarité avec le pouvoir.*”<sup>197</sup> De legitimiteit van de Congolese overheid wordt in vraag gesteld en kan maar op een manier worden gered, namelijk door het onmiddellijke vertrek van de Rwandese troepen. De grote invloed van deze interpretatie van de feiten, zal later blijken uit de terugtocht van de Rwandese troepen uit Congo op 25 februari.

Impliciet wordt in dit discours meer belang gehecht aan de veronderstelde dreiging die uitgaat van Rwanda, dan aan die van de FDLR. Daarnaast wordt de invasie van de Rwandese troepen veroordeeld omdat “*elle humilie tout un peuple en le transformant en peuple vaincu, malgré toutes les apparences.*”<sup>198</sup> En in die mate zaait de Rwandese interventie “*la haine dans les coeurs des Congolais, elle sème le vent de la discorde et de la destruction dans le coeur du peuple congolais à l’égard du peuple rwandais.*”<sup>199</sup> Deze vernedering wordt nog versterkt door de uitlevering van Nkunda die verder op zich laat wachten.

Het moge duidelijk zijn dat het machiavellisme van de overheid niet door ganse Congolese bevolking gesmaakt wordt, wat het eindresultaat ook moge zijn: “*J’ai toujours rêvé d’un destin de paix, (...). Un tel destin ne se construit pas avec les armes, (...). Une nouvelle dynamique de réconciliation à grande échelle est à entreprendre, qui inclurait toutes les ethnies de l’Est du Congo, ethnies dont les identités meurtries et meurtrières risquent de se réveiller comme les*

---

<sup>195</sup> Le Potentiel, ‘Traque des FDLR: Entrée des troupes rwandaises au Kivu: Kinshasa piégé’, 21 januari 2009

<sup>196</sup> Le Potentiel, ‘Jean-Louis Kiaviro: “Dès qu’on a appris l’entrée des Rwandais au Nord-Kivu, à Kinshasa, Mbuji-Mayi, Gbadolite..., un seul mot revient sur toutes les lèvres: trahison”’, 26 januari 2009

<sup>197</sup> Le Potentiel, ‘Jean-Louis Kiaviro: “Dès qu’on a appris l’entrée des Rwandais au Nord-Kivu, à Kinshasa, Mbuji-Mayi, Gbadolite..., un seul mot revient sur toutes les lèvres: trahison”’, 26 januari 2009

<sup>198</sup> Le Potentiel, ‘Kä Mana: “Nous pouvons encore sauver le Congo et le Rwanda...”’, 30 januari 2009

<sup>199</sup> Le Potentiel, ‘Kä Mana: “Nous pouvons encore sauver le Congo et le Rwanda...”’, 30 januari 2009

*volcans, en des catastrophes plus abominables que celles que nous avons connues jusqu'ici.*"<sup>200</sup> Dit fragment raakt aan een essentiële kwestie, namelijk dat bepaalde opposities niet uit te roeien zijn, maar dat hun conflict een democratische vertaling moet krijgen.

#### 4.1.2.3. Equivalentieketen tussen Nkunda en Kagame

Opnieuw worden Laurent Nkunda en het CNDP gelijkgesteld met het regime van Kagame en tegenover de Congolese bevolking en regering gesteld. Het werd reeds aangehaald dat in de Rwandese invasie een verder stadium in het vermoede complot van de balkanisering wordt gezien. *Le Potentiel* wijst er bijvoorbeeld op dat rapporten van internationale en nationale ngo's aantonen dat de slachtpartijen van het CNDP tot doel hadden de roof van Congolese grondstoffen te vergemakkelijken, wat op hun beurt van Rwanda de grootste producent maakte van tal van erts. Aanvankelijk beweerde Nkunda op te komen voor de rechten van de Congolese Tutsi-minderheid, "*Mais, petit à petit, cet argument s'est révélé inefficace, fallacieux*"<sup>201</sup>, zodat uiteindelijk "*cette solidarité ethnique, (...), ne joue aucun rôle.*"<sup>202</sup> Overtuigd van deze nieuwe gegevens hebben twee Europese landen, Zweden en Nederland, beslist om hun bilaterale hulp aan Rwanda op te schorten. Het CNDP en het Rwandese lijken dus eerst verbonden door hun gedeelde Tutsi-etniciteit, maar al snel blijkt dit een voorwendsel voor economische motieven.

Dat Rwanda nu zou meehelpen het CNDP te bestrijden, wijst er volgens de krant op dat het marionnettisme op zijn grenzen is gebotst. Want de aanhouding van Nkunda zou, net zoals de moord op Laurent-Désiré Kabila, symbolwaarde hebben, aangezien "*Elles symbolisent les limites du marionnettisme rwandais et en révèle l'essence.*"<sup>203</sup> Niettemin geniet Nkunda nog de steun van de Rwandese president Kagame, aangezien, wat zijn uitlevering betreft, geen akkoord tussen Rwanda en Congo is gesloten. Meer nog, Paul Kagame zou de wens uitgedrukt hebben om het probleem Nkunda op een politieke manier te regelen, "*Il souhaite même que son "poulain" fasse partie des institutions politiques de la RDC.*"<sup>204</sup> Voor *Le Potentiel* vormt Rwanda dus nog steeds een grotere bedreiging voor Congo, dan de FDLR. Rwanda heeft volgens *Le Potentiel* nog steeds te behartigen

---

<sup>200</sup> *Le Potentiel*, 'Kā Mana: "Nous pouvons encore sauver le Congo et le Rwanda..."', 30 januari 2009

<sup>201</sup> *Le Potentiel*, 'Après Nkunda, à qui le prochain tour?', 24 januari 2009

<sup>202</sup> *Le Potentiel*, 'Se confiant à RFI. Philippe Reyntjens: "Le rapport des experts de l'Onu a fait une mauvaise publicité du Rwanda"', 28 januari 2009

<sup>203</sup> *Le Potentiel*, 'Après Nkunda, à qui le prochain tour?', 24 januari 2009

<sup>204</sup> *Le Potentiel*, 'Arrêté à Kigali: Laurent Nkunda s'en remet à la justice congolaise!', 27 januari 2009

belangen in Congo. In de plaats van de bestrijding van de FDLR, is de neutralisering van Kagame volgens de krant de ware sleutel tot een duurzame vrede.

Tot slot activeert *Le Potentiel* opnieuw een logica van differentie, waarbij het de Tutsi-bevolking distantieert van zowel Kagame als van het CNDP: “(...), *la solidarité tutsi ne résiste jamais ni à la raison d’Etat ni à l’intérêt politique de ceux qui sont au pouvoir. (...) Donc, là je crois que même si ceci est un régime qui est dominé par une élite tutsie, ce n’est pas le régime des Tutsi.*”<sup>205</sup> Tutsi-solidariteit hoeft dus niet onverzoenbaar te zijn met het staatsraison.

#### **4.1.2.4. Equivalentie tussen de Congolese regering en het CNDP**

Na de aanhouding van Nkunda in Kigali, werd werk gemaakt van de integratie van voormalige CNDP-strijders in het Congolese reguliere leger. Centraal in dit proces staat de afvallige generaal Bosco Ntaganda, die was overgelopen naar de regeringszijde. Op 5 januari 2009 kondigde generaal Bosco Ntaganda de afzetting aan van Laurent Nkunda en op 16 januari “*il proclame la fin de la guerre et déclare mettre les troupes du CNDP à la disposition des FARDC.*”<sup>206</sup> Niettemin wordt deze ontwapening door de krant opnieuw met argusogen gevolgd. Het is immers niet uitgesloten dat het CNDP op deze wijze controle tracht te verwerven over het regeringsleger. De grens tussen integratie en infiltratie lijkt dun: “*Les procédures, procédés et autres modalités en matière d’intégration et de brassage ont été écourtés. Des images diffusées se veulent rassurantes. Elles montrent des accolades entre quelques éléments des FARDC et ceux du CNDP. Le mariage contre nature a été scellé.*”<sup>207</sup> Hoewel beide partijen nu in een leger vechten, zullen ze - zo suggereert *Le Potentiel* - verder hun eigen belangen trachten te behartigen. Deze equivalentieketen wordt dus door de krant sterk in twijfel getrokken.

#### **4.1.2.5. Equivalentieketen tussen de FDLR en de Rwandezers**

Een laatste equivalentieketen betreft deze tussen de Rwandese Hutu-rebellen van de FDLR en de Rwandese bevolking. Laatstgenoemden worden door de FDLR onderdrukt door een dictatoriaal regime. De FLDR wil zich met deze onderdrukten vereenzelvigen. Meer nog: de rebellenbeweging

---

<sup>205</sup> *Le Potentiel*, ‘Se confiant à RFI. Philippe Reyntjens: “Le rapport des experts de l’Onu a fait une mauvaise publicité du Rwanda”’, 28 januari 2009

<sup>206</sup> *Le Potentiel*, ‘Nairobi III court-circuité’, 27 januari 2009

<sup>207</sup> *Le Potentiel*, ‘Quand Ntaganda divise’, 31 januari 2009

beweert op te komen voor gelijkheid en democratie in Rwanda. De FDLR “condamnent les tracasseries, les tentatives d’intimidation, la campagne mensongère, la répression, les empoisonnements et les éliminations physiques dont sont victimes les Rwandaises et les Rwandais aussi bien de l’intérieur que de l’extérieur, qui ont refusé de courber l’échine devant le régime hégémonique et dictatorial de Kigali dans son oeuvre d’élimination de tout opposant politique rwandais.”<sup>208</sup> De hier geconstrueerde equivalentieketen vereenzelvigd zich met democratische waarden en stelt zich op tegenover een despotische Ander, het regime van Kagame.

#### 4.1.2.6. Dichotomieën

De meest duidelijk tegenstelling die uit de berichtgeving naar voor kwam, was opnieuw die tussen de Rwandese en de Congolese regeringen. In tegendeel tot wat werd verwacht, is er nauwelijks sprake van een polarisering tussen Congo en de Rwandese Hutu-rebellen van de FDLR.

<b>Rwandese regering</b>	<b>Congolese regering</b>
complot	être piégé
autocensure	la liberté d’expression
informations cohérentes	désinformations
dictature	démocratie
tentatives expansionnaires	intégrité territoriale
confiance du peuple	méfiance du peuple
supérieur / militariste	victime

<b>FDLR</b>	<b>Congo</b>
allochtone / Banyarwanda	autochtone
ethnicité	nationalité

<sup>208</sup> Le Potentiel, ‘Les FDLR protestent contre l’arrestation de Léopold Munyakazi’, 10 februari 2009

### 5.1.3. Besluit: sociale antagonismen

Wat kunnen we nu besluiten uit deze bevindingen? Eerst en vooral dat niets altijd hoeft te zijn zoals het lijkt. De verwachtingen omtrent enkele van de equivalentieketens werden ingelost, maar de bevindingen gaan verder. Tezelfdertijd werden deze equivalentieketens ook in vraag gesteld en gedesarticuleerd door de activering van de logica van differentie. De activering van de logica van differentie toont ons inziens aan dat de krant een zin heeft voor nuance en (meestal) afkerig is van polarisering. *Le Potentiel* wil zich duidelijk niet beperken tot één absolute interpretatie van de feiten. Dit wordt aangegeven doordat, zowel in casus 1 als in casus 2, de relatie tussen het Zelf en de Ander, als twee oppositionele equivalentieketens, op verschillende wijzen wordt gereconstrueerd.

De bevindingen geven aan dat de constructie, en daarmee ook de definiëring, van de Ander veranderlijk is. Over wie deze Ander precies omvat, bestaan dus verschillende interpretaties: de ene keer wordt, onder andere, de Congolese regering in deze equivalentieketen opgenomen, de andere keer niet. Dit wil zeggen dat de Congolese regering nu eens wel en dan weer niet als Ander wordt beschouwd. Deze Ander wordt dan geplaatst tegenover het Congolese volk, als het Zelf, welke de enige constante lijkt te zijn doorheen de berichtgeving van *Le Potentiel*, al kunnen aan deze equivalentie ook elementen worden toegevoegd.

*Le Potentiel* maakt dus creatief gebruik van de logica's van equivalentie en differentie, dewelke duidelijk aangeven dat de krant zich niet onvoorwaardelijk achter de regering schaaft. De krant biedt ruimte voor vaak heel uiteenlopende interpretaties van de gebeurtenissen, waarbij ook heel kritische stemmen niet worden geschuwd. Soms wordt zelfs geponeerd dat de Congolese regering de vijand is die het volk moet bestrijden. De bevindingen laten evenwel niet toe dat deze kritische houding wordt veralgemeend. In niet weinig artikels worden equivalentieketens geconstrueerd waarbij de Congolese bevolking op één lijn wordt gesteld met de Congolese regering. Eens wordt daar overduidelijke steun aan de overheidsinitiatieven in uitgedrukt, in andere gevallen neigt het er eerder naar toe. De vaakst voorkomende oppositie, doorheen beide casussen, betreft deze tussen Congo en Rwanda. Rwanda is Congo's meest voorkomende opponent en bijgevolg van groter belang voor de Congolese identiteitsvorming. Niettemin wordt de betrokkenheid van Rwanda bij de gebeurtenissen in casus 1 alleen maar verondersteld of is deze indirect (zoals uit de rapporten van, onder meer, Human Rights Watch zou blijken). In casus 2 is deze Rwandese betrokkenheid bij de



gebeurtenissen rechtstreeks, maar stelt de krant zich nu eens (voorwaardelijk) positief, dan weer sceptisch op. Vaak wordt in de krant verwezen naar de twee Rwandese invallen in Congo in de jaren 1990, wat - zo geeft de krant aan - voor een wantrouwen ten aanzien van het buurland heeft gezorgd.

Illustratief voor de - soms verrassende - veranderlijkheid van de antagonistische relaties, is wat journalist John Vandaele schreef in MO\* magazine van maart 2010 over operatie “Umoja Wetu”:  
*“Begin 2009 sloten de presidenten van Congo en Rwanda, Joseph Kabila en Paul Kagame, plots vrede. Laurent Nkunda, die met zijn CNDP Noord-Kivu van tijd tot tijd in brand stak, werd in Rwanda gevangen gezet en in ruil daarvoor beloofde Kabila werk te maken van de strijd tegen de FDLR. Waar het tot dan ‘iedereen tegen het CNDP’ was, is het sindsdien ‘iedereen tegen de FDLR’. Het CNDP, met heel wat Tutsi’s in de leiding, werd geïntegreerd in het Congolese leger, de Forces Armées de la République Démocratique du Congo (FARDC). Dat leger draaide zich gewoon om en begon in de tegengestelde richting te schieten. Zo klinkt althans de theorie.”*<sup>209</sup>

---

<sup>209</sup> J. VANDAELE, ‘Oost-Congo: praten of verder lijden’, in: MO\*, (2010), 2, p.38

## 4.2. Hegemonische strijd

### 4.2.1. Het hegemonische project van de Congolese regering

Voor de tweede onderzoeksvraag gebruiken we het *sensitizing concept* ‘hegemonie’ uit Laclau en Mouffe’s discoursstheorie. Hegemonie levert het theoretische instrument om het verband te begrijpen tussen het discours van de staat en dat van de media.<sup>210</sup> In dit onderdeel onderzoeken we welk discours de Congolese regering tracht te naturaliseren, en in welke mate het daar ook in slaagt. Dit regeringsdiscours, dat de actieve instemming van de bevolking nastreeft, wordt het ‘hegemonisch project’ genoemd. Deze krijgen een relatieve stabiliteit door de constructie van zogenaamde ‘knooppunten’, waardoor ze de basis kunnen vormen van een sociale orde. Dit laatste doen knooppunten door zogenaamde mythes om te vormen tot een sociale verbeelding.<sup>211</sup>

Om het hegemonisch project van de Congolese overheid te reconstrueren, gaven we eerst in de berichtgeving van *Le Potentiel* aan in welke artikels regeringswoordvoerders aan het woord worden gelaten. Vervolgens voegden we deze samen. Om dit beperkte empirische materiaal aan te vullen, gingen we op zoek naar secundaire bronnen, zoals persberichten van de regering. Deze zoektocht leverde echter weinig nuttigs op, waardoor onze reconstructie van het hegemonisch project eerder rudimentair is gebleven.<sup>212</sup> Daarna gingen we in dit discours op zoek naar knooppunten. Om dergelijke knooppunten te herkennen, bestaat evenwel geen gestandaardiseerde methode. Niettemin is te verwachten dat het zal gaan om veel voorkomende concepten, met contextuele relevantie. Tenslotte trachtten we ook hun onderlinge verbanden te reconstrueren.

Eens deze knooppunten zijn geïdentificeerd, gaan we na in welke mate *Le Potentiel* instemt met of zich verzet tegen dit hegemonisch project. We zullen nagaan welke concrete betekenissen *Le Potentiel* aan deze knooppunten geeft die door de Congolese regering zijn geformuleerd. In die zin kunnen knooppunten opgevat worden als drijvende betekenaars. Drijvende betekenaars zijn betekenaars die verschillende betekenissen veronderstellen in verschillende contexten/discours, en

---

<sup>210</sup> N. CARPENTIER, ‘Dichotomized media discourses of war. The construction of the Self and the Enemy in the 2003 Iraq war’, in: N. CARPENTIER & E. SPINOY (Eds.), *Discourse theory and cultural analysis. Media, arts and literature*, Cresskill (New Jersey), Hampton Press, Inc., 2008, p.47

<sup>211</sup> N. CARPENTIER & E. SPINOY, *Op.cit.*, pp.9-10

<sup>212</sup> De Congolese ambassade in Brussel beschikt niet over een archief. Men verwees ons door naar de website van de president (<http://www.presidentrdc.cd/>). Hoewel deze wel persberichten bevat, vonden we er geen omtrent de door ons onderzochte casus.

die in staat zijn om verschillende discursieve grenzen over te steken.<sup>213</sup> Een vergelijking tussen overheids- en mediadiscours laat een beoordeling toe over de mate waarin het hegemonisch project succesvol is. Dit conflictueuze aspect van hegemonie veronderstelt in die zin ook een antagonistische relatie, in dit geval tussen de regering en *Le Potentiel*. Opnieuw vergeleken we ook hier beide casussen.

#### 4.2.2. Knooppunten in het regeringsdiscours in casus 1

In het hegemonische discours in de artikelenreeks omtrent het begin van de herneming van de vijandelijkheden tussen de CNDP van Laurent Nkunda en het regeringsleger troffen we vier knooppunten aan die het regeringsdiscours trachtten te stabiliseren. Deze vier zijn ‘vredelievend’, ‘bekwaam’, ‘verantwoordelijk’ en ‘soeverein’.

##### 4.2.2.1. Vrede

De Congolese regering ziet zichzelf als vredelievend. In dit door conflict verscheurde land wordt vrede beschouwd als de eindbestemming van alle regeringsinspanningen. In de omgang met het conflict, verkiest de regering het vreedzame pad van dialoog boven de militaire optie. De herneming van het geweld doet Congolees minister van defensie, Chikez Diemu, vrezen “*de voir ces combats réduire l'accord de paix à un simple bout de papier*’.”<sup>214</sup> Deze vrees suggereert dat de regering emotioneel begaan is met het lot van de plaatselijke bevolking, want het zijn “*combats sans enjeu ni intérêt pour la population*.”<sup>215</sup> Ook vice-admiraal Didier Etumba toont vastberadenheid in zijn wil om tot de vrede te komen: “*Nous sommes dans le processus [de paix] et nous ne voulons pas nous y écarter*”<sup>216</sup> Gegeven deze gehechtheid aan de vrede, leidt het voor de regering geen twijfel dat het CNDP verantwoordelijk is voor de herneming van de vijandelijkheden. Het is dan ook naar het CNDP dat minister van binnenlandse zaken, Denis Kalume Numbi, fulmineert wanneer hij stelt dat “*la reprise des combats au Nord-Kivu est une atteinte grave au*

---

<sup>213</sup> N. CARPENTIER & E. SPINOY, *Op.cit.*, p.8

<sup>214</sup> Le Potentiel, ‘Reprise des combats à Rutshuru: une menace contre la paix en RDC’, 30 augustus 2008

<sup>215</sup> Le Potentiel, ‘Une délégation gouvernementale en visiste à Rutshuru’, 8 september 2008

<sup>216</sup> Le Potentiel, ‘Alpha Sow: “Les forces de la Monuc à Rutshuru sont en état d’alerte maximum’, 30 augustus 2008

*processus de paix.*”<sup>217</sup> Door de provocaties lieten de rebellen de regering geen andere optie dan zijn militaire macht in te zetten.

Het knooppunt, de geprivilegieerde betekenaar is hier *paix*. Niettemin verwijst niet alleen *paix* naar de vredelievendheid van de Congolese regering, ook woorden als *acte d’engagement, cessez-le-feu, négociations, paisible, processus de paix, sécurité, stabilité,*... verwijzen naar de afhankelijkheid aan de vrede en de (vermeende) afschuw voor geweld. Zelfs *développement*, dat als logisch gevolg van vrede wordt gezien, past hierbij. We menen dat deze vredelievendheid, die de Congolese regering zichzelf aanmeet, geïnterpreteerd moet worden binnen de context van de democratisering. De regering Kabila dient immers haar beleid te legitimeren ten aanzien van de bevolking en de internationale gemeenschap die de ontwikkelingen in het land op de voet volgen. Vrede, zo lijkt men hiermee aan te geven, is immers de wil van het volk en van de internationale gemeenschap. Als *paix* de betekenaar is die wordt omhelsd, is oorlog de tegenpool. Het spanningsveld tussen beide polen vormt als het ware het betekenisveld waarop de Congolese overheid zich kan positioneren.

#### **4.2.2.2. Macht**

Een tweede knooppunt is macht. Met macht wordt vooral het ‘bij machte zijn’ bedoeld, om iets te bereiken. Net omdat de regering een bepaalde macht heeft, kan ze dingen verwezenlijken. Aldus verwijst het naar de hoedanigheid van de handelingen van de regering. De Congolese regering beweert capabel te zijn om de vrede te doen terugkeren en om de stabiliteit te herstellen. De herneming van de vijandelijkheden in de nacht van 28 op 29 augustus 2008 wordt van tafel geveegd door het als “*un incident de parcours*”<sup>218</sup> te bestempelen en niet als een verlies van controle of onbekwaamheid. Dit geeft de indruk dat kan vastgehouden worden aan het vredesproces van Goma dat op dat ogenblik al een zevental maanden aan de gang is.

Dat de regering bekwaam handelt, moet blijken uit een aantal maatregelen die ze neemt daags na de herneming van de vijandelijkheden. Aan een Chinees persagentschap verklaart de minister van buitenlandse zaken, Antipas Mbusa Nyamwisi dat “*La République démocratique du Congo a décidé de fermer sa frontière avec l’Ouganda, au poste de Bunagana, et sollicite de Kampala, une coopération pour une solution susceptible de mettre fin à la situation militaire qui prévaut au*

---

<sup>217</sup> Le Potentiel, ‘Le gouvernement demande à la Monuc d’imposer la paix au Nord-Kivu’, 9 september 2008

<sup>218</sup> Le Potentiel, ‘Alpha Sow: “Les forces de la Monuc à Rutshuru sont en état d’alerte maximum”, 30 augustus 2008

*niveau de ce poste.*”<sup>219</sup> Tegenover het CNDP toont de regering zich graag superieur en kordaat. De minister van binnenlandse zaken “*a accordé une “dernière chance” à Laurent Nkunda, pour se désengager de toutes les positions prises sur les forces gouvernementales.*”<sup>220</sup> Dat deze aanpak lukt, moet blijken uit de woorden van de minister van defensie, Chikez Diemu, dat “*les pressions militaires sur le terrain ont poussé le CNDP à décider de se retirer de toutes les zones de combats.*”<sup>221</sup> De regering zou dus overtuigend zijn naar zijn tegenstanders toe.

In de artikels komt *pouvoir* - als substantief dan - naar voor als geprivilegieerde betekenaar die het regeringsdiscours enige stabiliteit dient te geven. Woorden in de artikels die dit knooppunt bijkomend ondersteunen zijn, onder meer, *compétence, imposer, moyens militaires* of *moyens politiques*, en - waarom ook niet - *pouvoir* als werkwoord. Er dient te worden opgemerkt dat *le pouvoir* eveneens kan verwijzen naar de centrale overheid in Kinshasa zelf, en is in die hoedanigheid een metonymie. Ook ditmaal kunnen we veronderstellen dat het discours van de regering hiermee voor ogen stelt om het vertrouwen van de bevolking in de regering te versterken of te herstellen.

#### **4.2.2.3. Verantwoordelijk**

De betekenaar ‘verantwoordelijk’ verwijst voornamelijk naar het waarom van de regeringsinspanningen ten opzichte van de bevolking in het conflictgebied, dat de gevolgen van de vijandelijkheden als eerste aan den lijve heeft ondervonden. Daar waar ‘machtig’ naar de hoedanigheid van de regeringsinspanningen verwijst, refereert ‘verantwoordelijk’ dus eerder naar de reden achter de regeringsinspanningen. Verantwoordelijk moet hier geïnterpreteerd worden in de zin van wijs, plichtbewust en empathisch.

Volgens het overheidsdiscours is de inborst van de regering goed, empathisch ten aanzien van de plaatselijke bevolking in het conflictgebied: “*le ministre de la Défense a exprimé quelques inquiétudes par rapport à la situation qui prévaut au Nord-Kivu.*”<sup>222</sup> De Congolese regering houdt

---

<sup>219</sup> Le Potentiel, ‘Fermeture de la frontière RDC-Ouganda’, 1 september 2008

<sup>220</sup> Le Potentiel, ‘Le gouvernement demande à la Monuc d’imposer la paix au Nord-Kivu’, 9 september 2008

<sup>221</sup> Le Potentiel, ‘Chikez Diemu: “Le CNDP doit rejoindre sans délai le désengagement de ses troupes”’, 15 september 2008

<sup>222</sup> Le Potentiel, ‘A propos de la situation sécuritaire dans l’Est de la RDC: La Monuc s’en tient au mandat lui confié par le Conseil de sécurité’, 6 september 2008

rekening met de zorgen en noden van zijn volk. Dit uit zich, onder meer, in het bezoek aan Noord-Kivu in september 2008, waar een regeringsdelegatie belooft dat *“le gouvernement va prendre ses responsabilités.”*<sup>223</sup> Later die maand komt president Joseph Kabila zelf naar het conflictgebied. Het doel van zijn bezoek is *“s’enquérir de la situation qui prévaut sur le terrain, après d’intenses combats entre les forces gouvernementales et les éléments du Congrès national pour la défense du peuple (CNDP) de Laurent Nkunda dans cette partie de la RDC depuis le 28 août 2008.”*<sup>224</sup> De verantwoordelijkheid van de regering blijkt tevens uit de concrete actie die het onderneemt: *“Les déplacés (...) ont bénéficié d’une assistance en vivres et non vivres, apport du gouvernement central.”*<sup>225</sup> Door het CNDP ervan te beschuldigen het staakt-het-vuren te hebben geschonden, worden deze met onverantwoordelijkheid geassocieerd en tegenover de verantwoordelijke regering gepositioneerd. De verantwoordelijkheid voor het nieuwe geweld wordt het CNDP toegeschoven. Dit toont meteen ook de ambiguïteit aan van het woord *responsable* als geprivilegieerde betekenaar. Dit komt voor als adjectief, maar ook als substantief. Iemand kan echter ook verantwoordelijk worden gesteld voor iets afkeurenswaardig. In dit laatste geval verwijst het naar de drager van verantwoordelijkheid. Andere woorden die dit knooppunt ondersteunen zijn, onder meer, *comportement, le devoir, Etat de droits, droits élémentaires, respect, responsabilité,...*

#### 4.2.2.4. Soeverein

Een laatste knooppunt in het overheidsdiscours is ‘soeverein’. Volgens het regeringsdiscours is Congo een soeverein land, waarover de regering regeert zonder dat het van buitenaf wordt beïnvloed. De rebellie van het CNDP bedreigt deze soevereiniteit, maar de regering heeft de hulp nodig van de Monuc om deze bedreiging in te dammen en te neutraliseren. Ondanks deze afhankelijkheidsrelatie ten aanzien van de internationale gemeenschap, toont de regering zich krachtig en niet onderdanig. De regering is zelfs in staat om de VN-vredesmissie terecht te wijzen: *“Chikez Diemu s’est notamment interrogé sur le rôle et le mandat de la Monuc en RDC. Il a aussi parlé de la complaisance de la communauté internationale vis-à-vis de Laurent Nkunda.”*<sup>226</sup> En net omdat Congo een soevereine staat is, verdient het niet op eenzelfde manier te worden behandeld

---

<sup>223</sup> Le Potentiel, ‘Le gouvernement demande à la Monuc d’imposer la paix au Nord-Kivu’, 9 september 2008

<sup>224</sup> Le Potentiel, ‘Nord-Kivu: le président Joseph Kabila en visite de travail à Goma’, 15 september 2009

<sup>225</sup> Le Potentiel, ‘Nord-Kivu: des vivres du gouvernement pour les déplacés de Kibumba, Kalengera et Rutshuru’, 22 september 2008

<sup>226</sup> Le Potentiel, ‘A propos de la situation sécuritaire dans l’Est de le RDC: La Monuc s’en tient au mandat lui confié par le Conseil de sécurité’, 6 september 2008

door de internationale gemeenschap als het CNDP: “*Puis, il [Denis Kalume Numbi] a estimé que le gouvernement de la RDC ne devrait pas être mis sur le même pied d’égalité que le CNDP sur le terrain, par la Communauté internationale.*”<sup>227</sup>

De relatie tot de internationale gemeenschap wijst eigenlijk al op een dislocatie in het regeringsdiscours, aangezien de realiteit botst met het discours rond soevereiniteit, dat onafhankelijkheid suggereert. We merken op dat soevereiniteit zowel als een gegeven wordt opgevat (“de regering is soeverein”), als iets waarnaar moet worden gestreefd (“herstel van de nationale soevereiniteit”). In het eerste geval wordt gewag gemaakt van ongebondenheid bij het nemen van beslissingen, in het tweede gaat het eerder om het staatsgezag over het grondgebied. De geprivilegieerde betekenaar is hier *souverain*. Veelvoorkomende woorden die dit knooppunt ondersteunen zijn onder meer *souveraineté nationale* en *intégrité territoriale* - beiden worden dikwijls samen vermeld - en *autorité de l’Etat*.

#### 4.2.3. Knooppunten in het regeringsdiscours in casus 2

##### 4.2.3.1. Vrede

Nog steeds verwijst het knooppunt vrede naar het einddoel van de regeringsinspanningen, maar in het bijzonder naar de normalisering van de diplomatieke relaties met Rwanda. In deze casus komen niet alleen Congolese, maar ook Rwandese regeringsleden aan het woord. De reden voor deze diplomatieke normalisering tussen beide landen “*retirait tout prétexte à beaucoup de gens qui profitaient de l’incommunicabilité avec le Rwanda pour s’agiter.*”<sup>228</sup> Deze diplomatieke verzoening is “*le fruit d’efforts récents, intenses et sincères - diplomatiques, militaires et autres - de la part de divers acteurs*”<sup>229</sup>, het geeft “*de la substance au Protocole de ‘Non agression et de défense mutuelle’.*”<sup>230</sup>

De gezamenlijk militaire operatie Umoja Wetu, die voortkomt uit de normalisering van de diplomatieke relaties, heeft vrede en stabiliteit als einddoel. Dit is voordelig voor beide landen.

---

<sup>227</sup> Le Potentiel, ‘Le gouvernement demande à la Monuc d’imposer la paix au Nord-Kivu’, 9 september 2008

<sup>228</sup> Le Potentiel, ‘Au sujet du Plan Sarkozy. Lambert Mende: “Le gouvernement ne répond pas aux questions qui ne sont pas posées”’, 21 januari 2009

<sup>229</sup> Le Potentiel, ‘Entrée des troupes rwandaises en RDC. Cacophonie au sein des institutions’, 22 januari 2009

<sup>230</sup> Le Potentiel, ‘Protocole de “Non agression et de Défense mutuelle” Kigali et Kinshasa face au destin des Grands Lacs’, 23 januari 2009

Deze wens wordt uitdrukkelijk door beide regeringen te kennen gegeven. Volgens de Rwandese minister van informatie, Louise Mushikiwabo beoogt de operatie om “*la paix et la stabilité dans le région*”<sup>231</sup> terug te brengen. President Joseph Kabila laat weten dat “*notre objectif dans le Nord et le Sud-Kivu, c’est la paix, la sécurité et la stabilité.*”<sup>232</sup> Dit opteren voor de militaire weg naar de vrede staat echter haaks op het overheidsdiscours uit casus 1, waar de voorkeur werd gegeven aan onderhandelingen.

Gedurende de gezamenlijke militaire operaties maakte het bondgenootschap gretig gebruik van de diensten van voormalig CNDP-officier Bosco Ntaganda, die door het International Strafhof wordt beschuldigd van, onder meer, misdaden tegen menselijkheid. Dergelijk opportunisme van de Congolese regering werd niet gesmaakt door de bevolking en brengt een dislocatie aan de oppervlakte. Op de vraag, tijdens een persconferentie, of hij de voorrang geeft aan internationale justitie of vrede, stabiliteit en veiligheid, antwoordde president Joseph Kabila “*Le choix est clair pour moi dans ce sens, pour le moment. Toute autre option, qu’elle vienne de la communauté internationale ou d’ailleurs, est à écarter.*”<sup>233</sup> De president suggereert hiermee dat gerechtigheid geheel los staat van de vrede. Bovendien wordt ook de internationale justitie afgewimpeld als bemoeizucht van de internationale gemeenschap. Opnieuw is *paix* lang niet het enige woord waarmee de vredelievendheid van de Congolese regering wordt aangeduid. Andere woorden verwijzen evengoed naar deze vredeswens, waaronder *mutuel, normalisation, relations diplomatiques, ramener of retour de la stabilité, sécurité, paix durable, en développement*. Deze vredelievendheid geldt alleen voor de relatie tussen Congo en Rwanda. Uiteraard getuigt de houding van beide staten ten aanzien van de rebellenbewegingen echter van het omgekeerde. De regering kiest hier uitdrukkelijk voor de militaire weg naar de vrede. Deze militaire optie wordt hier omschreven als *traque des FDLR, opérations militaires* en de rebellen zullen niet worden bevochten, maar geneutraliseerd.

#### **4.2.3.2. Macht**

In casus 2 verwijst het knooppunt ‘macht’ opnieuw naar de hoedanigheid van de regeringsinspanningen. Het overheidsdiscours wijst hiermee op zijn eigen bekwaamheid omtrent de

---

<sup>231</sup> Le Potentiel, ‘Entrée des troupes rwandaises en RDC. Cacophonie au sein des institutions’, 22 januari 2009

<sup>232</sup> Le Potentiel, ‘J. Kabila: “Les troupes rwandaises quittent la RDC fin février au plus tard”’, 2 februari 2009

<sup>233</sup> Le Potentiel, ‘J. Kabila: “Les troupes rwandaises quittent la RDC fin février au plus tard”’, 2 februari 2009



goede organisatie en de controle die de Congolese overheid meent te hebben tijdens de operatie. Bij het begin van de Rwandese inval, verklaart regeringswoordvoerder en minister van communicatie Lambert Mende dat “*nous avons lancé une invitation à l’armée rwandaise qui est venue avec des officiers de renseignements. C’est ça leur mandat. C’est une opération menée conjointement par les FARDC appuyées par la Monuc.*”<sup>234</sup> Het moge duidelijk zijn dat de minister de aanwezigheid van Rwandese troepen aanvaardbaar wil maken en wil de bevolking geruststellen. *Invitation* en *officiers de renseignements* met een *mandat* lijken deze inval een minder agressieve bijklank te moeten geven. Het ganse gebeuren zou, volgens de regeringswoordvoerder, de steun van de Monuc genieten, een neutrale en bemiddelende kracht. De Congolese regering krijgt echter al gauw af te rekenen met kritiek omwille van het controversiële karakter van een bondgenootschap met een (voormalige) aartsvijand en het volkomen gebrek aan transparantie waarin deze alliantie werd gesmeed. De Congolese regering toont begrip voor de bezorgdheid van zijn bevolking, maar laat de noodzaak aan een doortastende oplossing primeren, want “*C’est une décision difficile, mais il fallait une solution exceptionnelle.*”<sup>235</sup>

De regering laat zich duidelijk niet van zijn stuk brengen door de argwaan bij de bevolking. Deze zelfverzekerdheid, wordt onder meer weerspiegeld door minister Mende die stelt dat “*Le gouvernement de la République démocratique du Congo se dit satisfait de premiers résultats des opérations militaires initiées dans l’Est de la RDC.*”<sup>236</sup> De dislocatie die het regeringsdiscours hier bedreigt, door het gebrek aan transparantie en het ondemocratische karakter van de besluitvorming, wordt door opgelost door de mythe van de uitzonderlijkheid van deze beslissing. Hiermee lijkt de regering zijn legitimiteit of, anders gezegd, het vertrouwen van de bevolking in zijn regering, te willen herstellen. De geprivilegieerde betekenaar is ook in casus 2 *pouvoir*. Het verwijst opnieuw naar enerzijds de centrale macht in Kinshasa, maar tevens op zijn vermogen, bekwaamheid en zijn bij machte zijn om iets te ondernemen. Formuleringen die dit knooppunt ondersteunen zijn *avancer*, *avancement*, *capable*, *capacité* en *décision exceptionnelle*. Verder wijzen gebeurtenissen als het overleg van de regering met zijn partners over de samenwerking en de concrete uitvoering ervan op een goede voorbereiding van de operatie en dus op de bekwaamheid van de regering.

#### 4.2.3.3. Verantwoordelijk

---

<sup>234</sup> Le Potentiel, ‘Traque des FDLR. Entrée des troupes rwandaises au Kivu: Kinshasa piégé’, 21 januari 2009

<sup>235</sup> Le Potentiel, ‘J. Kabila: “Les troupes rwandaises quittent la RDC fin février au plus tard”’, 2 februari 2009

<sup>236</sup> Le Potentiel, ‘Le gouvernement satisfait de premiers résultats sur terrain’, 10 februari 2009

Opnieuw verwijst het knooppunt ‘verantwoordelijk’ in het regeringsdiscours naar het waarom van de inspanningen. De regering lijkt de bevolking te willen overtuigen dat het niet onbezonnen te werk is gegaan door de beslissing om met Rwanda samen te werken. Deze samenwerking lijkt in geen geval gepercipieerd te mogen worden als een bedreiging, als een herhaling van de invallen in de tweede helft van de jaren 1990. Daar waar het knooppunt ‘machtig’ verwijst naar de uitzonderlijkheid van de ondemocratische en opake besluitvorming, benadrukt het knooppunt ‘verantwoordelijk’ de voorrang van de resultaten op de risico’s van de gezamenlijke operaties.

Een eerste voorbeeld van deze regeringsinspanningen zijn de onderhandelingen met Rwanda. Volgens minister Lambert Mende voert de Congolese regering voortdurend gesprekken met het buurland. Het resultaat hiervan is de normalisering van de diplomatieke relaties tussen beide landen, hetwelk op zijn beurt zal toelaten *“d’assécher la mare dans laquelle se battaient toutes ces aventures militaro-identitaires.”*<sup>237</sup> Later wordt ook aangehaald dat de Congolese regering en zijn partners *“échangent depuis le dimanche 25 janvier à Goma sur l’intégration des troupes du CNDP et du PARECO au sein des FARDC.”*<sup>238</sup> De regering lijkt hiermee te suggereren dat de integratie van de verschillende milities in het reguliere leger, deze laatstgenoemde zal versterken. De waarschijnlijkheid van een spoedige uitweg uit het conflict lijkt hierdoor groter.

Wat betreft de jacht op de FDLR, laat president Kabila in een persconferentie weten dat in een beginstadium van de gezamenlijke operatie reeds positieve resultaten geboekt zijn. Ongetwijfeld ondersteunt deze bewering de juiste inschatting van de regering om over te gaan tot een samenwerking met Rwanda, precies omwille van de efficiëntie op het terrein. Daarnaast stelt president Kabila de Congolese bevolking gerust door aan te tonen dat de Rwandese troepen geen bedreiging (meer) vormen. Volgens de staatschef *“les FDLR sont à 3 à 4.000 combattants, femmes et enfants. La bonne nouvelle à leur sujet est que, depuis le début des opérations au Nord-Kivu, 1.000 à 1.200 d’entre eux sont candidats au retour au Rwanda.”*<sup>239</sup> De boodschap is hier dat alles volgens plan verloopt. Bovendien zullen beide landen baat hebben bij dit samenwerkingsdebuut. Er is dus sprake van wederkerigheid, want *“Les Rwandais nous reprochaient d’avoir accorder des*

---

<sup>237</sup> Le Potentiel, ‘Au sujet du Plan Sarkozy. Lambert Mende: “Le gouvernement ne répond pas aux questions qui ne sont pas posées”’, 21 januari 2009

<sup>238</sup> Le Potentiel, ‘Adoption du programme d’intégration des troupes du CNDP au sein des FARDC’, 27 januari 2009

<sup>239</sup> Le Potentiel, ‘J. Kabila: “Les troupes rwandaises quittent la RDC fin février au plus tard”’, 2 februari 2009

*facilités à ces rebelles rwandais qui ont sanctuarisé une partie de notre territoire à l'Est pour menacer leur gouvernement. Et nous reprochions aux voisins rwandais d'avoir donné des moyens à la rébellion de Laurent Nkunda et autres pour menacer la stabilité de nos institutions.*"<sup>240</sup> De erkenning dat de Rwandezen Congo ook wat te verwijten hadden in hun jarenlange gespannen relatie, komt over als een schulderkenning die aldus van verantwoordelijkheid getuigt. Door het voorwendsel voor een Rwandese inval weg te nemen, wordt ook de Rwandese bedreiging ongedaan gemaakt. Ook het voorzien van amnestie voor rebellen, die de wapens neerleggen, is een blijk van verantwoordelijkheid. Wat deze amnestie betreft, benadrukt minister van buitenlandse zaken, Raymond Tshibanda, dat "*le gouvernement de la République est un gouvernement responsable.*"<sup>241</sup>

Ter gelegenheid van een incident, waarbij het Congolese leger zich schuldig bevonden zou hebben aan het molesteren van de Congolese bevolking, verklaart FARDC-woordvoerder kapitein Amuli Olivier "*ne pas être au courant de cette situation.*"<sup>242</sup> Door de belofte dit dossier op te volgen komt de regering tegemoet aan de verzuchtingen van de bevolking en neemt het zijn verantwoordelijkheid op. De legerleiding gaat niet in discussie om het waarachtige karakter van deze beweringen te betwisten; het tracht niet zijn verantwoordelijkheid te ontlopen. De geprivilegieerde betekenaar, zoals die in deze artikels naar voor komt, is *responsable*. Woorden die op de verantwoordelijkheid wijzen of die de gerichtheid op de resultaten benadrukken zijn *satisfait* en *résultat atteint/obtenu/positifs, contrôle* en *contrôler* maar ook *bilatérale, défense mutuelle, assistance mutuelle, coopération...*

#### **4.2.3.4. Soeverein**

Uit de berichtgeving van casus 2 bleek meer dan eens de grote angst van de Congolese bevolking voor de zogenaamde balkanisering van hun land. Dit wil zeggen dat regionale machten als Rwanda en Oeganda, met de goedkeuring van de internationale gemeenschap, stukken van Congo zouden veroveren en aanhechten. Congo heeft namelijk de natuurlijke rijkdommen die deze landen ontberen en vormt bovendien een gemakkelijke prooi. Deze angst, of die nu gegrond is of niet, leeft duidelijk bij de Congolese bevolking. Dit zet de regeringsleden aan om de bevolking te sussen en de

---

<sup>240</sup> Le Potentiel, 'Au sujet du Plan Sarkozy. Lambert Mende: "Le gouvernement ne répond pas aux questions qui ne sont pas posées"', 21 januari 2009

<sup>241</sup> Le Potentiel, 'S'adressant aux leaders des groupes armés à Goma. Raymond Tshibanda rassure: "Le processus de l'amnistie est en cours"', 2 februari 2009

<sup>242</sup> Le Potentiel, 'Minova: la population déplore les tracasseries des FARDC', 7 februari 2009

soevereiniteit van het land te benadrukken. Daags na de inval van de Rwandese troepen, tracht minister Lambert Mende de gemoederen te bedaren door te wijzen op “*l’intangibilité des frontières de la Rdc*”<sup>243</sup>, die geen enkele Congolees ter discussie stelt. Het verbeteren van de relaties met Rwanda kan volgens de minister enkel plaatsvinden “*dans le respect strict de la souveraineté de chaque état.*”<sup>244</sup> Om te anticiperen op de bezorgdheid van de bevolking, verklaart Louise Mushikiwabo, de Rwandese minister van buitenlandse zaken aan het persagentschap Reuters dat “*Toutes les forces sont sous le commandement de l’armée congolaise.*”<sup>245</sup> Tijdens een persconferentie verzekert president Kabila geen “*pressions de la part de qui que ce soit*”<sup>246</sup> te hebben ondergaan om tot deze operaties over te gaan, tenzij de “*pression de la population à l’Est du pays.*”<sup>247</sup> Wat de president hier precies mee bedoeld is echter onduidelijk.

Aangezien Congo een “*pays indépendant et souverain*”<sup>248</sup> is kan het land, volgens president Kabila, niet worden gedwongen om gehoor te geven aan het aanhoudingsbevel voor generaal Bosco Ntaganda van het Internationaal Strafhof. Het gaat immers om het “*choisir entre la justice internationale et la paix, la sécurité et la stabilité ‘dans l’immédiat’ au Kivu.*”<sup>249</sup> Dat ook Rwanda niet kan doen wat het wilt, maakt Congolees minister van buitenlandse zaken Alexis Tshambwe Mwamba duidelijk, want “*Nkunda étant un citoyen congolais, il sera extradé.*”<sup>250</sup> Bovendien zal het Congolese leger, volgens minister Lambert Mende, na de terugtocht van het Rwandese leger, zijn gezag over het ganse nationale grondgebied laten gelden. Opnieuw lijkt soeverein hier de dubbele betekenis te hebben van ongebonden beleidsvoering enerzijds en staatsgezag over het grondgebied anderzijds. Net zoals in casus 1 is *souverain* de bevoorrechte betekenaar in de artikels. Dit wordt ondersteund door onder meer *souveraineté nationale* en *intégrité territoriale, indépendant, instaurer l’autorité d’Etat.*

---

<sup>243</sup> Le Potentiel, “‘Plan Sarkozy’: Lokondo, Mende, Lumbala... réagissent”, 21 januari 2009

<sup>244</sup> Le Potentiel, “‘Plan Sarkozy’: Lokondo, Mende, Lumbala... réagissent”, 21 januari 2009

<sup>245</sup> Le Potentiel, ‘Entrée des troupes rwandaises en RDC. Cacophonie au sein des institutions’, 22 januari 2009

<sup>246</sup> Le Potentiel, ‘J. Kabila: “Les troupes rwandaises quittent la RDC fin février au plus tard”’, 2 februari 2009

<sup>247</sup> Le Potentiel, ‘J. Kabila: “Les troupes rwandaises quittent la RDC fin février au plus tard”’, 2 februari 2009

<sup>248</sup> Le Potentiel, ‘J. Kabila: “Les troupes rwandaises quittent la RDC fin février au plus tard”’, 2 februari 2009

<sup>249</sup> Le Potentiel, ‘J. Kabila: “Les troupes rwandaises quittent la RDC fin février au plus tard”’, 2 februari 2009

<sup>250</sup> Le Potentiel, ‘L’opération militaire conjointe se déroule sans drame humanitaire dans l’Est’, 11 februari 2009

#### 4.2.4. Besluit: hegemonisch project van de Congolese regering

In tegenstelling tot de veralgemeende gang van zaken in het Congolese medialandschap, laat *Le Potentiel* relatief weinig ruimte aan het regeringsdiscours. In het gereconstrueerde regeringsdiscours hebben we vier knooppunten aangetroffen die dit discours stabiliteit verlenen. We noemden deze geprivilegieerde betekenaars ‘vrede’, ‘machtig’, ‘verantwoordelijk’ en ‘soeverein’. In beide casussen werden deze vier categorieën aangetroffen. En hoewel deze grotendeels overeenkomen, zijn er toch soms kleinere accentverschuivingen, soms opvallende veranderingen merkbaar.

Wat betreft het knooppunt ‘vrede’, toont het regeringsdiscours in casus 1 zich afkerig voor geweld en verkiest het de vredelievende weg van onderhandelingen. De regering noemt de herneming van het geweld een gebeurlijk incident, een kleine afwijking van het onderhandelingspad. Het regeringsdiscours gooit het in casus 2 over een volledig andere boeg. De nadruk wordt er gelegd op de normalisering van de diplomatieke relaties met Rwanda en op resolute de keuze om de rebellengroepen te neutraliseren met militaire middelen. Het knooppunt ‘machtig’ verwijst in beide gevallen naar de hoedanigheid van de overheidsinspanningen. In casus 1 noemt de regering zichzelf bekwaam om de hernomen vijandelijkheden in de kiem te smoren en het dialoog opnieuw aan te zwingelen. In casus 2 benadrukt de regering dat ze, in deze controversiële samenwerking met Rwanda, alles onder controle heeft. De kritiek op het volkomen gebrek aan transparantie wimpelt de regering af door te wijzen op de uitzonderlijke, maar noodzakelijke beslissing om de Rwandese troepen op Congolees grondgebied toe te laten.

Het knooppunt ‘verantwoordelijk’ benadrukt het waarom van de overheidsinspanningen. In casus 1 komt de regering vooral over als plichtbewust en empathisch ten aanzien van de bevolking. In casus 2 wordt de gezamenlijke militaire operatie verantwoord op basis van de efficiëntie: reeds vroeg worden resultaten geboekt. ‘Soeverein’ verwijst in de beide casussen naar de ongebondenheid van de regering om beslissingen te nemen, de onwil om te zwichten voor druk, maar ook naar het staatsgezag over het grondgebied. In casus 1 toont de regering zich onafhankelijk van de Monuc, in casus 2 gaat het om de afwezigheid van Rwandese (en andere buitenlandse) druk en om het geen gehoor geven aan het Internationaal Strafhof. Casus 1 focust op de bedreiging van het territoriale gezag door het CNDP, terwijl het in casus 2 voornamelijk gaat over het respecteren van het Congolese grondgebied door Rwanda.

De vier knooppunten vertonen onderling een zekere samenhang en lijken af en toe zelfs te overlappen. Met elke knooppunt lijkt de Congolese regering immers zijn relatie met de bevolking te willen bestendigen. Door zijn beleid te verantwoorden, wil de regering het vertrouwen van de bevolking versterken. Met een geruststellende toon anticipeert de regering op de argwaan van de bevolking. Deze vier knooppunten kunnen gezien worden binnen de context van de democratisering van het land - een proces dat sinds 2003 aan de gang is. De officiële naam van land, Democratische Republiek Congo, geeft reeds de gehechtheid aan van het land aan de democratie. Niettemin werden relatief weinig expliciete vermeldingen van *démocratie* of *démocratique* aangetroffen in het regeringsdiscours. De verkiezingen van 2006 verlenen de huidige regering zijn legitimiteit, zowel ten aanzien van de bevolking als van de internationale gemeenschap. Niettemin dient deze legitimiteit, en hiermee de geloofwaardigheid, voortdurend te worden herbevestigd. Het hegemonische project van de Congolese regering menen we te moeten situeren binnen de context van de democratisering. Of de Congolese regering er ook effectief in slaagt om zijn hegemonisch project te naturaliseren, zal blijken uit het volgende onderdeel.

#### 4.2.5. *Het ideologisch discours van Le Potentiel: Casus 1*

In het volgende onderdeel onderzoeken we de houding die *Le Potentiel* zich aanmeet tegenover het regeringsdiscours. Dit zal ons toelaten te beoordelen in welke mate het hegemonisch project van de Congolese overheid geslaagd is in zijn opzet; namelijk het zich als vanzelfsprekend doen aanvaarden. Naast regeringswoordvoerders, laat *Le Potentiel* vooral stemmen van de civiele samenleving aan het woord, evenals vertegenwoordigers van lokale administraties, ooggetuigen, burgers, de politieke oppositie, de internationale gemeenschap en zelfs rebellen.

##### 4.2.5.1. **Vrede**

Net zoals de Congolese regering is *Le Potentiel* voorstander van vrede, als de eindbestemming van alle politieke inspanningen. Over hoe deze vrede - die bovendien, zoals vaak wordt beklemtoond, het liefst duurzaam is - moet worden bereikt, bestaat evenwel geen eensgezindheid in de artikels. In de berichtgeving komt het dilemma op de voorgrond omtrent het bereiken van de vrede via vredesonderhandelingen of door een militaire zege. Volgens sommigen kan men alleen via onderhandelingen en dialoog tot een duurzame vrede komen: “*la paix en passant par des moyens*

*pacifiques*”<sup>251</sup> want “*On ne peut pas faire la paix sans respecter l’accord signé.*”<sup>252</sup> Daarom is het belangrijk dat het vredesproces voortduurt en dat alle betrokkenen de bepalingen respecteren. De onderhandeling worden enerzijds geassocieerd met “*des négociations intercongolaises sincères*”<sup>253</sup> en anderzijds met “*des discussions de fond avec le Rwanda et l’Ouganda.*”<sup>254</sup> Het betreft dus een binnen- en een buitenlandse vrede. Het moet, met andere woorden, een “*Un dialogue global et inclusif*”<sup>255</sup> zijn. Om deze conflictbenadering langs de vreedzame weg ingang te doen vinden bij de bevolking worden bovendien zelfs sensibilisatie-campagnes opgezet. Het zijn “*Les activistes de la Société civile [qui] poursuivent la campagne de vulgarisation*”<sup>256</sup>, omdat “*le Programme Amani n’est pas bien connu dans tous les coins et recoins de la province du Nord-Kivu et Sud-Kivu.*”<sup>257</sup> Vanuit deze visie worden onderhandelingen met een duurzame vrede geassocieerd.

Aansluitend hierbij, pleit *Le Potentiel* voor verdraagzaamheid op het maatschappelijke niveau. Er moet komaf gemaakt worden met de zogenaamde haatdiscours omdat die “*tout rêve d’une démocratie interne et d’une démocratisation de la région*”<sup>258</sup> bedreigen. Er moet een gemeenschap van solidaire landen worden ontwikkeld, “*prospères, ouverts aux uns et aux autres dans un espace politique, économique, social, culturel et spirituel de prospérité et de progrès humain.*”<sup>259</sup> Ook de burger kan zijn steentje bijdragen aan de opbouw van een tolerante en multiculturele samenleving. Net zoals in de onderhandeling, mag niemand in de samenleving gemarginaliseerd worden. Er wordt met de vinger gewezen naar de politieke klasse die de etnische tegenstelling manipuleert. Opiniemaker professor Biyoya meent dat “*Nous devons également comprendre que les rivalités politiques sont en déphasage réel avec un vrai mouvement de société qui ne s’insère pas dans la dynamique conflictuelle exploitée par les médias.*”<sup>260</sup>

---

<sup>251</sup> Le Potentiel, ‘Nord-Kivu: Des veuves de soldats de Goma manifestent contre la reprise des combats au Kivu’, 23 september 2008

<sup>252</sup> Le Potentiel, ‘Après les affrontements du week-end: Le calme revient à Kalehe et Masisi’, 10 september 2008

<sup>253</sup> Le Potentiel, ‘L’Est de la RDC: en finir avec une guerre absurde et honteuse’, 10 september 2008

<sup>254</sup> Le Potentiel, ‘L’Est de la RDC: en finir avec une guerre absurde et honteuse’, 10 september 2008

<sup>255</sup> Le Potentiel, ‘Nord-Kivu: Des veuves de soldats de Goma manifestent contre la reprise des combats au Kivu’, 23 september 2008

<sup>256</sup> Le Potentiel, ‘Poursuite de la campagne de vulgarisation du Programme Amani’, 9 september 2008

<sup>257</sup> Le Potentiel, ‘Poursuite de la campagne de vulgarisation du Programme Amani’, 9 september 2008

<sup>258</sup> Le Potentiel, ‘Guerre du Kivu: feu vert de Kagame à Nkunda’, 10 september 2008

<sup>259</sup> Le Potentiel, ‘Guerre du Kivu: feu vert de Kagame à Nkunda’, 10 september 2008

<sup>260</sup> Le Potentiel, ‘Philippe Biyoya: “Si nous voulons être forts, nous devons développer une politique de cohésion”’, 22 september 2008

Andere maatschappelijke stemmen geven daarentegen de voorkeur aan de militaire weg naar de vrede, omdat “*La paix au Nord-Kivu doit s’obtenir par la force.*”<sup>261</sup> De onderhandelingen hebben volgens deze visie alle geloofwaardig verloren. De regering wordt verzocht om te investeren “*dans l’armée pour étendre l’autorité de l’Etat sur l’ensemble du pays.*”<sup>262</sup> Het blijft echter onduidelijk waarom dit precies wordt gedacht. Net zoals in het regeringsdiscours, is *paix* de geprivilegieerde betekenaar. Dit knooppunt ondersteund door veelvoorkomende woorden als *négociations, pourparlers diplomatiques, dialogues intercongolaises* en/of *inter rwandaises, réconciliation, dialogue, tolérance, respect mutuel,...*

#### 4.2.5.2. Macht

Volgens *Le Potentiel* voorziet de wetgeving in een normaal functionerende democratie in inspraakmechanismen voor de burger omtrent het regeringsbeleid. Op die manier wordt de macht van de regering binnen de perken gehouden. In Congo blijkt dit vaak niet het geval. De Congolese bevolking heeft volgens de krant het gevoel dat boven hun hoofden wordt beslist. De regering trekt alle macht naar zich toe en laat geen inspraak meer bij de bevolking. Het gebrek aan transparantie in het beleid is schrijnend.

Het volk uit zijn ongenoegen ten aanzien van de herneming van het geweld door de regering te ridiculiseren en door te protesteren. Dit protest uit zich in straatmanifestaties en open brieven gericht aan de regering. In Bukavu, net zoals in Kisangani en in Kinshasa “*(...), les étudiants ont tenu à exprimer leur mécontentement face à la reprise des hostilités entre les Nkundistes et l’armée nationale. (...) Une marche pacifique de protestation a eu lieu hier mercredi 17 septembre 2008.*”<sup>263</sup> Voor deze studenten is de herneming van de vijandelijkheden eerder een bewijs van de onbekwaamheid van de regering (en dus geen incident, waarvan de regering gewaagt). Ook het gebrek aan daadkracht van de Monuc wordt onder vuur genomen. Zo wordt er midden september voor de militaire basis van de Monuc in Kinshasa gemanifesteerd, omdat “*La Monuc ne remplit pas sa mission d’imposition de paix en RDC. Elle soutient Laurent Nkunda, un rebelle.*”<sup>264</sup> Niet veel

---

<sup>261</sup> Le Potentiel, ‘Après les affrontements du week-end: le calme revient à Kalehe et Masisi’, 10 september 2008

<sup>262</sup> Le Potentiel, ‘Après les affrontements du week-end: le calme revient à Kalehe et Masisi’, 10 september 2008

<sup>263</sup> Le Potentiel, ‘Insécurité généralisée à l’Est: Les étudiants protestent contre la reprise des hostilités’, 18 september 2008

<sup>264</sup> Le Potentiel, ‘Bye Monuc, et après?’, 19 september 2008



later wordt in Goma geprotesteerd door weduwen van gesneuvelde soldaten om “*exprimer leur mécontentement au sujet de la reprise des hostilités.*”<sup>265</sup> De soldatenvrouwen verwijten de overheid onbekwaamheid in het aanpakken van het CNDP.

Het ongenoegen van het volk drukt tevens een nood aan democratisering uit. De eigenzinnigheid van de Congolese regering, zet vaak kwaad bloed bij de bevolking. Het gebrek aan inspraak doet vragen rijzen omtrent het functioneren van het parlement en de media. Volgens *Le Potentiel* slaagt de regering er niet in “*de donner un sens réel aux élections de 2006.*”<sup>266</sup> De legitimiteit van de zetelende regering wordt openlijk in vraag gesteld. Dat de regering geen echte oppositie meer duldt, blijkt onder meer uit de machiavellistische manier waarop voormalig oppositieleider Jean-Pierre Bemba uit het land werd weggejaagd. Ook de democratische mechanismen werken niet naar behoren: “*le dysfonctionnement de l’Exécutif a contaminé le Parlement qui n’ose plus exercer ses prérogatives constitutionnelles de contrôle et surtout de sanction.*”<sup>267</sup> Voor de commentator is het, vanuit dat opzicht, niet meer dan logisch dat de oppositie gewapenderhand wordt gevoerd, zoals Laurent Nkunda doet. Kabila’s regime zou zelfs dictatoriale trekjes vertonen. Er is slechts één uitweg uit deze crisis, en dat is “*la démocratisations réelle, profonde et totale du pays*”<sup>268</sup> want “*notre pire ennemi, c’est la corruption à Kinshasa.*”<sup>269</sup> Deze nood aan democratisering sluit aan bij de veronderstelling dat het regeringsdiscours geplaastst moet worden binnen de context van de democratisering van het land sinds 2003 en de verkiezingen in 2006.

De Congolese bevolking heeft ook behoefte aan sterk leiderschap “*pour susciter la mobilisation nationale et nouvelles énergies populaires nécessaires.*”<sup>270</sup> *Le Potentiel* stelt de verstrengeling van politieke en economische belangen aan de kaak. De Congolese bevolking wordt namelijk gegijzeld door een vicieuze cirkel “*pour des ambitions politiques et des intérêts économiques particuliers et étrangers.*”<sup>271</sup> Volgens professor Biyoya is een regering die haar beleid wil doorvoeren, de

---

<sup>265</sup> Le Potentiel, ‘Nord-Kivu: Des veuves de soldats de Goma manifestent contre la reprise des combats au Kivu’, 23 september 2008

<sup>266</sup> Le Potentiel, ‘Paix et sécurité: Armée républicaine, une nécessité’, 9 september 2008

<sup>267</sup> Le Potentiel, ‘Joseph Kabila dit que Rwanda est derrière Nkunda’, 29 september 2008

<sup>268</sup> Le Potentiel, ‘L’Est de la RDC: en finir avec une guerre absurde et honteuse’, 10 september 2008

<sup>269</sup> Le Potentiel, ‘Le député Kiaviro: “Nous sommes en guerre. Notre pire ennemi, c’est la corruption à Kinshasa”’, 11 september 2008

<sup>270</sup> Le Potentiel, ‘Kivu: la guerre d’usure’, 20 september 2008

<sup>271</sup> Le Potentiel, ‘Kivu: la guerre d’usure’, 20 september 2008

territoriale integriteit wil herstellen en de grenzen wil beveiligen, “*ce gouvernement qui prend les choses en main. Il ne s’en remet à personne.*”<sup>272</sup> De *pouvoir* van de regering wordt door *Le Potentiel* gelijkgesteld met *incapable, complice, corrompu, incompetent, politique du mensonge et de la roublardise*.

#### 4.2.5.3. Verantwoordelijk

Het gegeven dat de herneming van de vijandelijkheden in eerste instantie de plaatselijke bevolking treft, doet twijfel rijzen over het verantwoordelijkheidsgevoel van de regering. We wezen er eerder al op dat *Le Potentiel* niet uitsluit dat de verantwoordelijkheid voor de hernomen vijandelijkheden bij de regeringstroepen ligt. Daarnaast lijdt de plaatselijke bevolking het meest onder de vijandelijkheden, op een directe of een indirecte manier. Verschillende voorbeelden illustreren dit. Zo is er in de eerste plaats de paniek, die aangeeft dat het geruststellende discours van de regering zijn doel mist. Een inwoner uit de streek rond Kanombe getuigt dat de voortzetting van de schermutselingen “*un mouvement de panique dans les populations riveraines des localités sur l’axe Rumangabo-Rubare*”<sup>273</sup> hebben veroorzaakt. De Monuc-woordvoester, Sylvie van den Wildenberg, bevestigt dit en spreekt van “*immenses craintes.*”<sup>274</sup> Monuc-luitenant-kolonel Jean-Paul Dietrich gewaagt van het eraan gerelateerde probleem: “*les rumeurs, l’agitation et la colère au sein de la population.*”<sup>275</sup>

Dat de regering zijn verantwoordelijkheid niet opneemt, blijkt ook uit de onthemingen. Er is sprake van twee soorten: “*Les habitants ainsi que les déplacés de derniers affrontement.*”<sup>276</sup> Aangezien het geweld vanaf eind augustus 2008 regelmatig de kop opsteekt om dan weer even te verdwijnen, blijft de situatie hoogst precair en lijkt terugkeren naar huis voorlopig geen optie. De regering maakt van de veiligheid van de bevolking geen punt; meer nog, ze draagt er zelf toe bij. De grote toename van het aantal ontheemden zorgt bovendien voor “*de difficultés pour accéder aux sinistrés.*”<sup>277</sup> Er

---

<sup>272</sup> Le Potentiel, ‘Philippe Biyoya: “Si nous voulons être forts, nous devons développer une politique de cohésion”, 22 september 2008

<sup>273</sup> Le Potentiel, ‘Les FARDC et le CNDP s’affrontent à Rutshuru’, 29 augustus 2008

<sup>274</sup> Le Potentiel, ‘En dépit de la reprise de combats à l’Est: La Monuc confirme le lancement du plan de désengagement’, 4 september 2008

<sup>275</sup> Le Potentiel, ‘Affrontements armés au Nord-Kivu: plus de 60.000 déplacés’, 15 september 2008

<sup>276</sup> Le Potentiel, ‘Masisi: calme précaire, situation humanitaire préoccupante’, 20 september 2008

<sup>277</sup> Le Potentiel, ‘Dégradation de la situation humanitaire au Kivu’, 20 september 2008

wordt gesproken van duizenden tot honderdduizenden nieuwe vluchtelingen die “*vivent dans des conditions déplorables.*”<sup>278</sup> Commentatoren beweren dat de regering het klimaat van onveiligheid zelf heeft gecreëerd door telkens weer voor de militaire optie te kiezen. Jammer genoeg “*ses offensives contre la rébellion n’obéissent à aucune stratégie militaire menée avec génie.*”<sup>279</sup>

Een onrechtstreeks gevolg van het hernomen geweld is honger. Het geweld laat de bevolking niet meer toe de akkers te bewerken, waardoor het niet meer in eigen levensonderhoud kan voorzien. Volgens Mashako Mamba, coördinator van de humanitaire commissie van het Programme Amani, “*les provinces du Nord et du Sud-Kivu ont perdu 6 saisons culturales.*”<sup>280</sup> De huidige situatie brengt veel risico’s met zich mee voor de kinderen en vrouwen. Daarnaast worden door de afwezigheid van de bevolking dat landbouwarealen doorverkocht aan derden. Volgens de Congolese Hutu-gemeenschap bezondigen invloedrijke leden van het Programme Amani zich “*à la vente à vil prix de champs des déplacés aux étranger non autrement identifiés.*”<sup>281</sup>

Tot slot blijkt het gebrek aan verantwoordelijkheid van de regering ook uit het gedogen van de straffeloosheid in beide Kivu-provincies. Het nationale leger kampt met een gebrek aan discipline, met vaak navrante gevolgen. De krant geeft aan dat “*dans les deux Kivu, la paix et la sécurité passent impérativement par la lutte contre l’impunité qui a élu domicile dans cette partie de la RDC.*”<sup>282</sup> Ook hoofdonderzoekster bij *Human Rights Watch* in Congo, Anneke Van Woudenberg, meent dat “*Les officiers de l’armée congolaise et les dirigeants des groupes armés doivent de toute urgence prendre des mesures pour contrôler et discipliner leurs troupes.*”<sup>283</sup> Net zoals in het regeringsdiscours wijzen we hier op de dubbele betekenis van ‘verantwoordelijk’. Enerzijds is er het verantwoordelijk zijn, anderzijds het hebben van verantwoordelijkheden. Waar het regeringsdiscours eerder gewag maakt van deze eerste betekenis, refereert *Le Potentiel* eerder naar deze laatste betekenis. De regering heeft verantwoordelijkheden, maar neemt die vaak niet op. De geprivilegieerde betekenaar is *responsable*. Veelvoorkomende woorden naar deze tweede betekenis verwijzen zijn *prendre ses responsabilités, conséquences, crise humanitaire / sécuritaire,...*

---

<sup>278</sup> Le Potentiel, ‘Dégradation de la situation humanitaire au Kivu’, 20 september 2008

<sup>279</sup> Le Potentiel, ‘L’Est de la RDC: en finir avec une guerre absurde et honteuse’, 10 september 2008

<sup>280</sup> Le Potentiel, ‘Les FARDC et le CNDP s’affrontent à Rutshuru’, 29 augustus 2008

<sup>281</sup> Le Potentiel, ‘La Communauté hutu de la RDC préoccupée par la reprise des combats au Kivu’, 29 september 2008

<sup>282</sup> Le Potentiel, ‘Le Cojeski exige des sanctions contre les auteurs de l’insécurité au Kivu’, 13 september 2008

<sup>283</sup> Le Potentiel, ‘La reprise des combats déplace à nouveau 100.000 civils dans l’est du Congo’, 26 september 2008

#### 4.2.5.4. Soeverein

Net zoals in het regeringsdiscours is soevereiniteit een belangrijk knooppunt in het ideologisch discours van *Le Potentiel*. In dit laatste wordt eveneens gebruik gemaakt van de twee betekenissen van het woord: de ongebondenheid van de regering om beslissingen te nemen, maar meer nog het staatsgezag over het nationale grondgebied. In de krant wordt druk gespeculeerd over verborgen agenda's en een grootschalig complot. Dit laatste, wat de zogenaamde 'balkanisering' van het land voor ogen houdt, is volgens *Le Potentiel* voor alle Congolezen volledig onbespreekbaar. Het belang dat de krant aan de nationale soevereiniteit hecht, is niet alleen te lezen in de artikels, maar blijkt reeds bij een bezoek aan de portaalsite. De nationale vlag vormt er de achtergrond voor de spreuk "*Non à la balkanisation de la RDC.*"<sup>284</sup>

De rebellie van het CNDP wordt beschouwd als een aantasting van de territoriale integriteit en dus van de nationale soevereiniteit. Het herstel van staatsgezag over het ganse Congolese grondgebied is een noodzaak "*pour permettre aux populations de vaguer paisiblement à leurs occupations quotidiennes.*"<sup>285</sup> Vaak worden territoriale integriteit en nationale soevereiniteit in één adem genoemd waardoor de scheidslijn soms dun lijkt: "*l'intégrité territoriale est menacée ainsi que la souveraineté nationale.*"<sup>286</sup> Deze bedreiging gaat uit van buitenlandse actoren die baat hebben bij een conflictsituatie: "*(...) les vrais acteurs de l'insécurité au Nord-Kivu et au Sud-Kivu sont des Multinationales et les Transnationales, les extrémistes Hutu et Tutsi, le Rwanda sans oublier leurs complices visibles et invisibles qui sont dans des institutions de la République Démocratique du Congo à Kinshasa, à Goma et à Bukavu.*"<sup>287</sup> Deze actoren tonen zich onverschillig ten aanzien van de internationale gemeenschap en VN-instanties. Regelmatig wordt ook de Congolese regering geïsoleerd, want "*le trio (Kagame, Nkunda et Kabila) sert une même cause: le capitalisme du désastre et/ou le capitalisme sauvage.*"<sup>288</sup> Deze buitenlandse inmenging culmineert in "*le funeste projet de la balkanisation de la RDC.*"<sup>289</sup> Ook de recente geschiedenis onderbouwt dit argument, aangezien "*Depuis les deux guerres d'agression (1996-1997 et 1998-2002), la République*

---

<sup>284</sup> Zie bijlage 8 op p.137

<sup>285</sup> Le Potentiel, 'Après les combats de Rutshuru: Chikez Diemu et Alan Doss visitent le Nord-Kivu', 2 september 2008

<sup>286</sup> Le Potentiel, 'Après Kosovo... Et maintenant un Protectorat à l'Est?', 12 september 2008

<sup>287</sup> Le Potentiel, 'Quand Kagame parle "à coeur ouvert" sur la RD Congo, il ment', 11 september 2008

<sup>288</sup> Le Potentiel, 'Joseph Kabila dit que le Rwanda est derrière Nkunda', 29 september 2008

<sup>289</sup> Le Potentiel, 'La RDC et l'Afrique des Grands Lacs: Du destin tragique au bonheur communautaire', 3 september 2008

*démocratique du Congo a toujours soutenu qu'elle est l'objet d'un complot international visant sa balkanisation. (...) Car au-delà, ce sont les richesses de la RDC qu'il faut absolument contrôler.*"<sup>290</sup>

De afhankelijkheid aan de nationale soevereiniteit uit zich ook op een positieve manier, namelijk door het gevoel van samenhang onder de Congolese bevolking en de onaantastbaarheid van de grenzen: *"Les négociations, même directes, n'auront de signification profonde que si les volontés de tous les Congolais, et non sélectives, sont respectées. C'est-à-dire, vivre et appartenir à un Etat souverain, un et indivisible."*<sup>291</sup> De Congolezen zullen zich dan ook verzetten tegen elke poging om deze territoriale eenheid aan te tasten of de nationale eenheid te verdelen. Zou kon de Rwandese president Kagame in het verleden reeds kennis maken met *"une résistance farouche des Congolais contre la balkanisation de leur pays."*<sup>292</sup> Dit nationale verzet heeft ervoor gezorgd dat het complot werd uitgesteld, maar daarmee is het plan niet opgeschort. *Souverain* is ook in het discours van *Le Potentiel* een geprivilegieerde betekenaar. Woorden die refereren naar de afhankelijkheid aan de soevereiniteit zijn *l'instauration de l'autorité de l'Etat, souveraineté nationale, intégrité territoriale, résistance,...*

#### **4.2.5.5. Hoop**

Een laatste knooppunt in het ideologisch discours van *Le Potentiel* is 'hoop'. Ondanks alle ellende en de uitzichtloosheid van het conflict, koestert de Congolese bevolking hoop voor een betere toekomst, en dit om verschillende redenen. In eerste instantie is er sprake van een Congolees zelfbewustzijn omwille van hun eigen potentieel. Hun land is begiftigd met een enorme rijkdom aan natuurlijke grondstoffen: *"C'est dire que nous devons travailler aujourd'hui à développer les atouts pour qu'à travers le temps, nous ayons à négocier un rôle. Nous avons une nation riche."*<sup>293</sup> Daarnaast is er ook sprake van een positieve evolutie in de Congolese mentaliteit en is een toenemende intellectuele onafhankelijkheid ten aanzien van het buitenland, wanneer het aankomt op analysecapaciteit omtrent de binnenlandse politiek.

---

<sup>290</sup> Le Potentiel, 'Après Kosovo... Et maintenant un Protectorat à l'Est?', 12 september 2008

<sup>291</sup> Le Potentiel, 'Guerre du Kivu: semaine décisive', 22 september 2008

<sup>292</sup> Le Potentiel, 'Quand Kagame parle "à coeur ouvert" sur la RD Congo, il ment', 11 september 2008

<sup>293</sup> Le Potentiel, 'Philippe Biyoya: "Si nous voulons être forts, nous devons développer une politique de cohésion"', 22 september 2008

Sommige commentatoren hebben een vertrouwen in de toekomst, want *“nulle part il n’est dit que les Congolais sont condamnés à subir la situation de guerre avec résignation.”*<sup>294</sup> De complexiteit van het conflict in het oosten van het land mag geen reden zijn waarom de Congolezen niet uit hun laatste reserves kunnen putten *“pour pouvoir apporter une solution idoine et définitive à une crise qui n’a que trop duré.”*<sup>295</sup> Het geloof in de terugkeer van de vrede mag dus niet opgegeven worden. Bovendien lijken de kaarten op militair vlak steeds meer in het voordeel van de regeringstroepen te liggen. Nkunda’s rebellie staat op het punt om in de kiem gesmoord te worden: *“(…) Nkunda n’a pas de marge de manoeuvre. Il défend un cahier de charges qui n’est pas le sien. Il va multiplier de faux fuyants et s’engagerait même dans des opérations téméraires dès lors que le commanditaire lui demandera de tenir.”*<sup>296</sup> *Espoir* is hier de geprivilegieerde betekenaar. Andere woorden die dit ondersteunen zijn *espérance, espérer, progrès, amélioration, améliorer, avancer,...* Dit knooppunt geeft dus aan dat er nog een zeker optimisme, een zeker vertrouwen in de toekomst is bij de Congolese bevolking.

#### 4.2.6. Het ideologisch discours van *Le Potentiel*: Casus 2

##### 4.2.6.1. Vrede

Het verlangen naar vrede komt ook in casus 2 sterk tot uiting. Er zijn heel wat gelijkenissen te bemerken met casus 1. Onder de Congolezen - met inbegrip van de regering - bestaat een consensus dat vrede de eindbestemming van alle inspanningen moet zijn: *“un destin de paix”*<sup>297</sup>, *“attachement aux acquis de la paix”*<sup>298</sup> en *“le rétablissement de la paix.”*<sup>299</sup> Over de manier waarop deze moet worden bereikt bestaat opnieuw onenigheid. De meeste commentatoren in de krant zijn van mening dat *“Un tel destin ne se construit pas avec les armes, il se construit avec les énergies de l’intelligence, de l’éthique, de la spiritualité, capables de nourrir du bien et une économie de l’épanouissement solidaire.”*<sup>300</sup> Zij kiezen dan ook resoluut voor de vreedzame weg naar de vrede.

---

<sup>294</sup> Le Potentiel, ‘Un rêve réalisable’, 20 september 2008

<sup>295</sup> Le Potentiel, ‘Un rêve réalisable’, 20 september 2008

<sup>296</sup> Le Potentiel, ‘Le sénateur Pius Isoyongo Lofete: “Les motivations de Nkunda me paraissent chaque jour floues”’, 25 september 2008

<sup>297</sup> Le Potentiel, ‘Kä Mana: “Nous pouvons encore sauver le Congo et le Rwanda...”’, 30 januari 2009

<sup>298</sup> Le Potentiel, ‘L’Udemo insiste sur le respect de la souveraineté nationale et l’intégrité territoriale’, 31 januari 2009

<sup>299</sup> Le Potentiel, ‘Traque des FDLR et LRA: jour ‘J’-7’, 21 februari 2009

<sup>300</sup> Le Potentiel, ‘Kä Mana: “Nous pouvons encore sauver le Congo et le Rwanda...”’, 30 januari 2009

Anderen menen dan weer dat in dit conflict de vrede alleen met een militaire overwinning kan worden bereikt. Ze redeneren dat *“En politique, il faut savoir prendre des risques en vue d’atteindre un objectif noble et indispensable.”*<sup>301</sup> Volgens haar aanhangers getuigt deze optie immers van meer realiteitszin. Nog anderen zijn opportunistisch en menen dat om het even welk initiatief moet gesteund worden om de vrede te bereiken: *“Aussi, saluons-nous toutes les initiatives qui ont été prises, quand bien même la pilule serait amère pour atteindre cet objectif.”*<sup>302</sup> Deze laatste opties drukken vertrouwen uit in de regering.

Er is sprake van een buitenlandse en een binnenlandse vrede als voorwaarde voor de integrale en harmonieuze ontwikkeling van Congo. De vrede moet enerzijds gefundeerd zijn op een normalisatie van de relaties tussen Congo en Rwanda. Alleen hernieuwde diplomatieke contacten kunnen de vicieuze cirkel van geweld doorbreken: *“Il faudrait en finir vite avec les entraves au processus de normalisation des relations entre Kigali et Kinshasa.”*<sup>303</sup> Een dergelijke vrede impliceert gemeenschappelijke voorspoed en gedeeld geluk tussen Rwanda en Congo, een politiek van goed nabuurschap. Deze regionale context is van buitengewoon belang om het conflict in Kivu aan te pakken. Een normalisatie van de diplomatieke relaties is daarom hoogdringend, *“(…) on devrait rencontrer effectivement les Rwandais pour leur dire que le contexte n’avait pas de raison de devenir dramatique.”*<sup>304</sup>

Anderzijds beoogt een binnenlandse vrede een ontspanning van de interetnische relaties, *“une vraie politique de la paix, une paix sans humiliation d’un peuple ou d’un groupe ethnique.”*<sup>305</sup> Er is een politiek nodig die gericht is op de verzoening van alle partijen. Daarom moet een nieuwe grootschalige verzoeningsdynamiek worden ondernomen, *“qui inclurait toutes les ethnies de l’Est du Congo, ethnies dont les identités meurtries et meurtrières risquent de se réveiller comme les volcans, en des catastrophes plus abominables que celles que nous avons connues jusqu’ici.”*<sup>306</sup> Het maatschappelijk debat heeft geen baat bij een verdere polarisering tussen of stigmatisering van

---

<sup>301</sup> Le Potentiel, ‘Mboso N’Kodia Pwanga: “La présence des troupes rwandaises en RDC est un risque majeur pris pour les impératifs de paix et de sécurité tant recherchées...”, 10 februari 2009

<sup>302</sup> Le Potentiel, ‘Traque des FDLR et LRA: jour ‘J’-7’, 21 februari 2009

<sup>303</sup> Le Potentiel, ‘Quand Ntaganda divise’, 31 januari 2009

<sup>304</sup> Le Potentiel, ‘Professeur Philippe Biyoya: “La présence des troupes rwandaises participe à la réalisation des Plans Sarkozy et Cohen”’, 2 februari 2009

<sup>305</sup> Le Potentiel, ‘Kä Mana: “Nous pouvons encore sauver le Congo et le Rwanda...”’, 30 januari 2009

<sup>306</sup> Le Potentiel, ‘Kä Mana: “Nous pouvons encore sauver le Congo et le Rwanda...”’, 30 januari 2009

bepaalde betrokken partijen. Ook de burgers kunnen bijdragen aan het vredesproces, want “*la fin de la guerre en RDC, doit devenir une entreprise citoyenne et non seulement de signataires d’accords.*”<sup>307</sup> Het vredesproces moet dus ook beschouwd worden als een burgeronderneming. De Congolese en Rwandese civiele samenlevingen moeten vernieuwende initiatieven lanceren “*pour unir les coeurs de nos deux nations et les consciences de nos populations dans une commune volonté de paix.*”<sup>308</sup> Ondanks de diversiteit aan standpunten en besproken opties om tot de vrede te komen, verkiest *Le Potentiel* duidelijk een onderhandelde vrede. Deze optie komt in de krant veel vaker aan bod en wordt veel grondiger onderzocht dan de militaire optie. *Paix* is opnieuw de geprivilegieerde betekenaar. Woorden en formuleringen die vaak werden aangetroffen zijn onder meer *le retour effectif de la paix, restauration de la paix, paix durable, stabilité, sécurité, développement,*...

#### 4.2.6.2. Macht

Ook het knooppunt ‘macht’ vertoont veel overeenkomsten met casus 1. Macht heeft betrekking op de legitimiteit van de regering binnen de context van de democratisering. *Le Potentiel* lijkt de macht van de regering tegenover de onmacht van de Congolese bevolking te plaatsen. Hoe de regering zijn machtspositie interpreteert, blijkt reeds uit het feit dat er buiten het medeweten van het parlement en het publiek beslist werd tot een uiterst controversiële samenwerking met buurland Rwanda.

Nog steeds ziet *Le Potentiel* de regering als een corrupt zootje ongeregeld. Ondanks de democratische verkiezingen in 2006, slaagt deze regering er niet in om zijn legitimiteit te verzilveren en een vertrouwensrelatie met de bevolking te onderhouden. Dit komt doordat de regering de democratische controlemechanismen naast zich neerlegt. Een commentator schrijft: “*J’entendais par notre imbécillité politique l’incapacité de bâtir un Etat de droit, à organiser un espace démocratique crédible et à mobiliser les forces de la nation dans un projet qui suscite une certaine confiance du peuple dans ses dirigeants. Ceux qui sont au gouvernail de la nation sont incapables de cela et donnent libre cours à tous ceux qui ont intérêt à nous exploiter pour qu’ils nous exploitent.*”<sup>309</sup> De regering is dus onbekwaam om op een democratische manier te regeren.

---

<sup>307</sup> *Le Potentiel*, ‘L’intelligentsia congolaise dit non à la Balkanisation’, 10 februari 2009

<sup>308</sup> *Le Potentiel*, ‘Kä Mana: “Nous pouvons encore sauver le Congo et le Rwanda...”’, 30 januari 2009

<sup>309</sup> *Le Potentiel*, ‘Kä Mana: “Nous pouvons encore sauver le Congo et le Rwanda...”’, 30 januari 2009



Het belangrijkste mechanisme betreft de parlementaire controle van het voorstel om over te gaan tot, ten eerste, een militaire operatie en, ten tweede, een controversieel bondgenootschap met Rwanda. Parlementsvoorzitter Vital Kamerhe liet tijdens een persconferentie duidelijk verstaan dat hij niet op de hoogte was gebracht over de inval van de Rwandese troepen. Senator Boniface Balamage merkt op dat de regering actie heeft ondernomen zonder de nationale en de internationale publieke opinie in te lichten. Zelfs de Monuc werd vooraf niet ingelicht. De senator brengt dit in verband met de onbekwaamheid van de regeringsleden. Senator Lunda-Bululu gewaagt van een flagrante schending van de grondwet en zelfs van hoogverraad: *“Le 05 décembre 2008, alors que le Parlement est en session ordinaire, un accord secret est conclu entre le Rwanda et le Gouvernement de la République Démocratique du Congo, en violation des articles 213 et 214 de la Constitution.”*<sup>310</sup>

De parlamentsafgevaardigde Mboso N’Kodia Pwanga wijst erop dat het vertrouwen dat de regering geniet door de parlementaire meerderheid *“n’exclut pas le contrôle.”*<sup>311</sup> Enkele parlamentsleden ondernamen een petitie om een buitengewone zitting in het parlement te organiseren. Ze willen er de regering om opheldering vragen over de intocht van de Rwandese troepen, want *“C’est négatif de pousser le pouvoir de l’Etat à ne pas écouter le peuple et les élus. C’est négatif de croire que la menace ou le fait accompli peuvent remplacer le dialogue. (...) La pétition, pour revenir à elle, visait surtout d’améliorer.”*<sup>312</sup> In een interview noemt de filosoof en theoloog Kā Mana het huidige regime in Kinshasa *“un système de despotisme criminel qui se débarrasse de certains officiers tout simplement parce qu’ils sont ressortissants d’une région dominée par l’opposition.”*<sup>313</sup>

Het bewust negeren van het parlement, schrijven sommige commentatoren toe aan de zogenaamde *diplomatie secrète*, dat aan de basis zou liggen van vele conflictsituaties. De krant klaagt het schrijnende gebrek aan transparantie aan in de besluitvorming van de regering. Een legitieme machthebber dient, volgens professor Philippe Biyoya, te handelen overeenkomstig de druk van de basis, van de massa waarbij de machthebber zijn legitimiteit haalt. De professor vreest dat de

---

<sup>310</sup> Le Potentiel, ‘A l’initiative des sénateurs Lunda-Bululu, Mokonda Bonza et Balamage N’kolo. Pétition pour la convocation d’une session extraordinaire du Sénat’, 24 februari 2009

<sup>311</sup> Le Potentiel, ‘Mboso N’Kodia Pwanga: “La présence des troupes rwandaises en RDC est un risque majeur pris pour les impératifs de paix et de sécurité tant recherchées...”’, 10 februari 2009

<sup>312</sup> Le Potentiel, ‘Le député Kyaviro: “L’opération en cours doit être clarifiée et corrigée pour éviter tout contentieux futur’’, 9 februari 2009

<sup>313</sup> Le Potentiel, ‘Kā Mana: “Nous pouvons encore sauver le Congo et le Rwanda...”’, 30 januari 2009

huidige gebeurtenissen de cohesie tussen de bestuurders en de bevolking fragiel zullen maken. Bovendien meent hij dat er geen wettelijk kader is *“permettant de comprendre la transparence, la visibilité de ce qui se passe pour savoir vers où nous pouvons aller.”*<sup>314</sup> Door de bevolking in onwetendheid te laten riskeert de regering het vertrouwen dat het geniet te zullen verliezen. Filosoof Kā Mana stelt dat *“Un pouvoir qui se comporte comme s’est comporté le nôtre perd toute crédibilité auprès de son peuple.”*<sup>315</sup>

Op 31 januari 2009 organiseert president Kabila een persconferentie, teneinde de publieke opinie toelichting te geven bij de operatie. Dat het staatshoofd niet in dit opzet slaagt, blijkt al uit de titel van het verslag over de persconferentie: *“Dites-nous la vérité, Monsier le président.”*<sup>316</sup> De politieke klasse slaagt er maar niet in, om welke obscure reden dan ook, opheldering te verschaffen aan de publieke opinie. De informatie die de regering verstrekt na de invasie is contradictoair en foutief, en dit niet alleen omtrent de Rwandese aanwezigheid in Congo, maar ook over het verloop van de militaire operatie, zodat *“il ne reste à la communauté nationale que de s’enforcer dans la désinformation et la méfiance, génératrice du désaveu et de la démobilisation populaires.”*<sup>317</sup>

De regering hield onvoldoende rekening met de bekende gevoeligheid van het thema en dus met het controversiële karakter van een dergelijke alliantie. De *nocivité*, de negatieve impact van buurland Rwanda heeft de voorbije tien jaren het politieke discours en het nationale bewustzijn mee vormgegeven. Het spreekt bijgevolg vanzelf dat een dergelijke ommekeer van 180 graden, zonder de publieke opinie daarop voor te bereiden, niets dan verontwaardiging uitlokt. Het gebrek aan transparantie zal uiteindelijk slechts contraproductieve gevolgen hebben, zoals onverschilligheid bij het volk voor de nationale politiek. Algemeen secretaris van de *Mouvement de libération de Congo*, François Mwamba verzoekt, wanneer de operatie op zijn einde is gelopen, nog steeds om *“la totalité de l’information sûre sur la manière dont cette nouvelle alliance s’est conclue.”*<sup>318</sup>

---

<sup>314</sup> Le Potentiel, ‘A propos de la présence des troupes rwandaises en RDC. Prof. Biyoya: “Nous tombons dans le piège de diplomatie secrète”’, 22 januari 2009

<sup>315</sup> Le Potentiel, ‘Kā Mana: “Nous pouvons encore sauver le Congo et le Rwanda...”’, 30 januari 2009

<sup>316</sup> Le Potentiel, ‘Dites-nous la vérité, Monsieur le président’, 31 januari 2009

<sup>317</sup> Le Potentiel, ‘Dites-nous la vérité, Monsieur le président’, 31 januari 2009

<sup>318</sup> Le Potentiel, ‘François Mwamba: “On a toujours constaté qu’on a peur d’un vrai débat qui implique tout le monde”’, 24 februari 2009

Het gebrek aan transparantie bij de regering geeft ook aanleiding tot protestacties bij de Congolese bevolking. Dit gebeurt in de vorm van open brieven, straatmanifestaties en petitie's. Elk van deze kunnen beschouwd worden als uitingen van verontwaardiging. Zo protesteerden vertegenwoordigers van de gemeenschappen in Noord-Kivu op 20 januari 2009 tegen de Rwandese aanwezigheid. *“Ils dénoncent le caractère illégal et anticonstitutionnel de cette opération et invitent l’armée rwandaise à regagner son pays. Ils menacent de retirer tous les élus ou représentants des communautés du Nord-Kivu de toutes les institutions de la République si cette opération militaire se poursuivait.”*<sup>319</sup> Opnieuw laten de studenten van zich horen. In een memo gericht aan de president van de republiek, *“les étudiants de l’Est dénoncent la présence de ces soldats en RDC.”*<sup>320</sup> Eén van deze studenten, Anselme Mulaila, verklaarde de zin van hun actie met de volgende bewoordingen: *“Nous voulons montrer au président de la République, notre désapprobation face à l’entrée incontrôlée des troupes rwandaises.”*<sup>321</sup>

Uit de berichtgeving valt op te maken dat de Congolese regering zijn verkiezingsoverwinning uit 2006 als een voldoende legitimering ziet voor om het even welk beleid gedurende de ambtstermijn. Het discours van *Le Potentiel* vat ‘de macht’ op als iets dat voortdurend dient te worden gelegitimeerd. De grondwet, het parlement en de rechterlijke macht zijn volgens de krant al enkele mechanismen die de macht moeten begrenzen. Het moge duidelijk zijn dat de manier waarop de regering zich verantwoord voor de militaire operatie, namelijk door te spreken van een uitzonderlijke beslissing, door *Le Potentiel* niet aanvaard wordt. Opnieuw wordt *pouvoir* in casus 2 ook gebruikt als metonymie voor de regering. Het bij machte zijn of de bekwaamheid van de regering wordt daarentegen wel in vraag gesteld. De regering is niet bekwaam om op democratische wijze te regeren. Het ideologisch discours van *Le Potentiel* gebruikt dan vaker woorden die net naar dit gebrek aan bekwaamheid verwijzen, zoals *incapable, incapacité, impuissance,...*

#### **4.2.6.3. Verantwoordelijk**

In casus 2 stelt *Le Potentiel* de regering verantwoordelijk voor de zich voordoende situatie. Door voortdurend op waarschijnlijkheid van het omgekeerde te wijzen, betwijfelt de krant sterk of de regering zijn verantwoordelijkheid zal waarmaken. Enerzijds neemt de regering een te groot risico

---

<sup>319</sup> Le Potentiel, ‘Traque des FDLR. Entrée des troupes rwandaises au Kivu: Kinshasa piégé’, 21 januari 2009

<sup>320</sup> Le Potentiel, ‘Des étudiants originaires de l’Est dénoncent l’entrée des troupes rwandaises au Kivu’, 2 februari 2009

<sup>321</sup> Le Potentiel, ‘Des étudiants originaires de l’Est dénoncent l’entrée des troupes rwandaises au Kivu’, 2 februari 2009

door een alliantie aan te gaan met Rwanda, anderzijds heeft het geen of nauwelijks voorbereidende maatregelen getroffen die de operatie in goede banen moeten leiden. De politieke oppositie spreekt van het “*comportement irresponsable et indigne du Gouvernement de la RDC*”<sup>322</sup>, omdat “*les actes posés ne sont pas innocents et reflètent un état d’esprit qui traduit une politique systématique d’affaiblissement de l’Etat et de renonciation des pans entiers de souveraineté nationale et de l’intégrité territoriale.*”<sup>323</sup>

De regering heeft nauwelijks of geen veiligheids garanties getroffen voor de plaatselijke bevolking gedurende de gezamenlijke militaire operaties. De krant verwijt de regering voorrang te geven aan de militaire operaties, zonder rekening te houden met de mogelijke gevolgen voor de bevolking. “*Le président de la République, le gouvernement, les parlementaires, les politiciens doivent savoir que les fonctions auxquelles ils ont aspiré n’étaient pas faites pour les enfants de choeur. Par leur turpitude, ils sont responsables de la déroute de notre peuple, de la détérioration de nos conditions de vie, de notre humiliation en tant que peuple, de morts et viols par millions à l’Est.*”<sup>324</sup> Dit impliceert dat *Le Potentiel* zowel het Rwandese regeringsleger als de FDLR-rebellen, als mogelijke (of waarschijnlijke) bronnen van onveiligheid beschouwt. Eerstgenoemden worden opnieuw in verband gebracht met de concretisering van de geheime agenda van de balkanisering, laatstgenoemden zijn te vrezen omwille van mogelijk represailles ten aanzien van de plaatselijke bevolking: “*L’autorité territoriale a déclaré que les FDLR promettent des actes de représailles contre la population civile en cas de traque de la coalition armée Rwanda-RDC.*”<sup>325</sup>

Ook denktank *International Crisis Group* wijst op dit risico. Ze meent dat de coalitie eerder zal bijdragen tot een nieuwe escalatie van de gevechten, dan tot een stabilisering. De humanitaire gevolgen van de operatie zullen navenant zijn. Een ander mogelijk gevolg is een nieuwe etnische polarisering tussen de Congolese Hutu’s en Tutsi’s. Het succes van de operaties waarvan de optimistische regeringsberichten spreken worden dus op scepticisme onthaald. Later zal deze vrees waarheid blijken. Een persbericht van de ngo Human Rights Watch geeft aan dat “*Entre le 20 janvier et le 8 février 2009, les FDLR ont massacré au moins cent civils congolais au Kivu.*”<sup>326</sup> De

---

<sup>322</sup> Le Potentiel, ‘L’opposition exige la convocation d’une session extraordinaire du Parlement’, 26 januari 2009

<sup>323</sup> Le Potentiel, ‘L’opposition exige la convocation d’une session extraordinaire du Parlement’, 26 januari 2009

<sup>324</sup> Le Potentiel, ‘Sarko jette le masque’, 21 januari 2009

<sup>325</sup> Le Potentiel, ‘Des civils fuient les opérations militaires conjointes à Walikale et Kalehe’, 4 februari 2009

<sup>326</sup> Le Potentiel, ‘Plus de cent civils massacrés par les FDLR à Ufumando’, 16 februari 2009

geweldcyclus die al bijna twee decennia aan de gang is in de regio van de Grote Meren, zou zelfs al meer dan vijf miljoen doden hebben geëist. Dit zette enkele buitenlandse commentatoren ertoe aan te menen dat Congolezen van nature gewelddadig zijn en gewagen van een collectieve zelfmoord, tot groot ongenoegen van de Congolezen zelf.

De bemoeilijkte hulpverlening getuigt opnieuw van het twijfelachtige verantwoordelijkheidsgevoel van de regering. De militaire operatie heeft opnieuw aanleiding gegeven tot grootschalige onthemingen. Eerder al waren inwoners uit verschillende plaatsen in Noord-Kivu op de vlucht geslagen voor het geweld. Hoewel de aanvankelijk positieve ontwikkelingen enkelen hadden toegelaten om naar hun woonplaatsen terug te keren, sloeg deze hoop bij het begin van de nieuwe operaties opnieuw om in angst: *“Plusieurs centaines de familles des déplacés en provenance de Miriki, (...) sont arrivés hier jeudi à Kanyabayonga. Selon les autorités administratives de cette cité, située à environ 150 kilomètres au nord de Goma, ces habitants affirment fuir leurs villages par crainte d’un affrontement entre les combattants FDLR et la force de coalitions FARDC/Armée rwandaise.”*<sup>327</sup> Bovendien verhinderen de nieuwe militaire operaties dat humanitaire hulporganisaties de getroffen bevolking kunnen bereiken: *“un convoi humanitaire a été bloqué mardi dernier et empêché de rejoindre sa destination par les FARDC pour livrer l’assistance qu’il transportait.”*<sup>328</sup> De gemeenschap van humanitaire hulpverleners drukt een diepe bezorgdheid uit om de nieuwe humanitaire crisis.

Evenals in casus 1 wordt het twijfelachtige verantwoordelijkheidsgevoel van de regering aangetoond door het tolereren van de straffeloosheid. In casus 2 verwijst deze straffeloosheid naar een aantal concrete en vaak veel aangehaalde feiten. Eerst en vooral is er de integratie van voormalige CNDP-generaal Bosco Ntaganda in het reguliere leger. Met deze door opportunisme ingeboezemde beslissing geeft de regering duidelijk te kennen geen gehoor te willen geven aan het Internationaal Strafhof in Den Haag. Deze had namelijk een aanhoudingsbevel uitgevaardigd tegen de voormalige CNDP’er, onder meer, omwille van het ronselen van kindsoldaten in het noordelijke district Ituri tussen 2002 en 2003.

Een ander voorval is de omstreden aanhouding van CNDP-generaal Laurent Nkunda in de Rwandese hoofdstad Kigali. Aangezien Nkunda wordt beschouwd als handlanger van het Rwandese

---

<sup>327</sup> Le Potentiel, ‘Nord-Kivu: les populations fuient leurs villages’, 14 februari 2009

<sup>328</sup> Le Potentiel, ‘Les humanitaires inquiètes des opérations militaires dans l’Est de la RDC’, 23 januari 2009

regime van Paul Kagame, wordt openlijk betwijfeld of hij überhaupt zal worden uitgeleverd, ook al bezit de rebellenleider de Congolese nationaliteit. Opiniemakers vermoeden dat beide regimes het op een akkoordje gegoooid hebben, want *“Curieusement, on ne voit pas les images de cette arrestation. Par ailleurs, il n’est pas normal que Nkunda en temps que citoyen congolais arrêté au Rwanda, le gouvernement ne s’inquiète pas de la situation de son ressortissant.”*<sup>329</sup>

De cultuur van straffeloosheid wordt in *Le Potentiel* scherp op de korrel genomen. Meerdere van de strijdende partijen zouden zich aan betreuenswaardige misdaden hebben bezondigd. Volgens enkele commentatoren is gerechtigheid een noodzakelijke voorwaarde voor een duurzame vrede. In een open brief aan president Joseph Kabila, vatten de vertegenwoordigers van 51 ngo’s uit het oosten van het land de situatie beknopt samen: *“Etant donné qu’il n’existe pas de sécurité et de paix durables sans justice, nous vous exhortons à respecter vos engagements internationaux et livrer le criminel de guerre Bosco Ntaganda à La Haye, où il est recherché par la Cour Pénale Internationale (CPI) pour crime de guerre dans le district de l’Ituri à l’Est de la République démocratique du Congo entre 2002-2003. (...) Placer les auteurs de ces crimes à des positions de responsabilité dans l’armée, et même dans l’administration, serait une façon de se moquer de la pauvre population qui a déjà trop souffert et qui attend votre protection. (...) Et tous nous attendons votre implication dans la démarche vers l’éradication totale de l’impunité en RD Congo.”*<sup>330</sup>

*Responsable* als knooppunt lijkt hier dus vooral te verwijzen naar het hebben van verantwoordelijkheden. De dragers van verantwoordelijkheid lijken er doorgaans niet in te slagen om deze verantwoordelijkheid te eerbiedigen. Veelvoorkomende woorden zijn *responsabilité, irresponsable, prérogatives constitutionnelles, expériences traumatissantes, peur, la méfiance, craintes, panique, déplacés, crises humanitaires*,... In tegenstelling tot het overheidsdiscours dat de acties van de regering bespreekt, lijkt het ideologisch discours van *Le Potentiel* eerder de nalatigheid van de regering te benadrukken.

#### 4.2.6.4. Soeverein

Hoewel op een andere manier benaderd, zijn ook in het knooppunt ‘soeverein’ de gelijkenissen met casus 1 treffend. Parallel met de intocht van de Rwandese troepen in Noord-Kivu, werd *Le Potentiel*

---

<sup>329</sup> *Le Potentiel*, ‘Mwinyi Hamza Badjoko: “On ne peut plus avoir une armée des rebelles... D’où, il faudra arrêter cette approche nocive et destructrice pour les FARDC”’, 6 februari 2009

<sup>330</sup> *Le Potentiel*, ‘Lettre ouverte des ONG congolaises au chef de l’Etat’, 20 februari 2009

vanaf eind januari 2009 mede-overheerst door het debat omtrent het zogenaamde ‘Plan Sarkozy’. Dat beide gebeurtenissen samenvallen, lijkt voor vele commentatoren in de krant geen toeval. Professor Biyoya meent een onbetwistbaar verband te zien tussen beide gebeurtenissen: “*J’ai l’impression que l’actuelle présence des troupes rwandaises participe, en fait, à la réalisation du Plan Sarkozy et celui de Cohen.*”<sup>331</sup> Anders gezegd, is het eindelijk zover dat het complot ten uitvoer wordt gebracht. De professor gaat verder dat “*Si nous refusons la balkanisation, c’est parce que ce qui se fait à Goma affecte cette capacité globale d’être un pays indépendant, souverain.*”<sup>332</sup>

Midden januari 2009 stelde de Franse president Nicolas Sarkozy een plan voor dat de pacificatie van de Afrikaanse regio van de Grote Meren voor ogen stelt. Dit plan zou er onder meer in voorzien dat Rwanda mee de vruchten plukt van de Congolese bodemrijkdommen. Voor de Congolezen is dit niet meer dan een openlijke bekentenis van een buitenlandse mogendheid om hun land te balkaniseren. Het discours van de Franse president ten aanzien van de Afrikaanse diplomaten met betrekking tot de uitweg uit de crisis in Kivu en in de regio van de Grote Meren werd begrepen als “*une confirmation du plan de balkanisation de la RDC qui serait en circulation.*”<sup>333</sup> Volgens *Le Potentiel* ziet de Franse president - hierbij voorafgegaan door de Amerikaanse Afrika-deskundige Herman Cohen - de balkanisering als de ultieme prijs die de Congolezen zouden moeten betalen voor de vrede. Volgens de krant zijn de bekendmaking van het Plan Sarkozy en de Rwandese inval duidelijk “*des événements survenus ces derniers jours mettant en péril la souveraineté et l’intégrité du territoire de la République Démocratique du Congo (...).*”<sup>334</sup> Dat deze gebeurtenissen zelfs het onderwerp vormden voor een vergadering van de politieke oppositie eind januari 2009, toont opnieuw aan dat er niet licht aan getild wordt.

De krant beschouwt de balkanisering echter als een aantasting van de Congolese soevereiniteit, een onbetwistbaar recht. De berichtgeving omtrent dit debat leert nogmaals dat deze kwestie zeer gevoelig ligt bij de Congolese bevolking. De gelijktijdige inval van de Rwandese troepen wordt dan ook gretig geïnterpreteerd als de langverwachte uitvoering van dit plan. *Le Potentiel* wijst op de afhankelijkheid aan de soevereiniteit van de Congolese bevolking, waarbij “*(...) la population*

---

<sup>331</sup> *Le Potentiel*, ‘Professeur Philippe Biyoya: “Le présence des troupes rwandaises participe à la réalisation des Plans Sarkozy et Cohen”’, 2 februari 2009

<sup>332</sup> *Le Potentiel*, ‘Professeur Philippe Biyoya: “Le présence des troupes rwandaises participe à la réalisation des Plans Sarkozy et Cohen”’, 2 februari 2009

<sup>333</sup> *Le Potentiel*, ‘Rester sur ses gardes’, 21 januari 2009

<sup>334</sup> *Le Potentiel*, ‘L’opposition exige la convocation d’une session extraordinaire du Parlement’, 26 januari 2009

*congolais est réputée être sur les nerfs pour ce qui est de la perte ou la soustraction d'un seul cm<sup>2</sup> du territoire national.*"<sup>335</sup> De krant laat er geen twijfel over bestaan dat de Congolese bevolking sterk tegen Sarkozy's plan gekant is: "*NOUS DISONS NON!*"<sup>336</sup> Het respect voor de nationale soevereiniteit van elk van de bij de operatie betrokken landen is een noodzakelijke voorwaarde om het probleem in het oosten van Congo op te lossen.

Opnieuw benadrukt de krant enerzijds het sterke gevoel van samenhang en solidariteit onder het Congolese volk, anderzijds de territoriale integriteit. Beiden worden onlosmakelijk met elkaar verbonden. Uitgaande van de balkanisering, verwittigen de commentatoren in *Le Potentiel* de vermeende samenzweerders dat het Congolese volk een dergelijke annexatie nooit zal aanvaarden. De krant spreekt van "*des réactions hostiles dans l'opinion congolaise*"<sup>337</sup> ten aanzien van Sarkozy's voorstel. *Opinion congolaise* suggereert dat alle Congolezen dezelfde mening zijn toegedaan. Ook het oproepen tot "*l'unité nationale et à la réconciliation*"<sup>338</sup> wijst in die richting. Meerdere malen wordt de wens duidelijk te kennen gegeven "*pour que ce pays demeure indivisible et il en restera un. (...) Ce pays nous appartient et il n'est pas à vendre.*"<sup>339</sup> Congolees grondgebied mag geen pasmunt voor vrede zijn: "*Si vous me dites que le Congo, même dans une portion du Congo, ne devrait plus appartenir aux Congolais, au motif que c'est un moyen pour justifier je ne sais quelles fins, je vous dis non!*"<sup>340</sup> Vreemd genoeg lijkt de krant geen rekening te houden met de Congolese nationaliteit van Laurent Nkunda, wiens rebellie de nationale soevereiniteit en de territoriale integriteit lang wél in vraag heeft gesteld.

Voor de krant toont de Franse oorsprong van dit nieuwe plan nog maar eens aan dat buitenlandse machten zich met Congolese aangelegenheden bemoeien. Commentatoren speculeren over druk van Westerse mogendheden om Kinshasa en Kigali te overtuigen om een dergelijk bondgenootschap te smeden. Volgens *Le Potentiel* is de alliantie er dan ook alleen maar gekomen om de Westerse belangen te behartigen: "*Il n'est plus un secret pour personne que la guerre à l'Est est une guerre*

---

<sup>335</sup> Le Potentiel, 'Rester sur ses gardes', 21 januari 2009

<sup>336</sup> Le Potentiel, 'Sarko jette le masque', 21 januari 2009

<sup>337</sup> Le Potentiel, 'Sarko le Rwandais', 21 januari 2009

<sup>338</sup> Le Potentiel, 'Sarko jette le masque', 21 januari 2009

<sup>339</sup> Le Potentiel, 'Jean-Louis Kiaviro: "Dès qu'on a appris l'entrée des Rwandais au Nord-Kivu, à Kinshasa, Mbuji-Mayi, Gbadolite..., un seul mot revient sur toutes les lèvres: trahison"', 26 januari 2009

<sup>340</sup> Le Potentiel, 'François Mwamba: "On a toujours constaté qu'on a peur d'un vrai débat qui implique tout le monde"', 24 februari 2009



*par procuration (...) le casu belli était bel et bien le contrôle des richesses, non par le Rwanda où l'Ouganda ou quelque autre pays africain, mais pour les puissances occidentales.*"<sup>341</sup> Sommigen schrijven het nieuwe bondgenootschap toe aan de wil van de Franse regering, volgens anderen is het zonneklaar dat het ganse gebeuren georchestreerd is door de Verenigde Staten. Vooral het vermoeden van de betrokkenheid van deze laatste wordt vaak geopperd. Zo zou steeds toenemende informatie "*l'implication des Etats-Unis dans le retour progressif de la paix dans la région des Grands Lacs*"<sup>342</sup> bevestigen. Ook uit de woorden van een Amerikaanse diplomaat zou blijken dat "*il n'y a plus de doute que les Etats-Unis sont effectivement impliqués dans les initiatives du retour de paix au Congo.*"<sup>343</sup>

Bijgevolg vragen opiniemakers zich af hoe een representatieve regering, zoals de Congolese, enige efficiëntie kan hebben, gezien de afhankelijkheid van de mondiale grootmachten in de beleidsvorming. Voor opnieuw anderen is deze internationale druk niet meer dan de gewone gang van zaken in de wereldpolitiek en moet de internationale gemeenschap niet beschuldigd worden, want "*Il n'existe pas dans le monde des chefs d'Etat qui ne subissent pas de pression. (...) Puisqu'on nous impose des choses, l'impression que cela donne est que nous n'avons pas de souveraineté, (...).*"<sup>344</sup> Om deze afhankelijkheid van de buitenlandse goodwill te illustreren wordt ook naar het verleden verwezen. Met name waren het de Verenigde Staten die destijds Mobutu aan de macht hadden gebracht en hem later, wanneer ze hem niet meer nodig hadden, hebben laten vallen. In scherpe bewoordingen wordt zelfs gesteld dat het de grootmachten zijn die beslissen over de toestand van vrede of oorlog in Afrika.

Over het Congolese lot wordt dus in grote mate ver buiten 's lands grenzen beslist. Soevereiniteit is hiermee slechts een illusie. *Le Potentiel* lijkt in eerste instantie de soevereiniteitswens, het verlangen naar zelfbeschikking van de Congolese bevolking uit te drukken. Dat de regering zou handelen als een soevereine instantie lijkt daarentegen te worden betwist om uiteenlopende redenen. *Souverain* schraagt, ook in casus 2, het ideologische discours van *Le Potentiel*. Dit knooppunt wordt versterkt door *souveraineté national* en *intégrité territoriale*.

---

<sup>341</sup> Le Potentiel, 'Sarko jette le masque', 21 januari 2009

<sup>342</sup> Le Potentiel, 'Grands Lacs: Pax americana', 17 februari 2009

<sup>343</sup> Le Potentiel, 'Paix en RDC: les Etats-Unis impliqués', 19 februari 2009

<sup>344</sup> Le Potentiel, 'Professeur Philippe Biyoya: "La Présence des troupes rwandaises participe à la réalisation des Plans Sarkozy et Cohen', 2 februari 2009

#### 4.2.6.5. Hoop

Een laatste knooppunt dat we aantreffen in het ideologische discours van *Le Potentiel* omtrent de gezamenlijke militaire operatie, is ‘hoop’. Hiermee wordt bedoeld dat de Congolese bevolking, ondanks alles, nog hoop koestert op beterschap voor de toekomst. Dit knooppunt drukt (een herstel van) het vertrouwen van de commentatoren in de regering uit. Een aantal bevindingen ondersteunen deze bewering. Sommigen daarvan troffen we reeds aan in casus 1, anderen zijn nieuw. Zo wordt vooreerst de vooruitgang benadrukt die de militaire operatie boekt. Afgezien van de wijze waarop ze tot uitvoering is gebracht, wordt de gezamenlijk militaire operatie door sommigen toegejuicht als een doorbraak in de spiraal van geweld. Nationaal gedeputeerde Richard Muyeje Mangese verklaart dat “*Nous ne pouvons qu’applaudir toute initiative de paix d’où qu’elle vienne. Ici, il s’agit du gouvernement de la République et d’une fraction de la rébellion. C’est pourquoi, cette réjouissance doit être modérée et prudente parce que nous savons tous que le leader du CNDP, c’est Laurent Nkunda-Batware.*”<sup>345</sup>

Zoals al is gebleken, deelt niet iedereen dit optimisme. *Le Potentiel* wijst eveneens op deze tegengestelde visies onder de bevolking. Voor de ene gaat het namelijk om een betekenisvolle vooruitgang in de weg naar het herstel van het staatsgezag in dit oostelijke deel van Congo. Voor de anderen is de afgelegde etappe tot vandaag niet meer dan een schijn van hoop. Een concreet voorbeeld van deze hoopgevende vooruitgang, is wel de aanhouding van Laurent Nkunda op 22 januari 2009. Volgens een commentator in *Le Potentiel* kan deze aanhouding verwelkomd worden als het losgeld dat Rwanda betaald heeft om op Congolees grondgebied de Rwandese FDLR-rebellen te mogen opsporen. De aanhouding wordt geïnterpreteerd als de tastbare vrucht van de samenwerking tussen beide landen. Naast de ontmanteling van het CNDP, juicht de krant ook de operatie tegen de FDLR toe. De jacht op de FDLR-strijders in Noord-Kivu heeft het reguliere leger toegelaten “*de récupérer dix localités de Masisi, jadis occupées par ces rebelles hutus rwandais. Le bilan des opérations conjointes FARDC-Armées rwandaise contre les FDLR est encourageant si pas positif.*”<sup>346</sup> Op een gegeven moment geeft de vooruitgang van de operatie zelfs aanleiding in de krant tot positieve uitlatingen over de operatie. Want hoewel “*Critiquée au départ par une partie de la classe politique congolaise, cette opération commence à rassurer.*”<sup>347</sup> Ook de plaatselijke

---

<sup>345</sup> Le Potentiel, ‘Des réactions sur la signature du cessez-le-feu entre le gouvernement et le CNDP’, 21 januari 2009

<sup>346</sup> Le Potentiel, ‘Opération contre les FDLR: dix localités de Masisi sous contrôle des FARDC’, 29 januari 2009

<sup>347</sup> Le Potentiel, ‘DDRRR: plus de 335 FDLR déjà rapatrié au Rwanda’, 5 februari 2009

bestuurders bevestigen de vooruitgang in de operatie. Volgens hen reageren steeds meer FDLR-strijders positief op de uitnodiging om te ontwapenen en terug te keren naar hun thuisland, Rwanda. De gezamenlijke militaire operatie krikt het moraal opnieuw op: *“nous devons nous en réjouir et consolider cet espoir qui pointe à l’horizon.”*<sup>348</sup>

Gezien de uitzichtloosheid van de situatie is het opportunisme volgens sommige commentatoren niet misplaatst, want de resolute nationalistische en patriottistische gehoorzaamheid van de Congolese leiders is een waarborg voor het vrijwaren van de onafhankelijkheid, de soevereiniteit en de territoriale integriteit van het land *“malgré la présence des unités des armées étrangères aux côtés de celles des FARDC.”*<sup>349</sup> De bevolking zou zich, met andere woorden, achter de regering moeten scharen. Volgens deze visie moet alles in het werk gesteld worden om de vrede te herstellen en net daarom heeft president Kabila gelijk om tot dergelijke initiatieven over te gaan, ook al lijken die in een eerste opzicht onrustbarend. Uiteindelijk zal hij worden gewaardeerd om de *“courage nécessaire pour changer l’ordre actuel des choses.”*<sup>350</sup> De te begrijpen vrees moet worden losgelaten en een kans moet worden gegeven aan *“l’audace de l’espérance.”*<sup>351</sup>

Tenslotte geeft ook een toenemend zelfbewustzijn aan dat er nog hoop leeft onder de Congolese bevolking. Dit zelfbewustzijn van de Congolezen heeft hier betrekking op de verstandelijke capaciteiten waarover de Congolese samenleving beschikt. Volgens de commentator hangt dit samen met een hernieuwde bewustwording en daarmee ook een nieuw nationalisme. *“(…) Notre capacité d’analyse devient de plus en plus auto-suffisante. (...) Nous n’avons plus rien à envier aux experts dits internationaux.”*<sup>352</sup> Expliciete aanwijzingen die de toenemende hoop van de Congolese bevolking aantonen zijn, onder meer, *espérance, espoir, progrès* en *opportunité*. Het knooppunt ‘hoop’ toont aan dat sommige commentatoren, die in *Le Potentiel* aan het woord worden gelaten, zich toch positief opstellen ten aanzien van het initiatief van de regering om samen te werken met Rwanda. In dit geval kan dus gesproken worden van een succes voor het hegemonisch project van de Congolese regering.

---

<sup>348</sup> Le Potentiel, ‘Coalition rwando-congolaise: de la forme et du fond’, 30 januari 2009

<sup>349</sup> Le Potentiel, ‘Le Palu appuie l’initiative du gouvernement contre la LRA et les FDLR’, 26 januari 2009

<sup>350</sup> Le Potentiel, ‘Le temps du courage’, 28 januari 2009

<sup>351</sup> Le Potentiel, ‘Le temps du courage’, 28 januari 2009

<sup>352</sup> Le Potentiel, ‘Kigali, Kampala et Kinshasa dans le mur. Le prochain plan a déjà échoué’, 24 februari 2009

#### 4.2.7. Besluit: Het ideologisch discours van *Le Potentiel*

Het ideologisch discours van *Le Potentiel* wordt stabiliteit gegeven door de knooppunten ‘vrede’, ‘mchtig’, ‘verantwoordelijk’, ‘soeverein’ en ‘hoop’. Hoewel deze thema’s voorkomen in beide casussen, zijn in dit ideologisch discours doorheen de tijd toch enkele accentverschuivingen op te merken, die de contingentie van identiteit aantonen.

Het eerste knooppunt, ‘vrede’, drukt volgens de krant het verlangen uit van de Congolese bevolking naar vrede, veiligheid en stabiliteit. Het wordt ontubbeld in een binnenlandse (inter-Congolese) en een buitenlandse (regionale) vrede. Het wordt gezien als eindbestemming van alle politieke inspanningen. Hierover bestaat eensgezindheid. Minder consensus bestaat omtrent de manier waarop deze vrede moet worden bekomen: via onderhandelingen of met militaire middelen?

Het knooppunt ‘mchtig’ vervat een dubbelzinnigheid die in beide casussen wordt blootgelegd: enerzijds de machtspositie van de Congolese overheid, anderzijds zijn vermogen om iets te verwezenlijken. Het eerste benadrukt de legitimiteit van de regering, doordat ze democratisch is verkozen, het tweede benadrukt zijn legitimiteit door zijn vermogen om problemen op te lossen.

Het knooppunt ‘Verantwoordelijk’ heeft betrekking op het uiteindelijke resultaat van de regeringsinspanningen en de gevolgen hiervan op de bevolking. *Responsable* verwijst naar zowel ‘verantwoordelijk zijn’ als naar ‘het hebben van verantwoordelijkheid’. *Le Potentiel* is dubbelzinnig omtrent het verantwoordelijkheidsgevoel van de regering. De meeste opiniemakers noemen de regering ronduit onverantwoordelijk en roekeloos gezien de risico’s voor de plaatselijke bevolking die de militaire operatie met zich meedraagt. Sommige anderen verwelkomen de gezamenlijke militaire operatie met Rwanda als het doorbreken van de geweldspiraal.

Het knooppunt ‘soeverein’ verwijst naar twee zaken: de ongebondenheid van de regering om beslissingen te nemen en het verlangen van het Congolese volk naar zelfbeschikking. In beide casussen gaat dit gepaard met de vrees voor de vermeende balkanisering van het land. *Souveraineté* wordt vaak ook als synoniem gebruikt voor staatsgezag en wordt dan ook vaak samen genoemd met territoriale integriteit. Verschillende opiniemakers betwisten dat de regering handelt als een soevereine instantie.

Een laatste knooppunt, dat we niet in het regering hebben teruggevonden, is 'hoop'. Ondanks alle ellende, hebben sommige commentatoren nog vertrouwen in te toekomst, door een toenemend zelfbewustzijn omwille van het economische potentieel van het land en het toenemende intellectuele potentieel van de bevolking. In casus 2 wijst de hoop van enkele commentatoren ook op een herstel van de vertrouwensrelatie met de regering.

## 5. Algemeen besluit

### 5.1. Terugkoppeling naar de probleemstelling

In deze verhandeling wilden we de relatie beschrijven tussen staat en media in de Democratische Republiek Congo. Centraal hierin staat de Congolese identiteit en de wijze waarop de Congolese geschreven pers deze discursief construeert. Een interpretatieve inhoudsanalyse, gecombineerd met de concepten ‘sociaal antagonisme’ en ‘hegemonie’ uit de discoursstheorie van Laclau en Mouffe, liet toe de Congolese identiteit te reconstrueren, zoals die ingebed zit in de berichtgeving van de kwaliteitskrant *Le Potentiel* omtrent een recent kookpunt van de crisis in de provincie Noord-Kivu.

Identiteit werd opgevat als een subjectpositie binnen een discursieve structuur, waarbinnen het een - minstens tijdelijke - stabiliteit krijgt door de oprichting van knooppunten. We onderzochten drie verschillende aspecten van identiteit. Terwijl ‘sociaal antagonisme’ de relationele aard van de identiteitsconstructie benadrukt, vat ‘hegemonie’ identiteit op als een ideologie. De regering wil zijn ideologie naturaliseren, maar mediakanalen als *Le Potentiel* bepalen uiteindelijk in hoeverre het daarin slaagt. Hegemonie beoogt aldus de ideologische strijd tussen het regerings- en het mediadiscours bloot te leggen. Tenslotte wilden we de contingentie van identiteit aantonen. Hiertoe hebben we twee casussen in de tijd afgebakend en onderling vergeleken.

De bevindingen lagen niet altijd voor de hand en tonen vooral aan dat *Le Potentiel* een welgekomen uitzondering is op de algemene trend die het Congolese medialandschap kenmerkt (*cf. supra*). De krant slaagt er wonderwel in voldoende afstand te houden van de regering en durft zich kritisch opstellen ten aanzien van het regeringsbeleid. Het belicht onbevange zaken, maar laat ook ruimte voor positieve appreciaties van overheidsinitiatieven. *Le Potentiel* is dus vooral, maar niet uitsluitend, oppositie-georiënteerd.

In de krant komen diverse maatschappelijke stemmen aan bod. Naast regeringswoordvoerders, laat het vooral stemmen aan het woord uit de civiele samenleving, de politieke oppositie, de internationale instellingen en ngo's, en in mindere mate ook ooggetuigen, burgers en zelfs rebellen. Hieruit volgt een diversiteit aan standpunten die soms aan mekaar tegengesteld zijn, wat de opgave bemoeilijkte om een eenduidige reconstructie te maken van de Congolese identiteit. Niettemin leiden we hieruit af dat de krant net een pluraliteit aan maatschappelijke stemmen wil promoten. Dit

geeft reeds de onwaarschijnlijkheid aan van een geslaagd hegemonisch project, aangezien dit een dergelijke diversiteit aan standpunten zou uitsluiten.

Het luik van het sociaal antagonisme ondersteunt eveneens deze verscheidenheid aan standpunten. De bevindingen wijzen op een intensieve activering van de logica's van equivalentie en differentie. Hoewel hier geen onderscheid werd gemaakt tussen regerings- en mediadiscours, toch werden vele equivalentieketens gereconstrueerd die iets zeggen over de relatie tussen staat en media. Zo leverden beide casussen respectievelijk zeven en vijf equivalentieketens op, waarvan drie en twee de regering als 'Ander' construeren. In andere gevallen werden de Congolese bevolking aan de regering gelijkgesteld. Dit geeft aan dat *Le Potentiel* de regering afwisselend steunt en bekritiseert. Kritische equivalentieketens domineren echter, ook al komen enkele daarvan voort uit het paranoïde vermoeden van een politiek complot. Uit de toepassing van de logica van differentie leiden we een zin voor kritische analyse af en (dus) voor het nuanceren van de beeldvorming. Dit komt goed tot uiting in de beeldvorming over de Tutsi-gemeenschap, waarbij het enerzijds de Congolese van de Rwandese Tutsi's onderscheidt en anderzijds het CNDP van de vredelievende Tutsi-bevolking. Een ongenueanceerde gelijkstelling van al deze groepen zou de werkelijkheid onrecht aandoen. Dit voorbeeld illustreert meteen de houding van de krant ten aanzien van de Tutsi-gemeenschap en haar omgang met etnische minderheden. Nergens in de berichtgeving leek de krant tot etnische haat aan te zetten. Bovendien worden rwandofone en niet-rwandofone Congolezen in casus 1 expliciet gelijkgesteld. Zoals verwacht, is Rwanda in beide casussen de belangrijkste antagonist.

Het luik 'hegemonische strijd' legde de ideologische strijd bloot tussen het regeringsdiscours en die in het discours van *Le Potentiel*. Hier werden beide discours van mekaar onderscheiden. Het empirisch materiaal liet evenwel slechts een beperkte reconstructie toe van het hegemonisch project. Het bleek moeilijk deze beperking op te lossen omdat secundaire bronnen, zoals perscommuniqué's van de regering, niet kunnen worden geraadpleegd. Noch de website van de president, noch de Congolese ambassade in Brussel boden een uitweg. Niettemin konden we de ideologische strijd tussen beide discours voldoende in kaart brengen. In beide casussen werd het regeringsdiscours telkens door vier knooppunten gestructureerd. Deze knooppunten zijn 'vrede', 'macht', 'verantwoordelijk' en 'soeverein'. Hoewel minder eenduidig dan het regeringsdiscours, onderscheidden we in het ideologisch discours van *Le Potentiel* vijf knooppunten. Deze knooppunten zijn 'vrede', 'macht', 'verantwoordelijk', 'soeverein' en 'hoop'.

De bevindingen uit de vergelijking doorheen de tijd gaven aan dat, hoewel vier van deze knooppunten overeenkomen met de knooppunten uit het regeringsdiscours, deze knooppunten dienen te worden opgevat als drijvende betekenaars. Dit betekent dat elk van deze knooppunten een andere invulling krijgt naargelang het discours waarbinnen het voorkomt. Deze opvatting wordt geïllustreerd in onderstaande tabellen, waar de linkse kolom telkens de namen van de knooppunten weergeeft; de middelste kolom geeft de interpretatie weer volgens het regeringsdiscours en de rechtse kolom geeft de interpretatie weer van *Le Potentiel*.

Casus 1: De herneming van de vijandelijkheden tussen het CNDP en het regeringsleger

Drijvende betekenaar	Regeringsdiscours	Discours van <i>Le Potentiel</i>
Vrede ( <i>paix</i> )	Vrede = einddoel Te bereiken door vredesproces	Vrede = einddoel Onenigheid omtrent wijze om vrede te bereiken: door vredesproces of door militaire operatie
Macht ( <i>pouvoir</i> )	Ontplooiing van militaire macht noodzakelijk in reactie op CNDP	Beslissing tot militaire reactie op CNDP zal onmacht aantonen van regering om situatie te controleren
Verantwoordelijk ( <i>responsable</i> )	Regering is verantwoordelijk: zo vlug mogelijk terugkeren naar vredesproces	Regering is niet verantwoordelijk: roekeloos ten aanzien van plaatselijke bevolking
Soeverein ( <i>souverain</i> )	De regering beslist en handelt ongebonden	- Congolese volk verlangt naar zelfbeschikking - Congolese regering handelt niet steeds dienovereenkomstig
Hoop ( <i>espoir</i> )	/	Vertrouwen in de toekomst (om wille van economisch potentieel en evoluerende mentaliteit)



Casus 2: Umoja Wetu, de gezamenlijke militaire operatie tussen Congo en Rwanda

Drijvende betekenaar	Regeringsdiscours	Discours van <i>Le Potentiel</i>
Vrede ( <i>paix</i> )	Vrede = einddoel Te bereiken door militair bondgenootschap met Rwanda	Vrede = einddoel - Te bereiken door vredesproces - Te bereiken door militaire operatie
Macht ( <i>pouvoir</i> )	De situatie legitimeert uitzonderlijke beslissing	Regering misbruikt macht door negeren van democratie / volk is machteloos
Verantwoordelijk ( <i>responsable</i> )	De operatie boekt positieve resultaten	- Operatie houdt geen rekening met risico's (represailles FDLR, Rwanda's verborgen agenda) - Bondgenootschap is een opportuniteit
Soeverein ( <i>souverain</i> )	De regering beslist en handelt ongebonden	- Congolese volk verlangt naar zelfbeschikking - Het bondgenootschap is er gekomen onder druk van buitenlandse mogendheden
Hoop ( <i>espoir</i> )	/	- Vertrouwen in toekomst (om wille van economisch potentieel en evoluerende mentaliteit) - Geloof in inspanningen regering

Door de diversiteit aan lezingen van de regeringsinspanningen in de berichtgeving van *Le Potentiel*, kunnen we gewagen van een spanningsveld waarbinnen het ideologisch discours van de krant zich situeert. Naar analogie van Hall's encoding/decoding-theorie, stellen we dat dit spanningsveld zich bevindt tussen de 'polen' van voorkeurslezing en oppositionele lezing. Bij de voorkeurslezing vallen de ideologieën van de regering en *Le Potentiel* samen, bij de oppositionele lezing staan beiden lijnrecht tegenover mekaar. Anders gezegd beweegt de krant zich tussen instemming met en scepticisme tegenover de regering. In de meeste artikels neigde de krant naar de oppositionele pool.

Hoe kunnen we de verhouding tussen *Le Potentiel* en de regering nu karakteriseren? Hallin en Mancini wezen er al op dat de klassieke normatieve modellen er doorgaans niet in slagen de de complexe werkelijkheid te vatten. Zij pleitten voor het in kaart brengen van de specifieke historische ontwikkelingen en de politieke context. We dat betreft, hebben we bijzondere aandacht geschonken aan het moeizame democratiseringsproces in de Democratische Republiek Congo en het grote verschil dat er heerst tussen de theorie en de praktijk.

De bevindingen van deze verhandeling, die aantonen dat *Le Potentiel* een aparte positie inneemt in het Congolese medialandschap, kunnen onmogelijk veralgemeend worden. Integendeel, haar kritische ingesteldheid is uitzonderlijk binnen het heersende persklimaat. De krant definieert het algemeen belang (en hiermee haar sociale verantwoordelijkheid) vooral vanuit het perspectief van de civiele samenleving, en wijkt daarmee - zo zagen we - op een aantal punten duidelijk af van het regeringsdiscours. Onder meer door het opportunisme of de opake regeringscommunicatie aan de kaak te stellen, betwist de krant de legitimiteit van de regering en pleit ze voor een doorgedreven democratisering van het land. Bovendien geeft de diversiteit aan maatschappelijke stemmen aan dat de krant ruimte reserveert voor intellectueel debat omtrent de toekomst van het land. De krant bepleit dus geen absolute waarheid.

Het sociale doel dat de krant impliciet lijkt na te streven is het uitdragen van democratische waarden in een land waar democratie nog in een embryonale fase verkeert. Net door aan te dringen op het vinden van een oplossing voor de conflicten die het land verscheuren, besteedt de krant ruime aandacht aan nationale ontwikkeling en autonomie, twee doelstellingen die ook in het model van ontwikkelingsjournalistiek centraal staan. De krant komt hiermee tegemoet aan enkele aanbevelingen van internationale organisaties, zoals *Human Rights Watch*, die pleiten voor het respecteren van de Congolese grondwet en de rechten van de mens.<sup>353</sup>

## 5.2. Kritische nabeschouwingen

Met het onderzoek van één krant en één casus kunnen we onmogelijk generaliserende uitspraken ambiëren. Verder onderzoek van het Congolese medialandschap is noodzakelijk. Een groot aantal aspecten van het Congolese medialandschap werden onberoerd gelaten. Dit leidt ons ertoe enkele mogelijkheden voor verder onderzoek te formuleren. Zo hebben we ons in deze verhandeling

---

<sup>353</sup> HUMAN RIGHTS WATCH, 'République démocratique du Congo: Journalistes et défenseurs des droits humains dans la ligne de mire', in: *Un document d'information de Human Rights Watch*, 09/06/2006, (2), p11.

voornamelijk geconcentreerd op de relatie van Congo ten aanzien van buurland Rwanda wat betreft de vorming van de Congolese identiteit. Uiteraard zou onderzoek van de relaties met andere actoren andere bevindingen opleveren. Naar aanleiding van de vijftigjarige onafhankelijkheid kan onderzoek naar de relatie met de voormalige kolonisator België een bijzondere relevantie hebben. Volgens auteur David Van Reybrouck is het belang van België - en zelf bij uitbreiding van Europa - voor Congo vandaag echter aanzienlijk afgenomen, onder meer door de opkomst van economische en politieke grootmachten als China en India.<sup>354</sup> Ook de wijze waarop de relaties met deze laatstgenoemden de huidige Congolese identiteit vormgeven, kan eveneens interessante inzichten opleveren. Verder kan het ook relevant zijn onderzoek te verrichten naar de impact die een krant als *Le Potentiel* heeft op het Congolese lezerspubliek.

Een viertal andere nabeschouwingen worden aangereikt door John A. Lent's artikel *Four conundrums of Third World communications; a general analysis*, waarin hij vier kwesties bespreekt die de ontwikkeling van de massamedia in de derde wereld in het bijzonder moeilijk maken, maar relevantie hebben in de context van deze verhandeling. De eerste kwestie betreft de praktische organisatie van de massamedia in economisch en cultureel opzicht in opkomende naties. Ten tweede is er het probleem hoe massamedia meer ten dienste kunnen staan van de bevolking, en niet uitsluitend van de elite. Een derde betreft het oplossen van het conflict tussen ontwikkelingsjournalistiek, die een zekere mate van censuur noodzakelijk acht, en persvrijheid. Tenslotte is er de kwestie van het ontwikkelen van een massamediatheorie en -onderzoek die geschikt is voor de derde wereld.<sup>355</sup>

---

<sup>354</sup> D. VAN REYBROUCK, *Congo na 30 juni 2010: Wat nu?*, debat in de Koninklijke Vlaamse Schouwburg (KVS), op 13 april 2010, Brussel

<sup>355</sup> J. A. LENT, 'Four Conundrums of Third World communications: a generational analysis', in: NORDENSTRENG KAARLE & SCHILLER HERBERT I. (Eds.), *Beyond national sovereignty. International communication in the 1990s*, Norwood, Ablex, 1993, p.235

## 6. Bibliografie

### Monografieën

ASANTE CLEMENT E., *Press freedom and development. A research guide and selected bibliography*, Westport, Connecticut & London, Greenwood Press, 1997, 216pp.

ETAMBALA ZANA AZIZA, *Congo '55-'65. Van koning Boudewijn tot president Mobutu*, Tielt, Lannoo, 1999, 319pp.

FAIRCLOUGH NORMAN, *Language and power*, Harlow, Pearson Education Limited, 2001, 226pp.

HALLIN DANIEL C. & MANCINI PAOLO, *Comparing media systems. Three models of media and politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, 342pp.

JOHNSON-CARTEE KAREN S., *News narratives and news framing. Constructing political reality*, Lanham (Md.), Rowman & Littlefield, 2005, 361pp.

McQUAIL DENIS, *Mass communication theory. An introduction*, London, Beverly Hills & New Delhi, SAGE Publications, 1983, 245pp.

McQUAIL DENIS, *McQuail's mass communication theory*, London, SAGE Publications, 2005, 616pp.

MOUFFE CHANTAL, *On the political*, London & New York, Routledge, 2007, 144pp.

M'PERENG DJERI JERRY, *Presse et histoire du Congo-Kinshasa. Le discours de la presse et son rôle dans le processus de démocratisation (1990-1995)*, Paris, L'Harmattan, 2006, 335pp.

NZONGOLA-NTALAYA GEORGES, *From Leopold to Kabila. A people's history*, London & New York, Zed Books, 2002, 304pp.

PINXTEN RIK & VERSTRAETE GHISLAIN (Red.), *Cultuur en macht. Over identiteit en conflict in een multiculturele wereld*, Antwerpen/Barn, houtekiet, 1998, 304pp.

REYNEBEAU MARC, *Een geschiedenis van België*, Tielt, Lannoo, 2003, 448pp.

REYNTJENS FILIP, *De grote Afrikaanse oorlog. Congo in de regionale geopolitiek 1996-2006*, Amsterdam & Antwerpen, Meulenhoff / Manteau, 2009, 364pp.

STREET JOHN, *Mass media, politics and democracy*, Houndsmill, Basingstoke & Hampshire, Palgrave, 2001, 297pp.

VAN ZONEN LIESBET, *Media, cultuur en burgerschap. Een inleiding*, Amsterdam, Aksant, 2002, 171pp.

WENDT ALEXANDER, *Social theory of international politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001, 429pp.

WESTER FRET (Ed.), *Inhoudsanalyse: Theorie en praktijk*, Kluwer, Kluwer, 2006, 270pp.

WHITE JUSTINE & BUJITU DADDY, *Revue du Droit des médias: République Démocratique du Congo. Le Droit des médias des pays de la SADEC: Manuel destiné aux professionnels des médias*, Johannesburg, Konrad Adenauer Stiftung, 2006, 70pp.

## **Artikels uit verzamelwerken**

CARPENTIER NICO, 'Dichotomized media discourses of war: The construction of the Self and the Enemy in the 2003 Iraq war', in: NICO CARPENTIER & ERIK SPINOY (Eds.), *Discourse theory and cultural analysis. Media, arts and literature*, Cresskill (New Jersey), Hampton Press, inc., 2008, pp.29-53

CARPENTIER NICO & SPINOY ERIK, 'Introduction: from the Political to the Cultural', in: NICO CARPENTIER & ERIK SPINOY (Eds.), *Discourse theory and cultural analysis. Media, arts and literature*, Cresskill (New Jersey), Hampton Press, Inc., 2008, pp.1-26

HALL STUART, 'Introduction: Who needs 'identity'?', in: HALL STUART & DU GAY PAUL (Eds.), *Questions of cultural identity*, London, Thousand Oaks & New Delhi, SAGE Publications, 1996a, pp.1-17

HALL STUART, 'New ethnicities', in: MORLEY DAVID & KUAN-HSING CHEN (Eds.), *Stuart Hall: Critical dialogues in cultural studies*, London & New York, Routledge, 1996b, pp.141-149

HERTOG JAMES K. & McLEOD DOUGLAS M., 'A multiperspectival approach to framing analysis: a field guide', in: REESE STEPHEN D., GANDY OSCAR H. Jr. & GRANT AUGUST E. (Eds.), *Framing public life. Perspectives on media and our understanding of the social world*, Mahwah & London, Lawrence Erlbaum Associates, 2001, pp.139-161

LEMARCHAND RENE, Preface, in: DOOM RUDDY & GORUS JAN (Eds.), *Politics of identity and economies of conflict in the Great Lakes region*, Brussel, VUBpress, 2000, pp.7-12

LENT JOHN A., 'Four Conundrums of Third World communications: a generational analysis', in: NORDENSTRENG KAARLE & SCHILLER HERBERT I. (Eds.), *Beyond national sovereignty. International communication in the 1990s*, Norwood, Ablex, 1993, 483pp.

MARX KARL & ENGELS FRIEDRICH, 'From the German ideology', in: DUNCOMBE S. (Ed.), *Cultural resistance reader*, London, Verso, 2002, pp.41-49

STEARNS JASON K.: 'Laurent Nkunda and the National Congress for the Defence of the People (CNDP)', in: MARYSSE S., REYNTJENS F., VANDEGINSTE S. (Eds.), *L'Afrique des Grands Lacs. Annuaire 2007-2008*, Parijs, L'Harmattan, 2008, pp.245-267

TANKARD JAMES W. Jr., 'The empirical approach to the study of media framing', in: REESE STEPHEN D., GANDY OSCAR H. Jr. & GRANT AUGUST E. (Eds.), *Framing public life. Perspectives on media and our understanding of the social world*, Mawhaw & London, Lawrence Erlbaum Associates, 2001, pp.95-106

VAN HOYWEGHEN SASKIA & VLASSENROOT KOEN, 'Ethnic ideology and conflict in Sub-Saharan Africa. The culture clash revisited.', in: DOOM RUDDY & GORUS JAN (Eds.), *Politics of identity and economics of conflict in the Great Lakes region*, Brussel, VUBpress, 2000, pp. 93-118

VAN LINTHOUT INE, 'Both Self and Other. The construction of "Flanders" in National Socialist literary discourse', in: CARPENTIER NICO & ERIK SPINOY (Eds.), *Discourse theory and cultural analysis. Media, arts and literature*, Cresskill (New Jersey), Hampton Press, inc., 2008, pp. 333-358

VLASSENROOT KOEN, 'Identity and insecurity. The building of ethnic agendas in South Kivu', in: RUDDY DOOM & JAN GORUS (Eds.), *Politics of identity and economics of conflict in the Great Lakes region*, Brussel, VUBpress, 2000, pp.263-288

## Tijdschriftartikels

ADAMSON FIONA B. & DEMETRIOU MADELEINE, 'Remapping the boundaries of 'state' and 'national identity': incorporating diasporas into IR theorizing', in: *European Journal of International Relations*, SAGE Publications, (2007), 4, pp.489-526

ASHIZAWA KUNIKO, 'When identity matters: state identity, regional institution-building, and Japanese foreign policy', in: *International Studies Review*, (2008), 10, pp.571-598

BEATE JOSEPHI, 'Journalism in the global age. Between normative and empirical', in: *Gazette: The International Journal for Communication Studies*, (2005), 6, pp.575-590

CARPENTIER NICO, 'Identity, contingency and rigidity: The (counter-)hegemonic constructions of the identity of the media professional', in: *Journalism*, (2005), 6, pp.199-219

CARPENTIER NICO & DE VOS PATRICK, 'De discursieve blik. De discours Theorie van Laclau en Mouffe als denkkader en instrumentarium voor sociaal-wetenschappelijke analyse', in: *Ethiek & Maatschappij*, (2001), 4, pp.3-30

DE VILLERS GAUTHIER, 'Identifications et mobilizations politiques au Congo-Kinshasa', in: *Politique Africaine*, (1998) 72, pp.81-97

PABANEL JEAN-PIERRE, 'La question de la nationalité au Kivu', in: *Politique Africaine*, (1991), 41, pp.32-40

VANDAELE JOHN, 'Oost-Congo: praten of verder lijden', in: *MO\**, (2010), 2, pp.36-41

WAISBORD SILVIO, 'Democratic journalism and "statelessness"', in: *Political Communication*, (2007), 24, pp.115-129

## Websites

BBC.CO.UK, 'Profile: General Laurent Nkunda', 23/01/2009, op: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3786883.stm> (Geraadpleegd op 26/08/2009)

BBC.CO.UK, 'Timeline: Democratic Republic of Congo', 03/10/2009, op: [http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country\\_profiles/1072684.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/1072684.stm) (Geraadpleegd op 26/08/2009)

CONGONLINE, 'La presse', s.d., op: <http://www.congonline.com/frsommaire.htm> (Geraadpleegd op 27/08/2009)

COURRIER INTERNATIONAL, 'République Démocratique du Congo', 19/05/2009, op: <http://www.courrierinternational.com/fiche-pays/republique-democratique-du-congo-rdc> (Geraadpleegd op 27 augustus 2009)

COURRIER INTERNATIONAL, 'Le Potentiel', 19/06/2009, op: <http://www.courrierinternational.com/notule-source/le-potentiel> (Geraadpleegd op 03/01/2010)

CUSTERS RAF, 'Congo blijft onder buitenlandse druk', op: [http://www.uitpers.be/artikel\\_view.php?id=1791](http://www.uitpers.be/artikel_view.php?id=1791) (Geraadpleegd op 03/01/2010)

LIGODI PATIENT, 'Liberté de la presse en RDC du 24 avril 1990 à nos jours: bilan et perspectives d'avenir', 28/04/2009, op: <http://ligodi.blogspot.com/2009/04/liberte-de-la-presse-en-rdc-du-24-avril.html> (Geraadpleegd op 13/11/2009)

PRUNIER GERARD, 'The eastern DR Congo: dynamics of conflict', 18/11/2008, op: <http://www.opendemocracy.net/article/war-in-the-dr-congo-group-nation-power-state> (Geraadpleegd op 27/08/2009)

LE POTENTIEL, 'Les FARDC et le CNDP s'affrontent à Rutshuru', 29/08/2008, op: [http://www.lepotentiel.com//////////afficher\\_article\\_archive.php?id\\_article=69608&id\\_edition=4422&yearID=2008&monthID=08&dayID=29](http://www.lepotentiel.com//////////afficher_article_archive.php?id_article=69608&id_edition=4422&yearID=2008&monthID=08&dayID=29) (Geraadpleegd op 22/12/2009)

LE SOIR, 'Comment les couvercles ont fini par sauter', 19/01/2007, op: [http://archives.lesoir.be/comment-les-couvercles-ont-fini-par-sauter-les-annees\\_t-20070119-0098W1.html?queryand=le+quotidien+Le+Potentiel%2BCongo&firstHit=10&by=10&when=-1&sort=datedesc&pos=12&all=31&nav=1](http://archives.lesoir.be/comment-les-couvercles-ont-fini-par-sauter-les-annees_t-20070119-0098W1.html?queryand=le+quotidien+Le+Potentiel%2BCongo&firstHit=10&by=10&when=-1&sort=datedesc&pos=12&all=31&nav=1) (Geraadpleegd op 1 mei 2010)

LE SOIR, 'La presse écrite galère à Kinshasa', 29/10/2003, op: [http://archives.lesoir.be/congo-manque-de-moyens-salaires-de-misere...-la\\_t-20031029-Z0NPJ1.html?queryand=le+quotidien+Le+Potentiel%2BCongo&firstHit=10&by=10&when=-1&sort=datedesc&pos=18&all=31&nav=1](http://archives.lesoir.be/congo-manque-de-moyens-salaires-de-misere...-la_t-20031029-Z0NPJ1.html?queryand=le+quotidien+Le+Potentiel%2BCongo&firstHit=10&by=10&when=-1&sort=datedesc&pos=18&all=31&nav=1) (Geraadpleegd op 1 mei 2010)

LE SOIR, 'Modeste Mutinga, patron de presse', 27/09/2007, op: [http://archives.lesoir.be/generation-congo-modeste-mutinga-patron-de-presse-\\_t-20070927-00D4C0.html?queryand=le+quotidien+Le+Potentiel%2BCongo&firstHit=0&by=10&when=-1&sort=datedesc&pos=9&all=31&nav=1](http://archives.lesoir.be/generation-congo-modeste-mutinga-patron-de-presse-_t-20070927-00D4C0.html?queryand=le+quotidien+Le+Potentiel%2BCongo&firstHit=0&by=10&when=-1&sort=datedesc&pos=9&all=31&nav=1) (Geraadpleegd op 1 mei 2010)

THE ECONOMIST, 'The UN may send 3,000 more peacekeepers to tackle humanitarian disaster amid the war in eastern Congo', 12/11/2008, op: [http://www.economist.com/world/middleeast-africa/displaystory.cfm?story\\_id=12587502&CFID=77531870&CFTOKEN=83049784](http://www.economist.com/world/middleeast-africa/displaystory.cfm?story_id=12587502&CFID=77531870&CFTOKEN=83049784) (Geraadpleegd op 04/10/2009)

THE GUARDIAN, 'Profile: Laurent Nkunda', 23/01/2009, op: <http://www.guardian.co.uk/world/2009/jan/23/profile-laurent-nkunda-congo> (Geraadpleegd op 26/08/2009)

THE NEW YORK TIMES, 'Feeding on War', 07/11/2008, op: [http://www.nytimes.com/2008/11/07/opinion/07iht-edcampbell.3.17624476.html?\\_r=1](http://www.nytimes.com/2008/11/07/opinion/07iht-edcampbell.3.17624476.html?_r=1) (Geraadpleegd op 03/01/2010)

## **Officiële documenten**

HUMAN RIGHTS WATCH, 'République démocratique du Congo: Journalistes et défenseurs des droits humains dans la ligne de mire', in: *Un document d'information de Human Rights Watch*, 09/06/2006, (2), 11pp.

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, 'Congo: bringing peace to North Kivu', in: *The Africa Report*, 31/10/2007, 133, 40pp., op: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=5134>

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, 'Congo: A comprehensive strategy to disarm the FDLR', in: *The Africa Report*, 09/07/2009, 151, 46pp., op: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6209&l=1>

JOURNALISTE EN DANGER, 'La presse congolaise reste exposée aux menaces, aux pressions et à la censure qui minent sa crédibilité', 03/04/2009, op: [http://www.jed-afrique.org/full\\_view.php?id\\_alerte=798](http://www.jed-afrique.org/full_view.php?id_alerte=798)

REPORTERS SANS FRONTIÈRES, 'République Démocratique du Congo - Rapport annuel 2005', 02/05/2005, op: [http://www.rsf.org/spip.php?page=impression&id\\_article=13325](http://www.rsf.org/spip.php?page=impression&id_article=13325)

UNESCO, 'UNESCO Commissions media assessment for the Great Lakes region', 23/09/2009, op: [http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL\\_ID=29156&URL\\_DO=DO\\_TOPIC&URL\\_SECTION=201.html](http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=29156&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html)

UNESCO, 'DR CONGO: UN deplores death threats against journalists', 18/09/2009, op: [http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL\\_ID=29146&URL\\_DO=DO\\_TOPIC&URL\\_SECTION=201.html](http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=29146&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html)



UNHCR, 'Freedom of the press - Congo, Democratic Republic of (Kinshasa)', 2006, op: <http://unhcr.org/refworld/publisher.FREEHOU.COD.473451b146.0.html>

## **E-mail**

E-mailcorrespondentie met Clothilde Aziza Bangwene, vertegenwoordigster van het Institut Panos Paris, 05/05/2009

## **Debat**

VAN REYBROUCK DAVID, *Congo na 30 juni 2010: Wat nu?*, debat in de Koninklijke Vlaamse Schouwburg (KVS), op 13 april 2010, Brussel

## **Primaire bronnen**

LE POTENTIEL, <http://www.lepotentiel.com/>

## **Cartografisch materiaal**

CONFLICT AND HEALTH, <http://www.conflictandhealth.com/content/3/1/8/figure/F1>, (geraadpleegd op 22 april 2010)

UNITED NATIONS CARTOGRAPHIC SECTION, <http://www.un.org/Depts/Cartographic/english/htmain.htm>, (geraadpleegd op 10 april 2010)

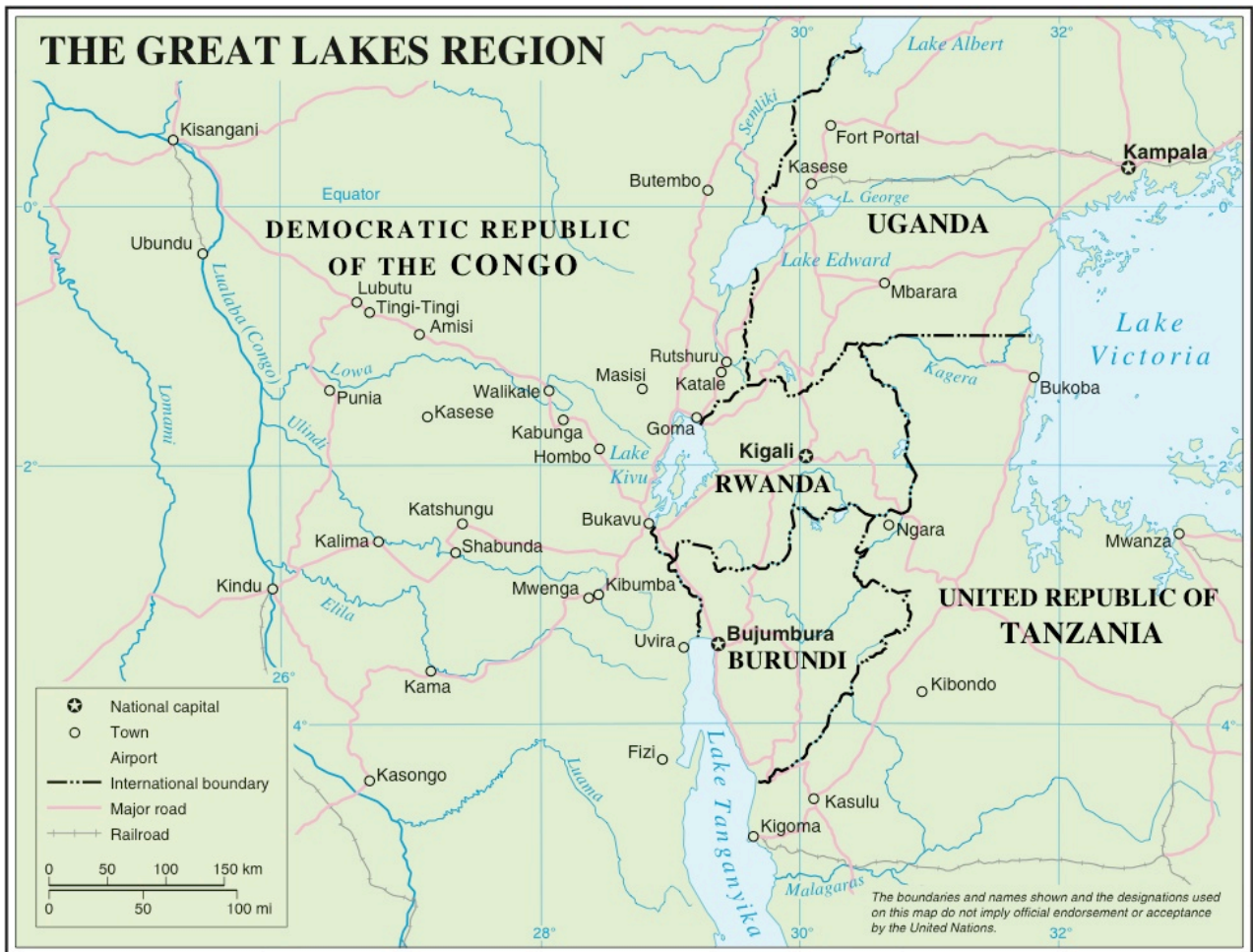
## 7. Lijst van bijlagen

Bijlage 1: Gebruikte afkortingen	(p.121)
Bijlage 2: Kaart van de Midden-Afrikaanse regio van de Grote Meren	(p.122)
Bijlage 3: Kaart van de Democratische Republiek Congo	(p.123)
Bijlage 4: Kaart van het oosten van de Democratische Republiek Congo	(p.124)
Bijlage 5: Kaart van de provincie Noord-Kivu	(p.125)
Bijlage 6: Lijst van de artikels uit <i>Le Potentiel</i> : Casus 1	(p.126)
Bijlage 7: Lijst van de artikels uit <i>Le Potentiel</i> : Casus 2	(p.130)
Bijlage 8: Schermafbeelding van de portaalsite van <i>Le Potentiel</i>	(p.135)

## Bijlage 1: Gebruikte afkortingen

CNDP	Congrès nationale pour la défense du peuple
CSAC	Conseil supérieur de l'audiovisuel et de la communication
DRC	Democratische Republiek Congo
FAR	Forces armées rwandaises
FARDC	Forces armées de la République Démocratique du Congo
FDLR	Forces démocratiques pour la libération du Rwanda
JED	Journaliste en danger
Monuc	Mission de l'Organisation des Nations Unies en RD Congo
MSF	Médecins sans frontières
MPR	Mouvement Populaire de la Révolution
OMEC	Observatoire des médias congolais
PARECO	Coalition des patriotes résistants congolais
PPRD	Parti Populaire pour la Reconstruction et le Développement
RCD	Rassemblement congolais pour la démocratie
RDC	République Démocratique du Congo
RSF	Reporters sans frontières
UDPS	Union pour la Démocratie et le Progrès Social

Bijlage 2: Kaart van de Midden-Afrikaanse regio van de Grote Meren<sup>356</sup>



Map No. 4004.1 UNITED NATIONS  
January 2004

Department of Peacekeeping Operations  
Cartographic Section

<sup>356</sup> United Nations Cartographic Section, <http://www.un.org/Depts/Cartographic/english/htmmain.htm>, (geraadpleegd op 10 april 2010)

Bijlage 3: Kaart van de Democratische Republiek Congo<sup>357</sup>



<sup>357</sup> United Nations Cartographic Section, <http://www.un.org/Depts/Cartographic/english/htmain.htm>, (geraadpleegd op 10 april 2010)

Bijlage 4: Kaart van het oosten van de Democratische Republiek Congo<sup>358</sup>

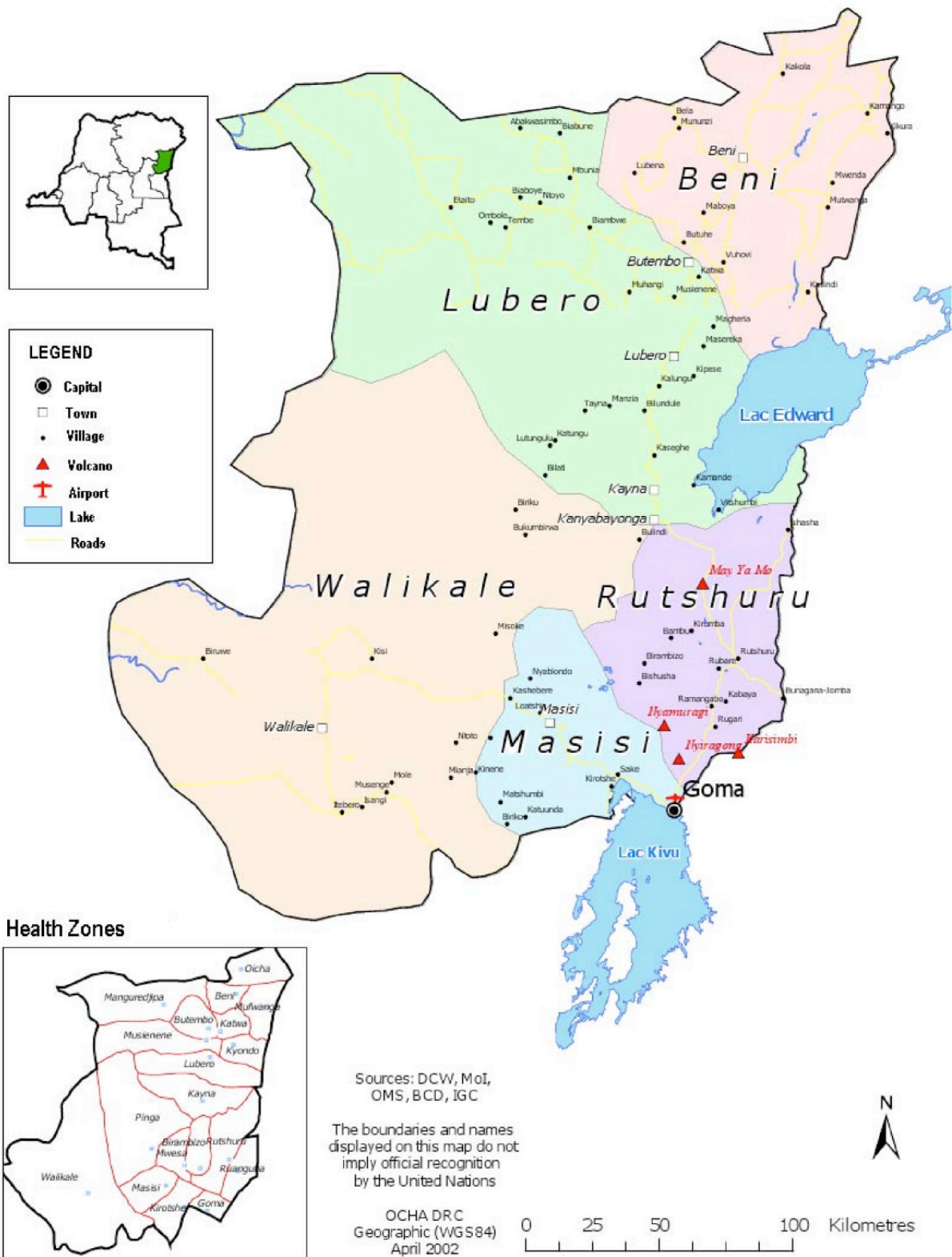


Map No. 4061 UNITED NATIONS  
June 1998

Department of Public Information  
Cartographic Section

<sup>358</sup> United Nations Cartographic Section, <http://www.un.org/Depts/Cartographic/english/htmain.htm>, (geraadpleegd op 10 april 2010)

Bijlage 5: Kaart van de provincie Noord-Kivu<sup>359</sup>



<sup>359</sup> CONFLICT AND HEALTH, <http://www.conflictandhealth.com/content/3/1/8/figure/F1>, (geraadpleegd op 22 april 2010)

## Bijlage 6: Lijst van de artikels uit *Le Potentiel*: Casus 1

<b>Datum</b>	<b>Titel</b>	<b>Rubriek</b>
29/08/'08	Les FARDC et le CNDP s'affrontent à Rutshuru	Politique Nationale
30/08/'08	Reprise des combats à Rutshuru: menace contre la paix en RDC	Politique Nationale
30/08/'08	Alpha Sow: "Les forces de la Monuc à Rutshuru sont en état d'alerte maximum"	Société
30/08/'08	Le RCD/K-ML demande au CNDP de respecter la souveraineté de l'Etat congolais	Politique Nationale
01/09/'08	Fermeture de la frontière RDC-Ouganda	Politique Nationale
01/09/'08	L'UE préoccupée par la reprise des combats dans l'Est de la RDC	Politique Nationale
01/09/'08	Nord-Kivu: après les combats, le calme revient	Echo des Provinces
02/09/'08	Après les combats de Rutshuru: Chikez Diemu et Alan Doss visitent le Nord-Kivu	Politique Nationale
03/09/'08	La RDC et l'Afrique des Grands Lacs: Du destin tragique au bonheur communautaire	Politique Nationale
04/09/'08	La Fédération de Russie déplore la reprise des combats dans l'Est de la RDC	Politique Nationale
04/09/'08	En dépit de la reprise des combats à l'Est: La Monuc confirme le lancement du plan de désengagement	Politique Nationale
04/09/'08	Selon la Monuc: La situation reste tendue et la trêve fragile au Nord-Kivu	Politique Nationale
04/09/'08	Nord-Kivu: le poste frontalier de Bunagana fermé	Echo des Provinces
05/09/'08	Retour de la paix au Kivu: la communauté international doit faire pression sur le CNDP	Politique Nationale
05/09/'08	Le Monuc appelée à corriger la formation des FARDC	Politique Nationale
06/09/'08	A propos de la situation sécuritaire dans l'Est de la RDC: La Monuc s'en tient au mandat lui confié par le conseil de sécurité	Politique Nationale
06/09/'08	Nord-Kivu: Laurent Nkunda attaque de nouveaux les FARDC près de Mweso	Politique Nationale
08/09/'08	Après les combats du week-end: Nyanzale et Kitutu toujours sous contrôle des FARDC	Politique Nationale
08/09/'08	Une délégation gouvernementale en visite à Rutshuru	Politique Nationale
09/09/'08	Le gouvernement demande à la Monuc d'imposer la paix au Nord-Kivu	Politique Nationale
09/09/'08	Paix et sécurité: Armée républicaine, une nécessité	La Une
09/09/'08	Poursuite de la campagne de vulgarisation du Programme Amani	Politique Nationale
09/09/'08	Sud-Kivu: Redéploiement vers le Nord de la 14ème brigade de FARDC	Politique Nationale
10/09/'08	Après les affrontements du week-end: Le calme revient à Kalehe et Masisi	Politique Nationale
10/09/'08	Guerre du Kivu: feu vert de Kagame à Nkunda	Politique Nationale
10/09/'08	L'Est de la RDC: en finir avec une guerre absurde et honteuse	Politique Nationale



<b>Datum</b>	<b>Titel</b>	<b>Rubriek</b>
10/09/'08	Nord-Kivu: Les populations de Kibirizi abandonnent leurs habitations	Politique Nationale
11/09/'08	La Monuc va prendre part aux travaux du Comité de pilotage de Bukavu	Politique Nationale
11/09/'08	Le député Kiaviro: "Nous sommes en guerre. Notre pire ennemi, c'est la corruption à Kinshasa"	Politique Nationale
11/09/'08	Les combats s'intensifient au Kivu: Goma sous pression	La Une
11/09/'08	Nord-Kivu: 800.000 déplacés internes vivent une crise humanitaire comparable à celle du Darfour	Supplement
11/09/'08	Quand Kagame parle "à coeur ouvert" sur la RD Congo, il ment	Forum & Analyse
11/09/'08	RDC, le ventre mou	Apostrophe
12/09/'08	Après Kosovo... Et maintenant un Protectorat à l'Est	La Une
12/09/'08	Suite à la progression de la guerre: MSF s'inquiète du sort des déplacés	Politique Nationale
12/09/'08	La Monuc renforce ses unités pour contenir les combats au Nord-Kivu	Politique Nationale
13/09/'08	La Belgique préoccupée par la reprise des combats dans l'Est de la RDC	Politique Nationale
13/09/'08	Le Cojeski exige des sanctions contre les auteurs de l'insécurité au Kivu	Politique Nationale
15/09/'08	Chikez Diemu: "Le CNDP doit rejoindre sans délai le désengagement de ses troupes"	Politique Nationale
15/09/'08	Affrontements armés au Nord-Kivu: plus de 60.000 déplacés	Echo des Provinces
15/09/'08	Est de la RDC: La Monuc met en place un plan de séparation des forces	Politique Nationale
15/09/'08	Nord-Kivu: Le président Joseph Kabila en visite de travail à Goma	Politique Nationale
16/09/'08	Est de la RDC: La situation humanitaire demeure préoccupante	Politique Nationale
16/09/'08	Kengo Wa Dondo: "La réforme de la territoriale n'est ni une forme subtile d'indépendance ou d'incitation à la sécession"	Politique Nationale
16/09/'08	Masisi: reprise des combats à Kihonga	Politique Nationale
16/09/'08	Suituatiobn sécuritaire au Kivu: Prolongation du Programme Amani	Politique Nationale
17/09/'08	Reprise des combats au Kivu: une épine dans le processus de paix en RDC	Politique Nationale
17/09/'08	Sud-Kivu: Des combats entre FARDC et CNDP signalé près de Minova	Politique Nationale
18/09/'08	Insécurité généralisée à l'Est: Les étudiants protestent contre la reprise des hostilités	Politique Nationale
18/09/'08	Mise en place du plan de désengagement: Alan Doss rencontre Joseph Kabila à Goma	Politique Nationale
18/09/'08	Nord-Kivu: Ocha déplore les pillages des structures de santé dans les zones de combat	Politique Nationale
18/09/'08	Programme Amani: le plan de désengagement approuvé	Politique Nationale
18/09/'08	Vital Kamerhe: "Le désengagement des troupes doit intervenir le plus rapidement possible"	Politique Nationale
19/09/'08	Bye Monuc, et après?	Apostrophe

<b>Datum</b>	<b>Titel</b>	<b>Rubriek</b>
19/09/'08	Malumalu: "Le Programme Amani reste le seul cadre de discussion"	Politique Nationale
20/09/'08	Concertation autour de l'application du plan de désengagement	Politique Nationale
20/09/'08	Dégradation de la situation humanitaire au Kivu	Politique Nationale
20/09/'08	Guerre à l'Est: arrêtez ce conflit d'operette!	Politique Nationale
20/09/'08	Kivu: La guerre d'usure	La Une
20/09/'08	Masisi: Calme précaire, situation humanitaire préoccupante	Politique Nationale
20/09/'08	Nord-Kivu: l'enrôlement des enfant soldats s'intensifie	Echo des Provinces
20/09/'08	Une rêve réalisable	Editorial
22/09/'08	Guerre du Kivu: semaine décisive	La Une
22/09/'08	La guerre de l'Est: le triomphe de la dynamisme externe	Supplement
22/09/'08	Les affrontements entre FARDC et CNDP ont repris dimanche à Sake	Politique Nationale
22/09/'08	Les hélicoptères de la Monuc stoppent l'avancée du CNDP à Masisi	Politique Nationale
22/09/'08	Nord-Kivu: Des vivres du gouvernement pour les déplacés de Kibumba, Kalengera et Rutshuru	Echo des Provinces
22/09/'08	Philippe Biyoya: "Si nous voulons être forts, nous devons développer une politique de cohésion"	Supplement
23/09/'08	Kengo Wa Dondo lance un appel à la cessation des combats à l'Est	Politique Nationale
23/09/'08	Nord-Kivu: des veuves de soldats à Goma manifestent contre la reprise des combats à Kivu	Politique Nationale
23/09/'08	V. Kamerhe: "Nkunda doit privilégier la paix en passant par des moyens pacifiques"	Politique Nationale
24/09/'08	Un calme relative revient sur le tronçon Sake-Bweremana-Minova	Politique Nationale
25/09/'08	Combats au Nord-Kivu: la Monuc sous les feux croisés du CNDP et des FARDC	Politique Nationale
25/09/'08	Le sénateurs Pius Isoyongo Lofete: "Les motivations de Nkunda me paraissent chaque jour floues"	Politique Nationale
25/09/'08	Programme Amani: le comité pilotage se réunit sans le CNDP	Politique Nationale
25/09/'08	Selon l'UA: Les Congolais doivent s'entendre pour consolider la paix dans l'Est de la RDC	Politique Nationale
25/09/'08	Caritas-Développement Congol plaide pour l'ouverture d'un corridor humanitair	Echo des Provinces
25/09/'08	La Monuc sous les feux croisés du CNDP et des FARDC	Politique Nationale
26/09/'08	La reprise des combats déplace à nouveau 100.000 civils dans l'Est du Congo	Supplement
26/09/'08	Nord-Kivu: De nouveaux accrochages signalé à Kamandi	Politique Nationale
26/09/'08	Nord-Kivu: Reprise descombats à Masisi et Rutshuru	Politique Nationale
27/09/'08	Nord-KIvu: Accrochages entre FARDC et CNDP à Kabizo	Politique Nationale

<b>Datum</b>	<b>Titel</b>	<b>Rubriek</b>
29/09/'08	De nouveaux combats éclatent au Nord de Goma	Forum & Analyse
29/09/'08	La Communauté hutu de la RDC préoccupée par la reprise des combats au Kivu	Politique Nationale
29/09/'08	Joseph Kabila dit que Rwanda est derrière Nkunda	Politique Nationale
30/09/'08	Des ONG préoccupées par la détérioration de la situation humanitaire au Kivu	Politique Nationale
30/09/'08	Situation sécuritaire à l'Est: La Monuc s'interpose entre les FARDC et le CNDP à Rugari	Politique Nationale

## Bijlage 7: Lijst van de artikels uit *Le Potentiel*: Casus 2

Datum	Titel	Rubriek
21/01/'09	Traque des FDLR: Entrée des troupes rwandaises au Kivu: Kinshasa piégé	La Une
21/01/'09	“Plan Sarkozy”: Lokondo, Mende, Lumbala... réagissent	Politique Nationale
21/01/'09	Au sujet du Plan Sarkozy. Lambert Mende: “Le gouvernement ne répond pas aux questions qui ne sont pas posées”	Politique Nationale
21/01/'09	Sarko le Rwandais	Apostrophe
21/01/'09	Rester sur ses gardes	Editorial
21/01/'09	Des réactions sur la signature du cessez-le-feu entre le gouvernement et le CNDP	Politique Nationale
21/01/'09	Guerre dans le Kivu: Sarko jette le masque	Forum & Analyse
22/01/'09	Entrée des troupes rwandaises en RDC: cacophonie au sein des institutions	La Une
22/01/'09	La Monuc n'est pas associé à la traque des FDLR	Politique Nationale
22/01/'09	A propos de la présence des troupes rwandaises en RDC. Prof Biyoya: “Nous tombons dans le piège de diplomatie secrète”	Politique Nationale
23/01/'09	Le général Bosco Ntaganda coincé entre la fin de la guerre au Nord-Kivu et la CPI	Supplement
23/01/'09	Les humanitaires inquiets des opérations militaires dans l'Est de la RDC	Politique Nationale
23/01/'09	Protocole de “Non agression et de Défense mutuelle” Kigali et Kinshasa face au destin des Grands Lacs	La Une
23/01/'09	Traque contre les FDLR: l'Asadho craint un dérapage des soldats rwandais au Kivu	Politique Nationale
24/01/'09	L. Nkunda en voie d'extradition	La Une
24/01/'09	Après Nkunda, à qui le prochain tour?	Forum & Analyse
24/01/'09	Un détachement des soldats rwandais déployé à Tongo	Politique Nationale
24/01/'09	Les sénateurs envisagent une session extraordinaire à propos de l'expédition rwandaise	Politique Nationale
26/01/'09	Guerre contre FDLR et LRA: et après...	La Une
26/01/'09	Jean-Louis Kiaviro: “Dès qu'on a appris l'entrée des Rwandais au Nord-Kivu, à Kinshasa, Mbuji-Mayi, Gbadolite... un seul mot revient sur toutes les lèvres: trahison”	Supplement
26/01/'09	Le Palu appuie l'initiative du gouvernement contre la LRA et les FDLR	Politique Nationale
26/01/'09	Souveraineté et intégrité territoriale: l'opposition exige la convocation d'une session extraordinaire du Parlement	Politique Nationale
27/01/'09	Arrêté à Kigali: Laurent Nkunda s'en remet à la justice congolaise!	Politique Nationale
27/01/'09	Adoption du programme d'intégration des troupes du CNDP au sein des FARDC	Politique Nationale

<b>Datum</b>	<b>Titel</b>	<b>Rubriek</b>
27/01/'09	Les "Maï-Maï Mongols" annoncent la fin des hostilités au Nord-Kivu	Politique Nationale
27/01/'09	Négociations "Gouvernement-CNDP": Nairobi III court-circuité	La Une
28/01/'09	Se confiant à RFI. Philippe Reyntjens: "Le rapport des experts de l'ONU a fait une mauvaise publicité du Rwanda"	Politique Nationale
28/01/'09	Le temps du courage	Politique Nationale
28/01/'09	Lunda-Bululu: "Notre gouvernement aura-t-il les moyens pour faire partir le corps expéditionnaire rwandais?"	Politique Nationale
29/01/'09	Réintégration ANC/CNDP, Maï-Maï: un choix hasardeux	Politique Nationale
29/01/'09	Opérations contre les FDLR: dix localités de Masisi sous contrôle des FARDC	La Une
30/01/'09	L'occupation illégale de notre pays par le Rwanda 60 jours de trop	Politique Nationale
30/01/'09	Kä Mana: "Nous pouvons encore sauver le Congo et le Rwanda..."	Supplement
30/01/'09	Le groupe Maï-Maï Yakutumba refuse de se prononcer	Politique Nationale
30/01/'09	Goma: la délégation gouvernementale évalue Nairobi III	Politique Nationale
30/01/'09	Selon la Monuc: La situation sécuritaire et humanitaire demeure préoccupante dans l'Est	Politique Nationale
30/01/'09	Coalition rwando-congolaise: de la forme et du fond	Politique Nationale
30/01/'09	Eugène Diomi Ndongola: "L'occupation de la RDC par le Rwanda est effective"	Supplement
31/01/'09	Quand Ntaganda divise	Apostrophe
31/01/'09	Rutshuru: les déplacés, entre crainte et espoir de retour	Echos des provinces
31/01/'09	Dites-nous la vérité, Monsieur le président	La Une
31/01/'09	Les accrochages se poursuivent entre l'armée rwandaise et les FDLR	Politique Nationale
31/01/'09	L'Udemo insiste sur le respect de la souveraineté nationale et l'intégrité territoriale	Politique Nationale
31/01/'09	Deux députés provinciaux du CNDP invalidés	Politique Nationale
02/02/'01	Professeur Philippe Biyoya: "Le présence des troupes rwandaises participe à la réalisation des Plans Sarkozy et Cohen"	Supplement
02/02/'01	Des étudiants originaires de l'Est dénoncent l'entrée des troupes rwandaises au Kivu	Politique Nationale
02/02/'01	J. Kabila: "Les troupes rwandaises quittent la RDC fin février au plus tard"	La Une
02/02/'01	Le nombre des FDLR candidats au retour est en hausse	Politique Nationale
02/02/'01	S'adressant aux leaders des groupes armés à Goma. Raymond Tshibanda rassure: "Le Processus de l'amnistie est en cours"	Politique Nationale
03/02/'09	Rutshuru: Les FARDC récupèrent le contrôle de Munzenze	Politique Nationale
03/02/'09	Avec l'appui de la Monuc: Treize éléments hutu rwandais regagnent leur pays	Politique Nationale
04/02/'09	FDLR-CNDP: fonds de commerce à Kinshasa et à Kigali	La Une

<b>Datum</b>	<b>Titel</b>	<b>Rubriek</b>
04/02/'09	Des civils fuient les opérations militaires conjointes à Walikale et Kalehe	Politique Nationale
04/02/'09	International Crisis Group exige la suspension des opérations militaires contre les FDLR	Politique Nationale
05/02/'09	DDRRR: Plus de 335 FDLR déjà rapatriés au Rwanda	Politique Nationale
05/02/'09	Traque des FDLR: le Parti travailliste s'inquiète sur les affrontements interrwandais en RDC	Politique Nationale
06/02/'09	Mwinyi Hamza Badjoko: "On ne peut plus avoir une armée des rebelles... D'où, il faudra arrêter cette approche nocive et destructrice pour les FARDC"	Supplement
06/02/'09	La controverse autour de l'intégration des troupes rebelles dans les FARDC	Politique Nationale
06/02/'09	Marco Banguili: "La vision du chef de l'Etat est de faire revenir la paix en RDC"	Supplement
06/02/'09	Présence des troupes étrangères en RDC: la CDC dénonce la reconduction de l'Accord de Lemera	Supplement
07/02/'09	Mêmes causes, mêmes effets. Le CNDP sur les traces du RCD	Politique Nationale
07/02/'09	Contre les rebelles rwandais et ougandais. Les opérations conjointes dureront plus que prévu	Politique Nationale
07/02/'09	Minova: la population déplore les tracasseries des FARDC	Politique Nationale
09/02/'09	Le député Kyaviro: "L'opération en cours doit être clarifiée et corrigée pour éviter tout contentieux futur"	Supplement
09/02/'09	Crise dans l'Est de la RDC. Perspectives peu reluisantes de l'après-guerre au Kivu	Politique Nationale
09/02/'09	La Monuc salue la séparation des enfants associés aux groupes armés	Politique Nationale
09/02/'09	290 réfugiés rwandais rapatriés de Bukavu	Politique Nationale
09/02/'09	Nord-Kivu: des équipes du personnel civil de la Monuc pour renforcer la protection des populations	Politique Nationale
09/02/'09	ONU, UE, UA: silence inquiétant	La Une
10/02/'09	Le gouvernement satisfait de premiers résultats sur terrain	Politique Nationale
10/02/'09	L'intelligentsia congolaise dit non à la Balkanisation	Forum & Analyse
10/02/'09	Les déplacés de Kibati exigent le déploiement de a police	Politique Nationale
10/02/'09	Les FDLR protestent contre l'arrestation de Léopold Munyakazi	Politique Nationale
10/02/'09	Mboso N'Kodia Pwanga: "La présence des troupes rwandaises en RDC est un risque majeur pris pour les impératifs de paix et de sécurité tant recherché"	Politique Nationale
10/02/'09	RDC-Rwanda-Ouganda: le compte à rebours a commencé	La Une
10/02/'09	Opérations conjointes RDC-Rwanda à l'Est: les inquiétudes se mêlent à la confiance	Politique Nationale
11/02/'09	John Holmes recommande la neutralisation des forces négatives	Politique Nationale
11/02/'09	Selon le ministre des Affaires étrangères. L'opération militaire conjointe se déroule sans drame humanitaire dans l'Est	Politique Nationale

<b>Datum</b>	<b>Titel</b>	<b>Rubriek</b>
11/02/'09	Ambassadeur du Royaume Uni en RDC. Nick Kay: "Les FDLR doivent rentrer chez eux"	Politique Nationale
12/02/'09	Est de la RDC: nécessité d'une assistance humanitaire accrue	Politique Nationale
12/02/'09	Nord-Kivu: au secours des enfants déplacés de guerre	Société
13/02/'09	"L'Asadho exige une enquête au sujet de la disparation des ex-combattants Hutu rwandais à Kasiki"	Politique Nationale
13/02/'09	Crise politique en RDC. Eviter de transformer Nairobi III en Sun City III	Politique Nationale
13/02/'09	Le Kivu, "région tourmentée de la République, grosse épine dans le pied du peuple congolais"	Supplement
13/02/'09	Selon John Numbi. Les opérations militaires conjointes ont produit des résultats positifs	Politique Nationale
13/02/'09	Shabunda: les rebelles hutu rwandais sensibilisés au retour volontaire	Politique Nationale
14/02/'09	Le porte-parole des FDLR arrêté à Nyabiondo	Politique Nationale
14/02/'09	Face à d'éventuels affrontements de grande envergure FDLR-Coalition FARDC-APR. Nord-Kivu: les populations fuient leurs villages	Politique Nationale
16/02/'09	Selon HRW. Plus de cent civils massacrés par les FDLR à Ufumando	Politique Nationale
17/02/'09	La situation en RDC sera examinée aujourd'hui au Conseil de sécurité	Politique Nationale
17/02/'09	Grands Lacs: Pax americana	Politique Nationale
19/02/'09	Paix en RDC: les Etats-Unis impliqués	Politique Nationale
19/02/'09	Est de la RDC: le rapatriement des rebelles FDLR s'accélère	Politique Nationale
20/02/'09	Président du MPCR. J.C. Vuemba: "L'extrême gravité du désastre humanitaire impose de faire preuve de sagesse et de lucidité"	Supplement
20/02/'09	Axe routier Goma-Beni: de nouvelles attaques des véhicules de commerçants	Echos des provinces
20/02/'09	Des Hutu rwandais de Bunyakiri en route pour le Rwanda	Politique Nationale
20/02/'09	Est de la RDC: Adolphe Muzito consulte les diplomates pour consolider la paix	Politique Nationale
20/02/'09	La Monuc salue les pourparlers entre gouvernement et CNDP à Goma	Politique Nationale
20/02/'09	Lettre ouverte des ONG congolaise au chef de l'Etat	Politique Nationale
20/02/'09	Situation sécuritaire en RDC. La réforme de l'armée est une urgence	Politique Nationale
20/02/'09	Les guerres du Kivu, leur logique de paix et perspectives stratégiques	Supplement
21/02/'09	Louis Muderhwa: "Le Sud-Kivu se rapelle toujours des offres et atrocités de l'armée rwandaise"	Politique Nationale
21/02/'09	Traque des FDLR et LRA: jour 'J'-7	La Une
23/02/'09	RDC sous le parapluie américain	Politique Nationale
23/02/'09	Fin de la guerre ou occupation du Kivu par le Rwanda?	Politique Nationale
23/02/'09	Redéploiement des troupes rwandaises, et après?	La Une

<b>Datum</b>	<b>Titel</b>	<b>Rubriek</b>
23/02/'09	Morale	Editorial
24/02/'09	Nairobi III: le dernier round	Editorial
24/02/'09	A l'initiative des sénateurs Lunda-Bululu, Mokonda Bonza et Balamage N'Kolo. Pétition pour la convocation d'une session extraordinaire du Sénat	Politique Nationale
24/02/'09	François Mwamba: "On a toujours constaté qu'on a peur d'un vrai débat qui implique tout le monde"	Politique Nationale
24/02/'09	Soutien de la Monuc aux FARDC. Alan Doss effectue une visite de travail au Nord-Kivu	Politique Nationale
24/02/'09	Kigali, Kampala et Kinshasa dans le mur. Le prochain plan a déjà échoué	Forum & Analyse
24/02/'09	Cinq questions à Marcel Ngoy (Journaliste, Editeur de quotidien La Prospérité)	Cinq Questions
25/02/'09	Lambert Mende: "Le gouvernement est déterminé à déployer les FARDC sur le territoire national"	Politique Nationale



## Bijlage 8: Schermafbeelding van de portaalsite van *Le Potentiel*

Le Potentiel – Votre quotidien d'information

http://www.lepotentiel.com//index.php

Meest bezocht – Aan de slag – Laatste nieuws – Apple – Yahoo! – Google Maps – YouTube – Wikipedia – Nieuws – Media in DR Congo – Populair –

Le Potentiel – Votre quotidien d'in...

# NON A LA BALKANISATION DE LA RDC

**Le Potentiel** Votre quotidien d'informations générale.

ACCUEIL | ECONOMICA | FORUMS | ARCHIVES | DOCUMENTS | TELECHARGER

Edition en ligne n°4971 du Vendredi 30 Avril 2010

Rechercher Entrez les mots à rechercher

depuis (aujourd'hui)

Tél. +243 13 98.472 | +243 98 135483 | lepotentiel@lepotentiel.com

Rubriques	Droits de reproduction et de diffusion réservés © Le Potentiel 2005	Les Dépêches
La une	Usage strictement personnel.	Communiqué de l'UPF
Editorial	L'utilisateur du site reconnaît avoir pris connaissance de la licence de droits d'usage, en accepter et en respecter les dispositions.	UPF/LP   Jeudi 24
Apostrophe		Septembre 2009
Politique nationale		00:00:00
Economie nationale		Equateur :
Société		examen d'Etat
Echos de la capitale kinshasa		2008, trois
Echos des provinces		inspecteurs
Actualités africaines		accusés de
Actualités ceac		corruption et de
Actualités de la francophonie		fraude suspendus
Politique internationale		Okapi.net/LP
Kiosque		Vendredi 14
Forum & analyse		Novembre 2008
Sports et spectacles		16:38:45
Culture science et médias		Nord-Kivu : pas
Klaar		d'activités à
		Rutshuru
		Okapi.net/LP
		Vendredi 14